

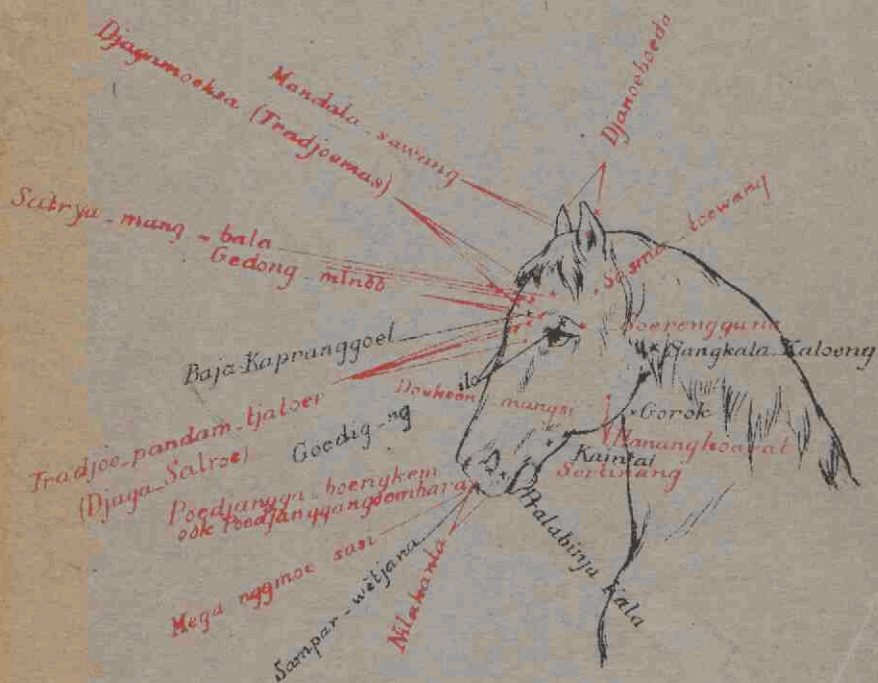

De haarwervels op het lichaam van het paard, als kenteekenen van zijne goede en slechte eigenschappen

<https://hdl.handle.net/1874/32171>

De Haarwervels op het lichaam van het paard, als kentekenen van zijne goede en slechte eigenschappen.

Door L. TH. MAYER.

NAAR JAVAANSCH E GEGEVENS BEWERKT EN
MET TEEKENINGEN VERDUIDELIJKT.

90 EC V.f. B 1468
8 mo 42

De Haarwervels op het lichaam van
het paard, als kenteekenen van zijne
goede en slechte eigenschappen.

Door L. TH. MEYER.

NAAR JAVAANSCHÉ GEGEVENS BEWERKT EN
— MET TEEKENINGEN VERDUIDELIJKT. —

BATAVIA — G. KOLFF & Co. — 1915.

RIKSUNIVERSITEIT UTRECHT

1471 2123

BIBLIOTHEEK
DIERGENEESKUNDE
UTRECHT

TOELICHTING.

Op plaat I zijn alle benamingen in het Nederlandsch gedrukt, en van nummers voorzien. Hieronder volgen deze namen, overgezet in de Maleische taal.

Voor de volgende platen is slechts de Maleische benaming gebruikt, daar de Europeaan zich toch steeds hiervan zal moeten bedienen in den omgang met het stalpersoneel.

HOLL.	MAL.
1. Hoofd	— Kapala.
2. Oog	— Mata
3. Oor	— Koeping.
4. Neusgat	— Lobang-idoeng.
5. Bovenlip	— Bibir di atas.
6. Onderlip	— Bibir di bawah.
7. Kin	— Dagoe.
8. Keelgang	— Těngorokan.
9. Wang	— Pipi.
10. Slaap	— Pelipisan.
11. Maantop	— Koentjoeng.
12. Voorhoofd	— Dahi.
13. Nek	— Tengkok.
14. Manenkam	— Boeloe-Těngkok.
15. Hals	— Leher.
16. Schoft	— Gomba.
17. Schouder	— Poendak.
18. Borst	— Dada.
19. Buik	— Peroet.
20. Rug	— Bělakang.
21. Ribben	— Iga.
22. Heup	— Pangalpaha.
23. Lendenen	— Pinggang.
24. Kruis	— Bokong.
25. Dij	— Paha di bělakang.
26. Geslachtsdeelen	— Kamaloean.
27. Staartwortel	— Toelang-boentoet.
28. Staart	— Boentoet.
29. Bil of broek	— Pantat
30. Achterbeen	— Kaki di bělakang.
31. Spronggewricht of knie	— Loetoet
32. Voorbeen	— Kaki děpan.
33. Kogel	— Oegel-oegelan.
34. Vetlok	— Koentjoeng.
35. Hoef	— Koekoe.
36. Pijp	— Bagian-sebelah-bawah.
37. Flank	— Lěmpeng.

VOORBERICHT.

Het door Prof. Dr. I. I. M. de Groot onder den titel: *Iets naders omtrent het bijgeloof der haarwervels op het paard in Oost-Azië* in de Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië (6e volgrees, deel VI) medegedeelde, en het kort daarop door den heer C. Spat in het Indisch Militair Tijdschrift geschrevene over: *Het Javaansche volksgeloof ter zake van goede en slechte teekenen op het paard*, gaven mij aanleiding tot het zoeken van meer, en, zoo mogelijk, nog betere inlichtingen dan in het door wijlen Prof. P. I. Veth geschreven boek over: *Het paard onder de volken van het Maleische ras* te vinden zijn, en dan ikzelf zoowel in mijn: *Een blik in het Javaansche volksleven*, als in mijn: *De Javaan als landbouwer en veefokker* ter kennis van de belangstellende lezers daarvan heb kunnen brengen.

Van verschillende zijden gevraagde en mij ook welwillend verstrekte inlichtingen en gegevens omtrent de op het lichaam van het paard voorkomende haarwervels, brachten mij, — hoe dankbaar ik daarvoor ook ben, — helaas niet verder, daar het mij daarbij medegedeelde mij bekend was, en geen noemenswaardige verschillen opleverde met hetgeen ik in mijn voren genoemde boeken vermeld heb.

Bij het doorsnuffelen echter van mijne aantekeningen, enz. betreffende de ethnografie van onzen Oost-Indischen Archipel vond ik o.a. twee boekjes over de goede en slechte teekens bij het paard, nl.:

1. *Boekoe obat dan katoeronggo koeda, ija itoe menerangken tjatjad atawa baiknja koeda, kentara dari boeloe atawa tandanja, bernama mathi atawa oejeng-oiejengan, bagimana tjaritanja orang doeloe kala. H. Buning, Djocdja 1879 — en:*

2. *Over de kenteekenen van goede en kwade paarden, benevens de behandeling van zieke paarden, (waaronder de Javaansche titel in Javaansche karakters, luidende:) Poenika serat katoerangganipoen koeda saha djampenipoen, katambahan persapa wawaleri-*

poen para leloehoer djeng Soesoehoenan ing djaman kina. Mawi Kasekaraken, Semarang, G. C. T. van Dorp & Co. 1898 waarin (vooral in het eerstgemelde boekje) door mij verschillen met het in mijn twee vorenaangehaalde boeken medegedeelde werden aangetroffen, die ik in de volgende bladzijden nader bekend zal stellen.

Terwijl ik verder den door Prof. de Groot in Z. H. Gel.'s vernoemd stuk gegeven wenk gaarne volg, en dit opstel thans van teekeningen voorzie, waarop de plaatsen der verschillende haarwervels zijn aangegeven (de *goede* teekens met *roode*, de *slechte* met *zwarte* inkt), heb ik gemeend voor het gemak van den gebruiker van dit boekje die haarwervels ook beter gerangschikt te moeten behandelen, en wel naar de verschillende lichaamsdeelen van het paard, waarop zij kunnen voorkomen. Zoo zal het onderzoek der goede en slechte teekens van een paard dus meer systematisch kunnen geschieden.

Voorts heb ik gemak- en korthedshalve bij de bespreking der verschillende haarwervels nog aangegeven met

- A. het vorengenoemd bij Buning in 1879 uitgegeven boekje,
- B. het in 1889 bij G. C. T. van Dorp & Co. verschenen geschrift,
- C. het door den heer Spat in zijn opstel genoemd Maleische werkje, *)
- D. de bijdrage van Prof. de Groot,
- E. het door den heer Spat in het Indisch Militair Tijdschrift medegedeelde,
- F. het werk van Prof. P. I. Veth en
- G. mijn eigen, hiervoren genoemde boeken.

Ten slotte nog een woord van hartelijken dank aan allen, die zoo welwillend aan mijn verzoek om inlichtingen in casu hebben voldaan, bijzonderlijk aan Raden Tirtadrana, Patih van Poerwardja (Kedoe), die mij ook met de verklaring van verscheidene benamingen enz. geholpen heeft.

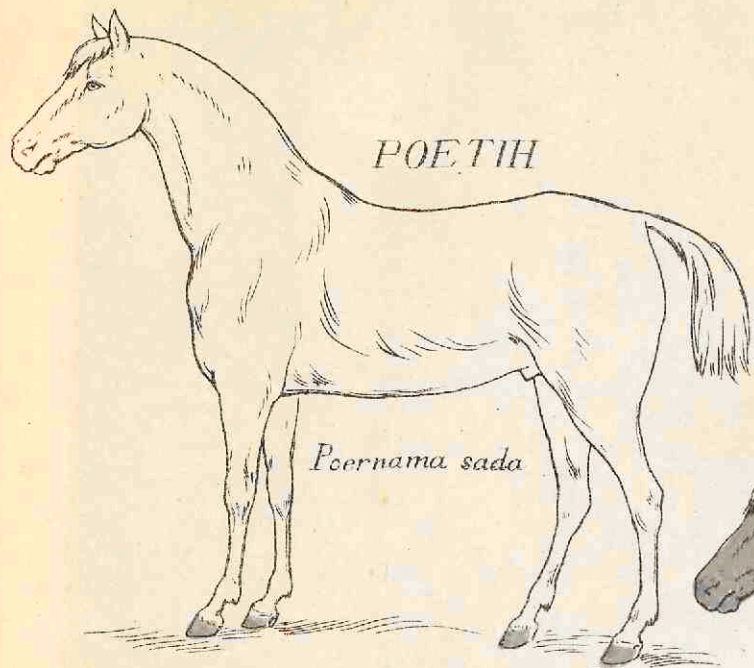
MEESTER-CORNELIS.

L. TH. MAYER.

*) *Boekoe obat dan tanda-tanda oesëran koeda, jang baek dan jang djahat, bagimana tjeritanja orang doeloe kala dan kapertjajaïn orang Islam di poelo Djawa, oleh Raden Mas Tjondro Koesoemo, Albrecht & Rüsche, Batavia — Solo. 1896.*

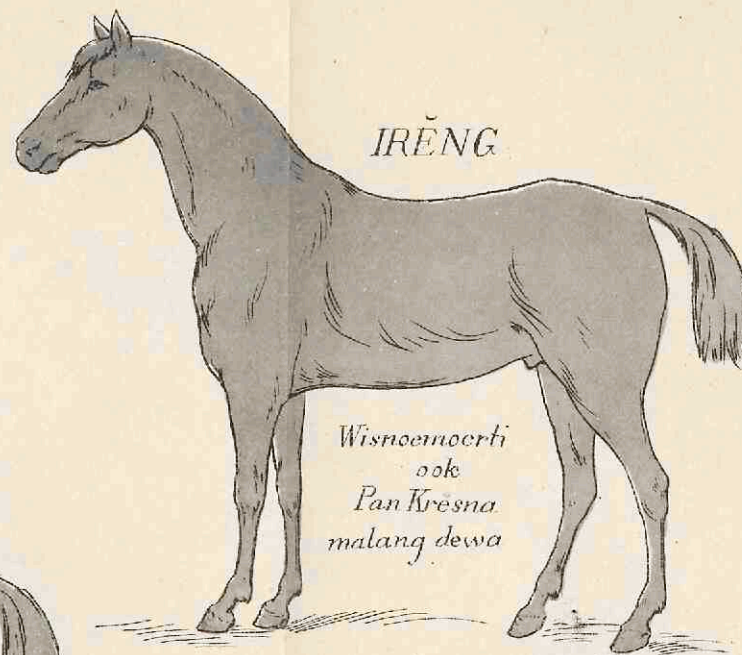
HOOFDKLEUREN.

Warnaning djaran.

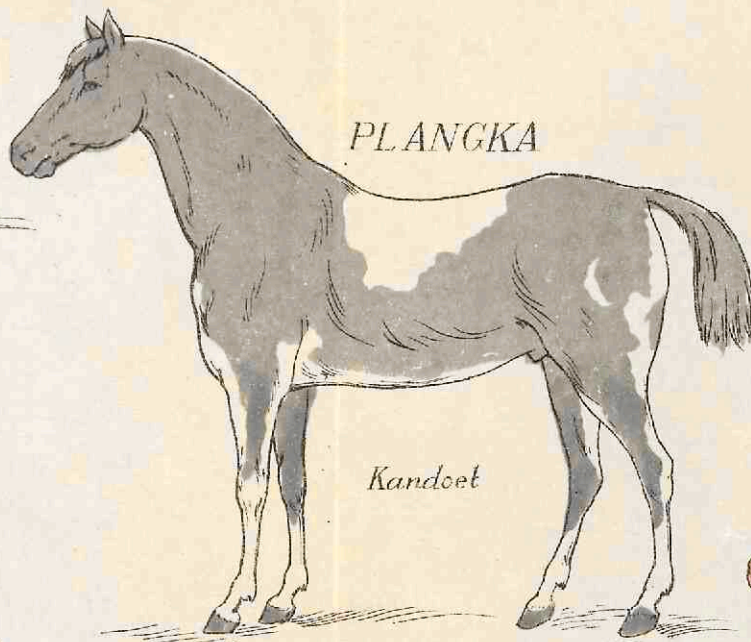
POETIH

Poernama sada

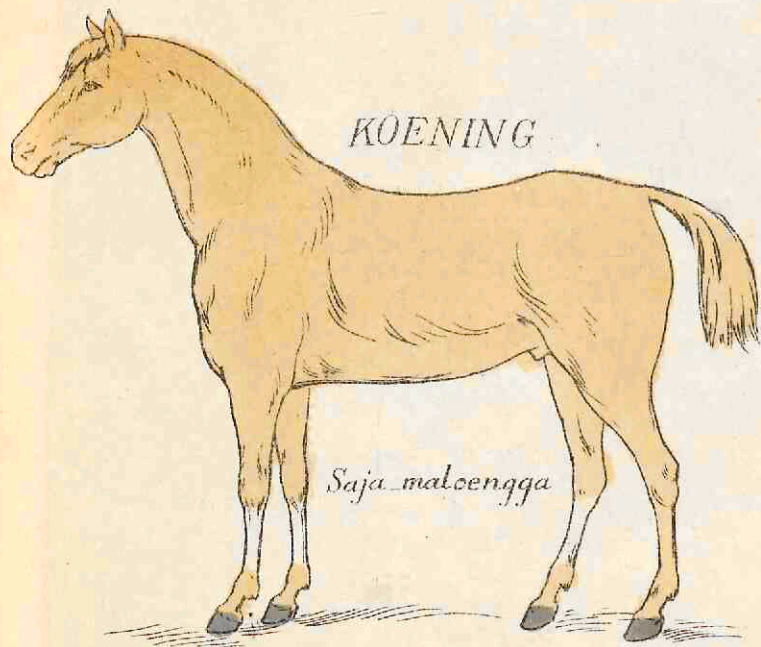
IRENG

Wisnoemoerti
ook
Pan Kresna
malang dewa

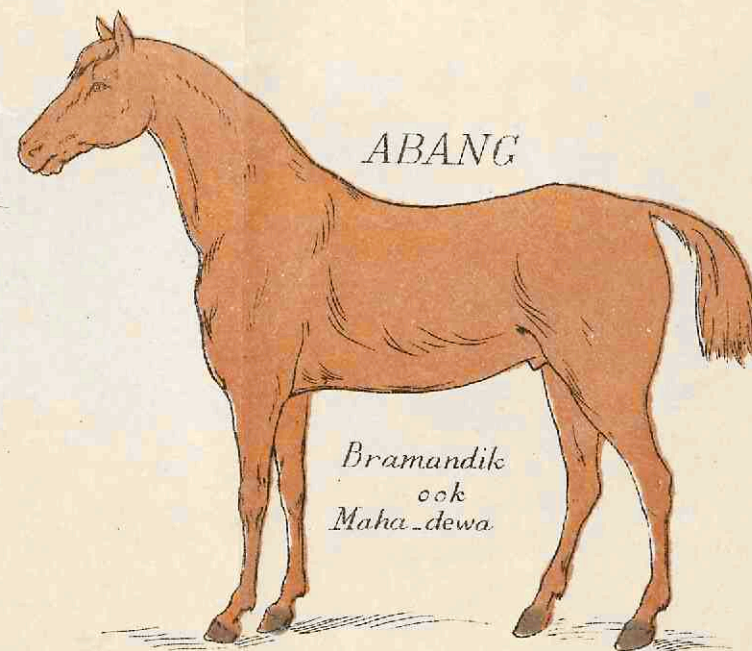
PLANGKA

Kandoet

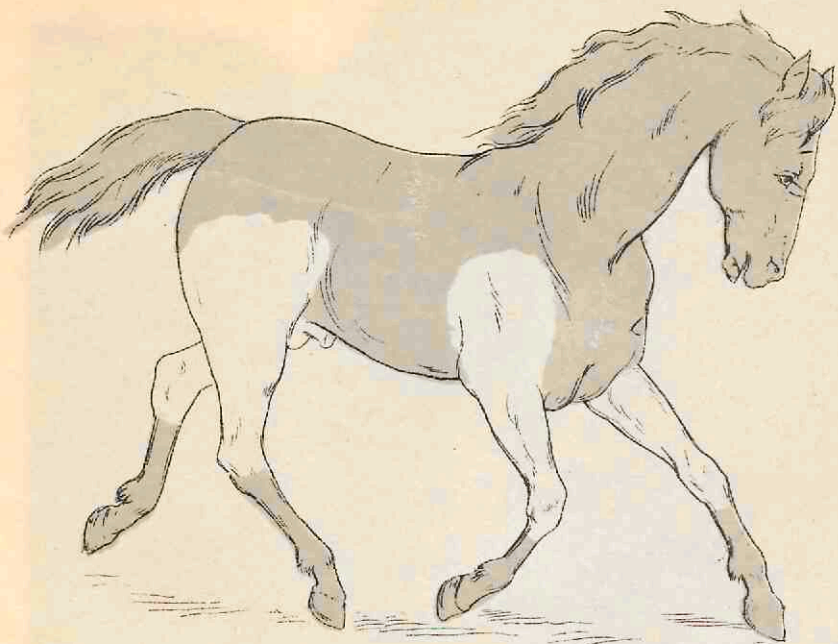
KOENING

Saja malcengga

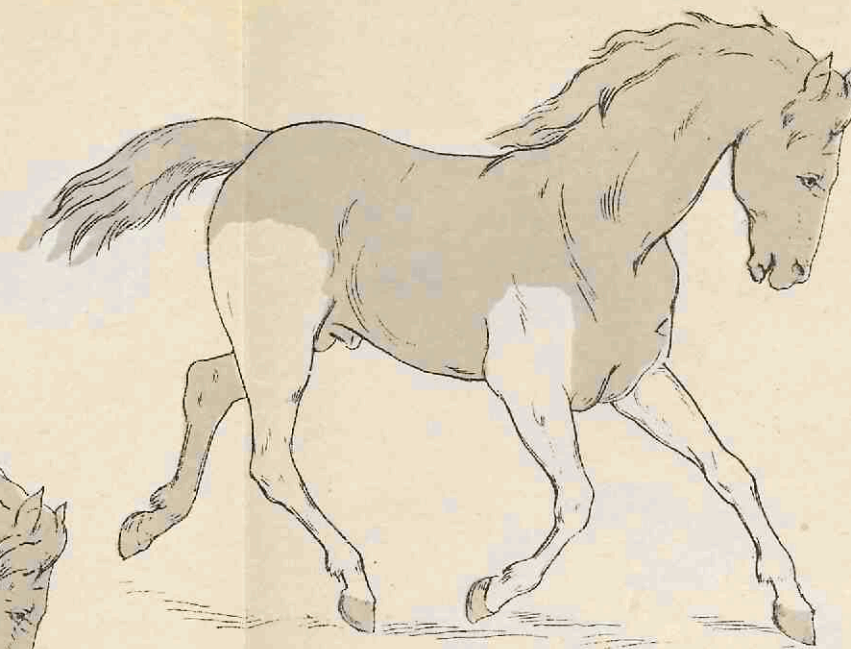

ABANG

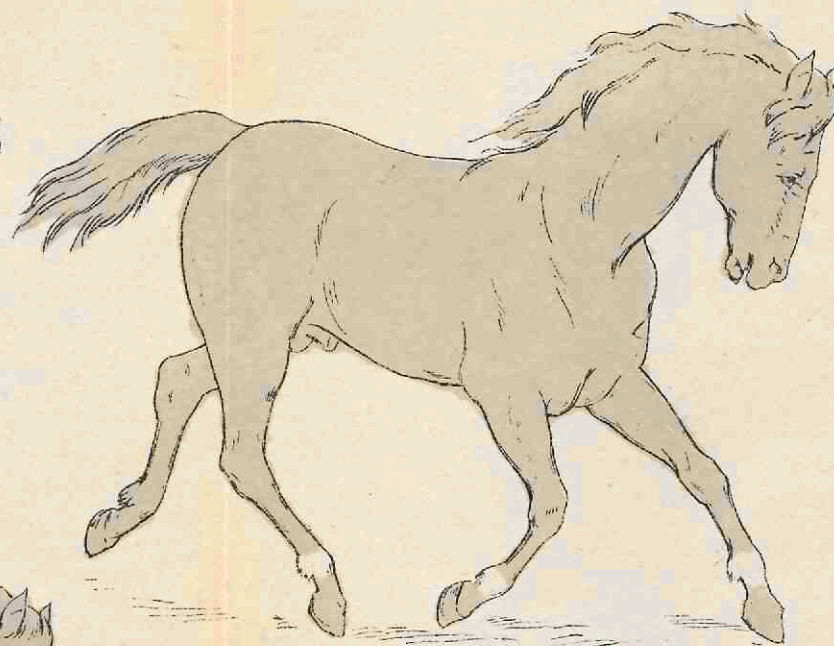
Bramandik
ook
Maha-dewa

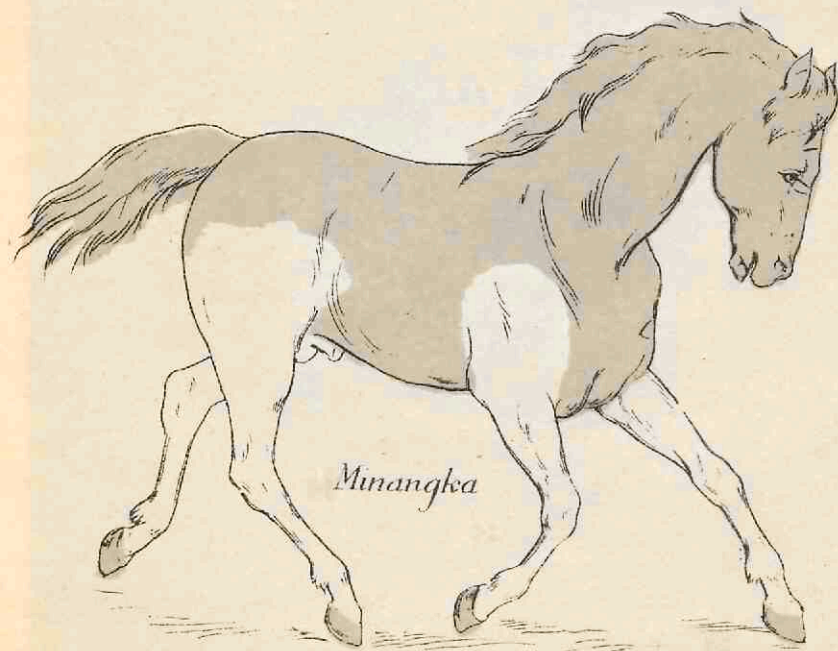
Astina manis

Walang-Kenjot

Hanambang liring

Minangka

Asta Manik

Zooals bekend is, is de Javaan bij de keuze van het paard, dat hij koopen en onderhouden wil, alles behalve gemakkelijk te voldoen.

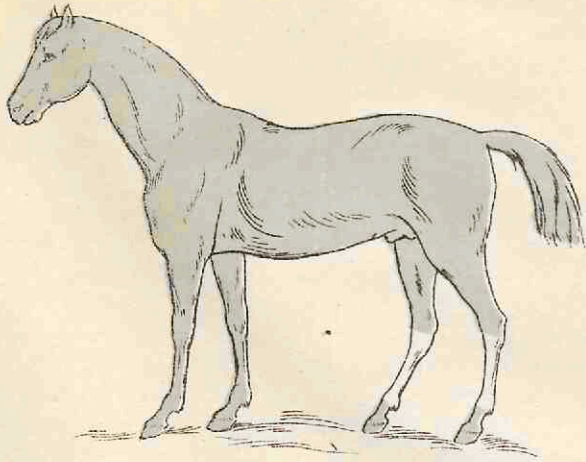
Behalve op den algemeenen bouw van het lichaam, het geslacht, den ouderdom en den gang, let hij ook op de kleur en last not least, vooral indien hij er werkelijk van op de hoogte is, op de verschillende haarwervels, die op het lichaam voorkomen van het door hem gekeurd wordende dier.

Deze haarwervels zijn voor hem van groote beteekenis en waarde, want een slecht geteekend paard, dat naar het algemeen geloof allerlei onheilen, ziekten, zelfs den dood kan aanbrengeu, zal hij, zooals ik meer dan eens gezien heb, niet cadeau willen hebben, zelfs niet op zijn erf willen toelaten!

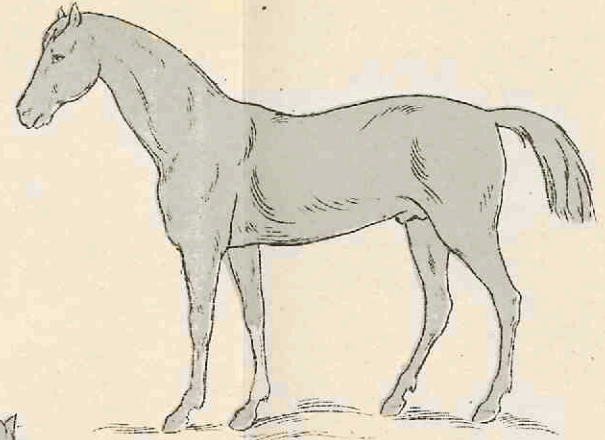
Wat den lichaamsbouw van het paard aangaat, deze moet goed geproportioneerd en symmetrisch zijn. Een breede, sterkgespiede borst, — goed en evenredig geplaatste beenen, — niet binnenwaarts, maar zelfs eenigszins naar buiten gebogen voorbeenen, — opstaande, gladde hoeven, waarin de voetsool hoog opgelicht staat met een dikken, stevigen straal, — een welgevormde, rechte en volle staart, — schoone, lange manen, — een stevige nek en een rechte, niet ingedeukte rug met lange schoft zijn de algemeene eischen, die hij aan het door hem gekeurd wordende dier stelt.

Meer bijzonderlijk stelt hij er prijs op, dat het paard hebben zal:

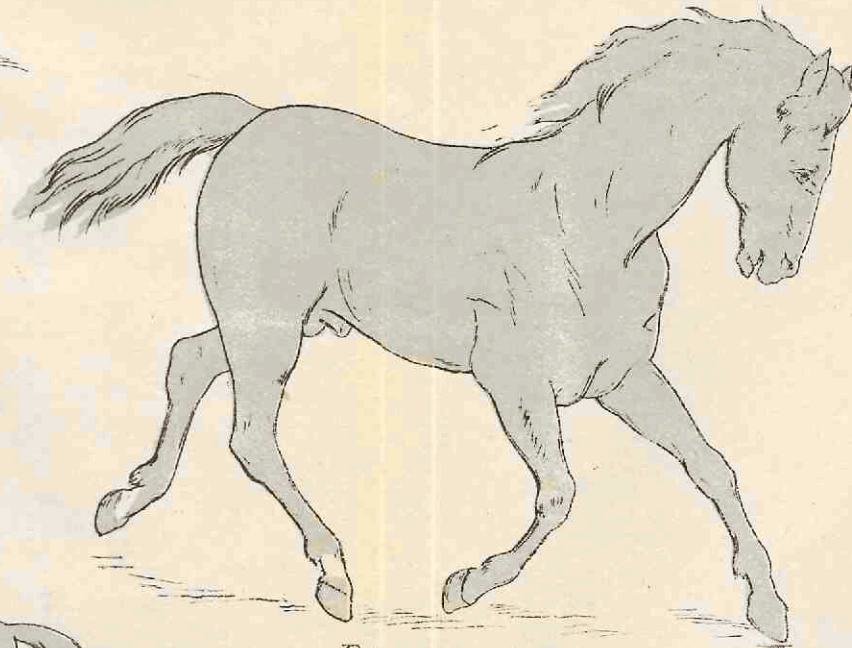
- 1°. een *sirah* K. (of *ëndas*, N.) *ng oengkal* (of *moengkal*) *gërang*, K. N. d.i. een hoofd met duidelijke scheiding van het voorhoofd, dat min of meer gewelfd moet zijn, zoodat het hoofd den vorm vertoont van een in het midden ingedeukten slijpsteen,
- 2°. *tëlapoekan tjoblong*, K.N., d.z. eenigszins diepliggende oogen,
- 3°. een *djànggâ agèng*, K. goeloe *gëdê*, N., d.i. een stevigen, dikken, goedgevormden hals,
- 4°. *igâ lanloeng*, K.N., d.z. groote, lange ribben,
- 5°. *soekoe* K. (of *sikil*, N.) *rësik*, K.N., d.z. fijn gevormde, gladde beenen,

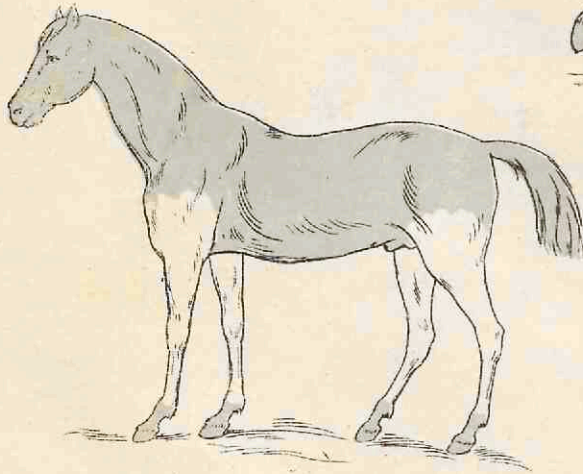
Sampar-donya

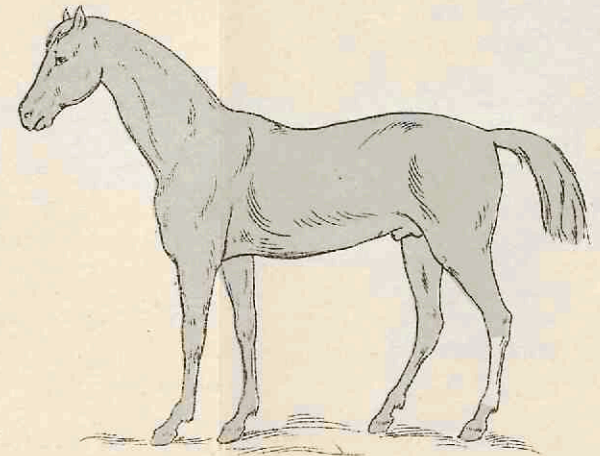
Sri-ngempël

Patoengga-toena

Walang-Katoenon

Sampar-wangké

- 6°. *Woeloe, ngoeler serit* K.N., d.z. fijne haren.
- 7°. een *boentoet kandel, andangoe arèn* K.N., d.i. een dikken, vollen staart in den vorm van den bloemtros van den arènpalm,
- 8°. een *poendak landoeng*, K.N., d.i. een breede, sterke schoft,
- 9°. *mafi pepak* of *mafi soewoeng*, K.N., d.i. met of zonder de twee mafi's, nl. de links en rechts van den maantop op de verbindingslijn der ooren op het hoofd gevonden wordende haarwervels,
- 10°. een *tjitak tjekapan*, K. (of tjoekoepan, N.), d.i. een welgevormd, niet te breed en niet te smal voorhoofd,
- 11°. een *djadad wiar*, K. (of åmbå, N.), d.i. een breed en stevig kruis, en vooral
- 12°. goede teekens.

Daarbij moet het paard een hengst, geen ruïn of merrie zijn. Ruïnen zijn volgens het algemeen geloof minder sterk en meer aan ziekten onderhevig, en merries passen meer voor den kleinen man en den geestelijke, dan voor den gegoeden en priaji-stand.

Wat den ouderdom van het paard betreft, dezen beoordeelt de Javaan naar den toestand der tanden van het dier.

Zooals men weet, heeft de volwassen merrie 36 tanden, nl. 24 maal- en 12 snijtanden, doch de volwassen hengst daarbij nog 4 hoek- of slag tanden.

Naar de verschillende tijdperken, waarop het paard zijne tanden krijgt en wisselt, en naar de gesteldheid der kronen dier tanden onderscheidt de Javaan de volgende levensperioden bij dit nuttige dier, als :

- 1°. *gimbal* K. N., d. i. de tijd, gedurende welken het paard nog veulen (*bëlo* K. N.) genoemd wordt, en het zogenaamde nesthaar (*gimbal*) heeft, dus van zijn geboorte totdat het zijn eerste melktanden verliest, nl. tot den ouderdom van 2 à 2½ jaar,
- 2°. *poepak* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 2½ jaar, wanneer het zijne tanden begint te wisselen tot dien van 4 à 4½ jaar,
- 3°. *satoenggal sisih* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 4½ jaar, waarop het mannelijke dier aan elke onderkaak één hoek- of slag tand krijgt, en het vrouwelijke dier, dat geen hoektanden heeft (*), gewoonlijk alleen 8 melktanden nog bezit,
- 4°. *rampas* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 5 à 6 jaren, wanneer

(*) Hoogst zelden komen slag tanden bij merries voor; van daar, dat zulks las een slecht teeken wordt beschouwd.

het paard alle tanden gewisseld heeft, en de vullingsperiode der kronen daarvan begonnen is.

- 5°. *pēnilak rampas* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 8 jaren, wanneer de kronen der tanden reeds glad en gelijk zijn,
- 6°. *bedoeg* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 10 jaren, wanneer de haken afgestompt zijn,
- 7°. *lingsir* K. N., d. i. de ouderdom van \pm 12 jaren, wanneer de kernen der kronen van de tanden beginnen te verdwijnen, en
- 8°. *asar* K. N., d. i. de leeftijd boven de 15 jaren, wanneer door het krimpen van het tandvleesch de tanden schuin beginnen te staan en daardoor langer schijnen te zijn geworden.

De geheele leeftijd van het paard wordt gemiddeld op 20 à 25, hoogstens 30 jaren gesteld, doch, aangezien de ouderdomskentekenen na het tiende jaar reeds zeer onzeker zijn, is de juiste leeftijd na de *bedoeg*-periode moeilijk vast te stellen. Alleen kan men er zeker van zijn, dat hoe langer, geler, vooruitstekender of liggender de tanden zijn, des te ouder het betrokken dier is. Ook krijgen donker gekleurde paarden op lateren leeftijd lichtere of witte haren, die zich het eerst om de oogen en successievelijk aan den neus, op de schoft, tusschen de manen, aan den staart en eindelijk over het geheele lichaam vertoonen.

Ook op den gang wordt met de noodige attentie gelet, en daarbij onderzocht:

- 1°. of het paard zijn beenen behoorlijk vooruitbrengt, en de hoof van het achterbeen wel het spoor van dien van het voorbeen bereikt,
- 2°. of het met het eene been even vast op den grond neerkomt en staat als met het andere,
- 3°. of de voor- en achterbeenen evenver vooruit worden gebracht,
- 4°. of de beenen zich gemakkelijk bewegen en niet stijf zijn,
- 5°. of het paard, van achter gezien al dan niet als een koe loopt,
- 6°. of het met zijne voor- of achterbeenen al dan niet zwaait,
- 7°. of het eene knie- en spronggewricht niet hooger opgetrokken of minder gebogen wordt, dan het andere,
- 8°. of het paard behoorlijk met de beenen wijd uit elkander loopt,
- 9°. of het geen hanetred heeft, en
- 10°. of het gedurende den gang vurig is, zijn hoofd en staart behoorlijk draagt, en zijne ooren levendig en vrij beweegt.

Van de kleuren van het paard of zijne robes onderscheidt de Javaan vijf hoofdkleuren, die ieder weder in verschillende nuances onderverdeeld zijn, nl. van:

a. het zwart.

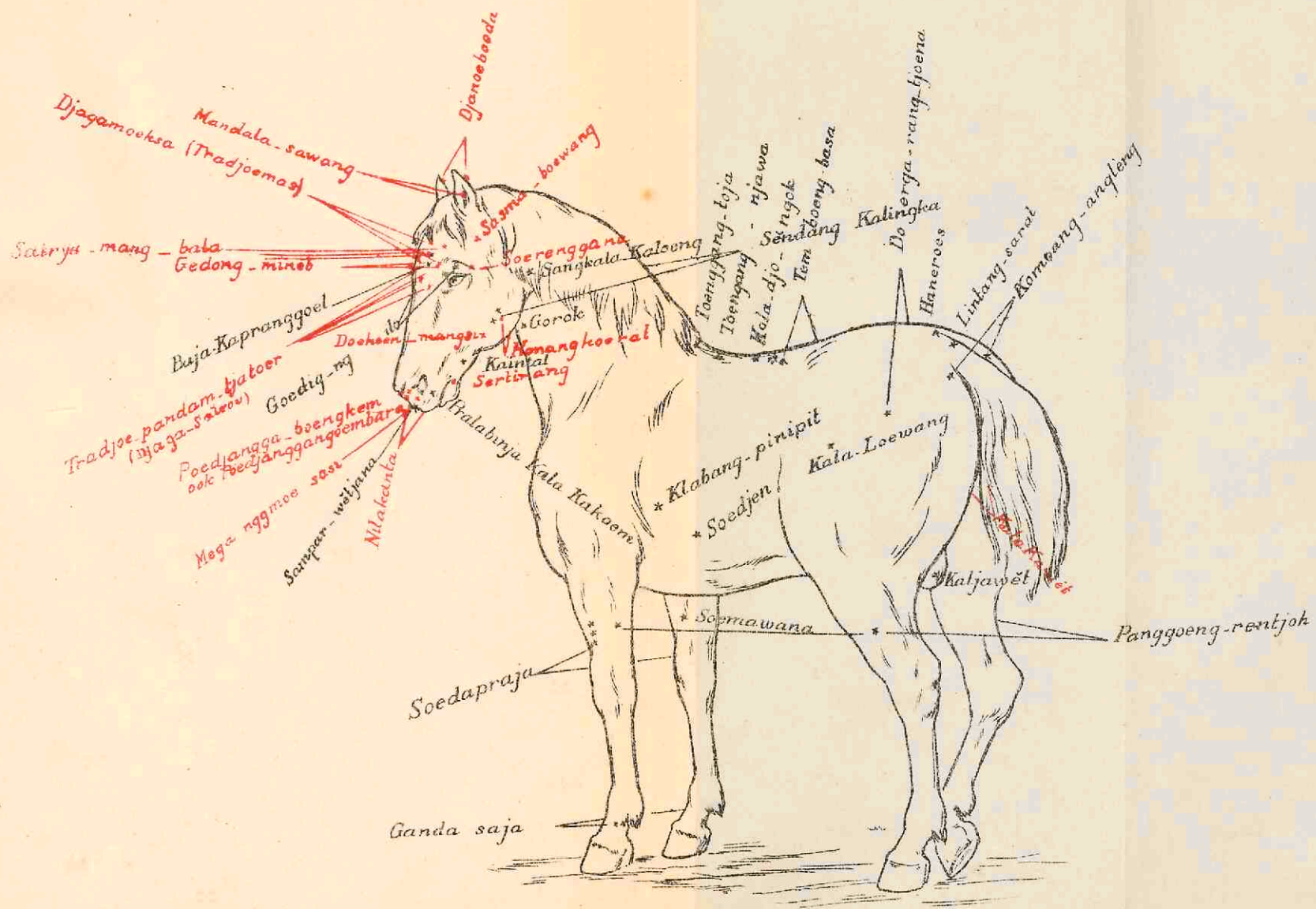
1. irěng N. tjěměng K. = zwart, gitzwart,
2. lěmah tělěs N. siti tělěs K. = (letterlijk: natte aarde) dof zwart, donker zwart,
3. pěrdapa pělěm K.N. = (letterlijk: jonge mangga-bladeren- (kleur) roodachtig zwart,
4. djamdjan biroe K.N. = (letterlijk: blauwe schijn) blauwachtig zwart, donker muisvaal,
5. goelå gěsěng N. gěndis gěsěng, K. = (letterlijk: aangebrande suiker) donker zwart met rooden weerschijn,
6. ddragěm (of dragěm) siwalan K.N. (letterlijk: donkerpaars als de vrucht van den talboom) donker zwartbruin,
7. djamdjan kětěk K.N. = (letterlijk: weerschijn van apen- (kleur) vaalkleurig, muisvaal, iets lichter dan djamdjan biroe;

b. het bruin.

1. abang N. abrit, K. = (rood) donker voskleurig,
2. abang Tjina N. abrit Tjintěn, K. (Chineesch rood) donker voskleurig met rooden weerschijn,
3. ddragěm toewå N. ddragěm sěpoeh, K. = (letterlijk: donkerpaars) donkerbruin,
4. ddragěm nom N. ddragěm něm, K. = (letterlijk: lichtpaars) lichtbruin,
5. napas K.N. = voskleurig,
6. napas madoe N. napas maběn, K. = (letterlijk: geelachtig rood als honig) voskleurig met hier en daar iets donkerder vlekken;

c. het geel.

1. djamdjan koening N. djamdjan djěné, K. = (letterlijk: gele schijn) isabelkleurig,
2. koelit pidjětan K. N. = (letterlijk: schil van de doekoe- vrucht) donker isabelkleurig,
3. kěmbang doerèn N. sěkar doerèn, K. = (letterlijk: bloem van den doeren-boom) isabelkleurig met kleine, iets donkerder gekleurde ronde vlekken,

Djagamooksa (Tradjoemas)

Mandala-sawang

Djanoebede

Saema-boewang

Sabrya-mang-bata

Gedong-minob

Soerenggan

Sangkala Kaloong

Toenggang-toja

Toengang-njawa

Kala-djo

Tem ngok

Soeng-basa

Sending

Doerga-rang-ticena

Kalingka

Haneroes

Limbang-sarat

Komwang-anqfeng

Baja Kapranggoel

Dookoen-mang

Gorok

Konangkoo-al

Kuinal

Seribang

Tradjoepandam-tjatoer
(Sjaga-Sawou)

Poedjanga-boengkem
ook Poedjanggalangoembara

Mega nggmoes

Sampar-wijjana

Nilakanta

Halabrya Kala Kokoem

* Klabang-pinipit

* Soedjen

* Kala-Loewang

Kaljawet

* Soemawana

Panggoeng-rentjok

Soedapraja

Ganda saja

4. proempoeng K. N. = (rietkleurig) isabelkleurig met zwarte haren tusschen de gele,
5. dami loewas K. N. = (oud, overrijp padistroot) isabel- of strookleurig met onregelmatige, min of meer zwarte vlekken,
6. bopong K. N. = (valkkleurig) isabelkleurig met een aalstreep, zwarte manen en een zwarten staart,
7. radjĕg K. N. = (letterlijk: heklat, hekwerk) isabelkleurig met een weinig zwarte haren tusschen de gele, en vier zwarte beenen,
8. radjĕg wĕsi N. radjĕg tosan, K. = (ijzeren hekwerk) als no. 7, waarbij de zwarte kleur echter meer op den voorgrond treedt, en
9. gambir K. N. = (catechú) lichtgeel met eenigszins rooden weerschijn.

d. het wit.

1. poetih moeloes N. pĕtak moeloes, K. = (zuiver, smetteloos wit) spierwit met witte oogen, witten neus en witte hoeven,
2. dawoek poetih N. dawoek pĕtak, K. = (grijsachtig wit) schimmel,
3. dawoek toetoei, K. N. = (grijsachtig wit met kleine ronde zwarte vlekken) appelschimmel,
4. dawoek sĕmboekan K. N. = (grijskleurig als de semboekan *) schimmel met verspreide zwarte haren tusschen de witte,
5. dawoek bang N. dawoek abrit, K. = (rood-grijs) schimmel met roode of bruine haren tusschen de witte,
6. dawoek lojoeng (of loejoeng) K. N. = (grijs als de stam van den aren-palm) schimmel met zwarte en bruine haren tusschen de witte en
7. dawoek tinggi K. N. = (grijs als een wandluis) schimmel met kleine roodbruine vlekken.

e. de bonte kleur.

1. plångkå abang N. plångkå abrit K. = (rood, gevlekt) een bruin paard met witte vlekken,
2. plångkå irĕng N. plångkå tjĕmĕng = (zwart, gevlekt) een zwart paard met witte vlekken,
3. plångkå dodol sinantĕnan K. N. = (gevekt als met santen overgoten dodol) een isabelkleurig paard met lichtbruine en witte vlekken,

*) *Paederia foetida*, L. fam. der Rubiaceae.

4. pantjal K.N. = een donker- of bontgekleurd paard met één, twee of drie witte sokken of beenen,
5. pantjal panggoeng K. N. = een donker- of bontgekleurd paard met vier witte beenen of sokken,
6. doemoet K.N. = (vlek, vingerafdruk) bles, een donker- of bontgekleurd paard met een witte vlek op het voorhoofd,
7. dalèr K.N. = (streep), een paard met een aalstreep,
8. dārā moeloek K.N. = (opvliegende duif) of sampar donia K.N. = (rakelings langs de aarde strijken) of pakoe djagad K.N. = (spijker der wereld) een paard met witte sokken aan de achterbeenen,
9. sampar wangké K.N. = (rakelings langs een lijk of krenng strijken) een paard met één witte sok aan een der achterbeenen en
10. toedjak boemi K.N. = (met de voeten tegen de aarde stooten) of Sri mangëpël K.N. = (door sommigen ook Sri-makëpël genoemd) een paard met een witte sok aan het rechter voorbeen.

De hiervoren opgegeven kleuren en benamingen daarvan zijn niet de eenigen, die bestaan; vooral onder de laatsten treft men op verschillende plaatsen dikwijls geheel andere aan.

De meest gewilde kleuren zijn echter djragem toewa en ireng, vooral de eerstgenoemde. Paarden van die kleuren worden tot de krachtigste en schoonste gerekend, daar zij er gewoonlijk glimmend uitzien, wat eerstens een teeken is van een goede gezondheid, en in de tweede plaats er niet weinig toe bijdraagt, om de schoonheid van het dier te verhoogen. Onmogelijk is het echter niet, dat het gemakkelijker onderhoud van aldus gekleurde paarden reden is, waarom aan die donkere kleuren de voorkeur wordt gegeven. Overigens wordt op de kleur, ofschoon die volgens sommigen ook met den inborst en de goede en slechte eigenschappen van het paard verband houdt, niet zoo nauw gelet als op de haarwervels, waarover ik het in dit boekje meer speciaal zal hebben.

Alvorens tot de bespreking daarvan over te gaan, moet ik volledigheidshalve nog mededeelen, dat de Javaan voor de ondervolgende deelen van het paardenlichaam ook benamingen heeft, als :

a. voor het hoofd :

1. ɛ̃ɗas N. (of sirah K.) ngoengkal (of moengkal) gërang, K.N. = het fijne, droge hoofd,
2. ɛ̃ɗas N. (of sirah K.) tɛ̃lɛ̃s, K.N. = het vleezige, onedele hoofd,
3. ɛ̃ɗas N. (of sirah, K.) boekoeng K.N. = het ramshoofd,
4. ɛ̃ɗas N. (of sirat, K.) wɛ̃ɗoes N. (of mɛ̃ɗɑ̃, K.) = het schaaps-
hoofd,
5. ɛ̃ɗas njɛ̃lɛ̃ng N. sirah andapan, K. = het zwijnshoofd;

b. voor den hals :

1. goeloe dɑ̃wɑ̃, ngoekɛ̃l pakis, N. djɑ̃nggɑ̃ pandjang ngoekɛ̃l
pakis K = de normale hals,
2. goeloe N. (of djɑ̃nggɑ̃, K.) banjak, K.N. = de zwanenhals,
3. goeloe mɛ̃ɗjalin N. djɑ̃nggɑ̃ mɛ̃ɗjatos, K. = de lange, dunne
hals,
4. goeloe gɛ̃dɛ̃, N. djɑ̃nggɑ̃ agɛ̃ng = de spekhals,

c. voor de borst :

1. tangkil asingɑ̃ = leeuwenborst,
2. dɑ̃dɑ̃ manoek, N. dɑ̃dɑ̃ pɛ̃ksi, K. = haviksborst,
3. dɑ̃dɑ̃ matjoetjoe(ing) tɛ̃ngah, K. N. = kippenborst,
4. dɑ̃dɑ̃ wɛ̃ɗoes, N. dɑ̃dɑ̃ mɛ̃ɗɑ̃, K. = geitenborst;

d. voor den rug :

1. gɛ̃gɛ̃r kɛ̃ntjɛ̃ng, K. N. = rechte rug,
2. gɛ̃gɛ̃r lɛ̃gok, K. N. = zadelrug,
3. gɛ̃gɛ̃r poesoe, K. N. = karperrug;

e. voor de schoft :

1. djalak gɛ̃dɛ̃, N. djalak agɛ̃ng, K. = lange schoft,
2. djalak tjoepɛ̃t, K. N. = korte schoft,
3. poenoek, K. N. = hoge schoft,
4. djalak lɛ̃kok, K. N. = lage schoft;

f. voor den schouder :

1. djoeloek, K. N. = steile schouder,
2. poendak dɑ̃wɑ̃ loeroes, N. poendak pandjang loeroes K. =
lange schouder;

g. voor de beenen:

1. sikil, N. (of soekoe, K.) pagah (of panggah) K. N. = wijd uitstaande beenen,
2. sikil, N. (of soekoe, K.) kapétoeng, N. (of kapétang K.) pagah, K. N. = X beenen.
3. sikil, N. (of soekoe, K.) mēđang, K. N. = holle beenen,
4. sikil, N. (of soekoe, K.) tēpoeng, N. (of tēpang, K.) dēngkoel, K. N. = nauwe beenen,
5. sikil, N. (of soekoe, K.) koewāgā, K. N. = wijdhielige beenen,
6. sikil, N. (of soekoe, K.) impoer K. N. = nauwhielige beenen,
7. sikil, N. (of soekoe, K.) ngarit, K. N. = sabelbeen en,
8. sikil, N. (of soekoe, K.) wēdoes, N. (of méndā, K.) = boksbeen en,
9. sikil sapi, N. soekoe lēmboe, K. = koebeen en,
10. oegēl-oegēl djēdjēg, K. N. = steil-gekoote been en,
11. tapak djalmā, K. N. = lang-gekoote been en;

h. voor het kruis:

1. bokong njangkok mādjā, K. N. = rond kruis,
2. bokong djambé sasigar, K. N. = spits kruis,
3. bokong nāngkā satoegēl, K. N. = afhankelijk kruis,
4. kloengsoer, K. N. = varkenskruis.

Wat nu de haarwervels betreft, tot de bespreking waarvan ik thans gekomen ben, deze worden onderscheiden in:

- a. mati's, nl. de twee haarwrongetjes, die in de verbindingslijn der ooren, links en rechts van den maantop of kuif op het hoofd van het paard gevonden worden, en
- b. oenjengan's, d. z. alle andere haarwervels, die op het lichaam van het paard voorkomen.

De gewoonlijk in de „paardenkennis” gebruikelijke indeeling van het uitwendige paardenlichaam volgende, zal ik die haarwervels, zooals hiervoren reeds is gezegd, nader verdeelen over:

1. DE VOORHAND, d. i.

a. het hoofd

met

1. den maantop, waaronder de kruin,
2. de ooren,
3. het voorhoofd,

4. de slapen,
5. de ooglel met de oogleden,
6. den oogboog,
7. de oogkuilen,
8. den neus,
9. de neusgaten,
10. de levensteekentjes,
11. de bovenlip,
12. de onderlip,
13. de kin,
14. de kinkettingholte,
15. de wangen,
16. de kaakboorden,
17. den keelgang,
18. de oorklieren,
19. den pols en
20. den nek;

b. de hals

met

1. de manen,
2. de manenkam,
3. de halsadergroeve:

c. de schoft;

d. de borst;

e. de voorbeenen:

met

1. de schouders,
2. de boegen,
3. de ellebogen,
4. de onderarmen,
5. de handwortels of vóórknieën,
6. de pijpen,
7. de kogels,
8. de kooten,
9. de kronen,
10. de hoeven,
11. de zwilwrat en
12. de vetlokken;

II. DE MIDDENHAND, d. i.

- a. *de rug;*
- b. *de lendenen;*
- c. *de ribben;*
- d. *de flanken;*
- e. *de buik.*

met

- 1. den navel;
 - f. *de liezen;*
 - g. *de geslachtsdeelen*

met

- 1. den koker,
- 2. den balzak (bij de merrie de uier);

III. DE ACHTERHAND, d. i.

- a. *het kruis*

met

- 1. de heup;
 - b. *de staart*

met

- 1. den staartwortel, waaronder de aars en de dam (bij de merrie de kling),
- 2. de staartharen;
 - c. *de achterbeenen*

met

- 1. de dijen,
- 2. de billen of broeken,
- 3. de knieën,
- 4. de schenkels,
- 5. de spronggewrichten,
- 6. de hielen of hakken,
- 7. de pijpen,
- 8. de kogels,
- 9. de kooten,
- 10. de kronen,
- 11. de hoeven,
- 12. de zwilwrat en
- 13. de vetlokken.

Alzoo treffen wij dan de volgende haarwervels aan:

I. IN DE VOORHAND.

a. *aan het hoofd*

BIJ DEN MAANTOP:

1. Doekoen-měs goelo: een merrie met witbehaarde mați's; een goed teeken;
alleen door A opgegeven, — de anderen maken er geen melding van;
2. Mați-pěpak: de beide haarwrongetjes, links en rechts van den maantop in de verbindingslijn der ooren aanwezig; een goed teeken;
door alle vorenbedoelde schrijvers als goed gekenmerkt;
3. Mați-soewoeng: de beide sub. 2 bedoelde haarwrongetjes niet aanwezig;
volgens A een slecht teeken, daar de berijder of gebruiker van zulk een paard nooit zal verkrijgen wat hij gaarne hebben wil; volgens de anderen een goed teeken; bij G ook bekend gesteld onder den naam Poespakrěné; zulk een paard is zacht en goedgeaard;
4. Sangga loewang: oenjěngans op het achterhoofd, die bij het neêrdrücken der ooren daardoor bedekt worden; een slecht teeken; zulk een paard is dikwijls woest en kolderig;
alleen door B en G. opgegeven; de anderen maken er geen melding van;
5. Sarapsari: met oenjěngan's in den vorm van duizendpooten vlak achter de mați's op het achterhoofd; zulk een paard is een goed en gelukaanbrengend krijgsros;
alleen door A en C opgegeven;
6. Roeboeh-karna: met te veel achterwaarts, niet op de verbindingslijn der ooren gelegen mați's; een slecht teeken; brengt den bezitter onheil aan;
alleen opgegeven door A. en C. welke laatste het teeken Boeboeh-karna noemt;
7. Satrya-manah: met twee oenjengan's achter de mați's, waarvan de rechtsche (oenjěngan) verder achterwaarts, en de

linksche dichter bij de maṭi gevonden wordt; een goed oorlogspaard;

door G niet opgegeven; C noemt dit teeken Sateria mṛmanah;

8. Satrya kapanah: idem als voren, doch hierbij is de linksche oenjengan meer achterwaarts, en de rechtsche dichter bij de maṭi geplaatst; een slecht krijgsros; in den oorlog zal den berijder een ongeluk overkomen;

door G niet opgegeven; C noemt dit teeken Sateria kapanah;

9. Sonja'ntaka: met slechts één mati; een slecht teeken; zulk een paard veroorzaakt dikwijls den dood des bezitters of berijders;

A en C noemen dit teeken soenjotoko en soenjantaka, en zeggen, dat zulk een paard den berijder zeker zal doen vallen;

BIJ, AAN OF OP DE OOREN:

1. Badenta-wing-tawang: oenjengan's onder de ooren boven den strot; een goed teeken; zulk een paard was het rijpaard van vorst Salya van Mandaraka;

alleen door A en C opgegeven; de laatste voegt er bij, dat de oenjengan goed behaard is, d. i. uit een groote massa haren bestaat;

2. Dandang-aring-aring: een oenjengan op de buitenzijde van het oor (of der beide ooren) ongeveer één vingerbreedte boven den wortel van het oor (of der ooren); een slecht teeken; zulk een paard mag een priaḡi er niet op na houden, daar hij dan steeds fouten zal begaan;

alleen door A en C opgegeven; G geeft een teeken Dandangari (zie hierachter: aan of bij de billen) doch dit is geheel anders geplaatst;

3. Dandang sasengkang: oenjengan's midden op de buitenzijde der ooren; een slecht teeken; de bezitter van zulk een paard zal steeds door slechte tijdingen gekweld worden; alleen door A en C opgegeven;

4. Dandang-soesemping: oenjengan's aan de wortels der ooren; een slecht teeken; zulk een paard is panas;

alleen door A en C opgegeven; het „hooren van jammergehul” van D(?); G. noemt de aanwezigheid van oenjëngan's aan de wortels van beide ooren *Dandang-mas-soewoeng*, en wanneer slechts één dier wortels een oenjëngan heeft, dit teeken *Dandang-soewoeng*, terwijl van het eerste wordt gezegd: zulk een paard stelt den bezitter voortdurend aan laster bloot, en van het andere: zulk een paard brengt ongeluk aan;

5. *Dandang-soesoeweng*: oenjëngan's onder de ooren in de buurt der slapen; een slecht teeken; zulk een paard is eveneens panas;
alleen door A en C opgegeven;
6. *Dewan-glajang*: een wit paard met langen staart en een oenjëngan aan het rechteroor; een goed teeken; zulk een paard is een goed en gelukaanbrengend krijgspaard;
door A en C opgegeven; G heeft *Dewa-mlajang*; een schimmel met een oenjëngan midden op de buitenzijde van het rechteroor; (zulk een paard is vlug ter been, moedig en een uitstekend krijgsros);
7. *Djajengrana*: oenjëngan's op de toppen der ooren; een goed teeken; de bezitter zal in al zijne ondernemingen slagen;
alleen door A en C opgegeven;
8. *Djanoe-boeda*: een isabelkleurig paard met bruine haren over het neusbeen en oenjëngan's op de buitenoppervlakte der ooren; een goed teeken; zulk een paard maakt den bezitter gelukkig in geldelijke ondernemingen;
alleen door G en B opgegeven;
9. *Manđala-sawang*; een witte hengst met oenjëngan's in de oorholten; een gelukaanbrengend paard;
alleen door B en G opgegeven;
10. *Pagas*: een oenjëngan op den top van het rechteroor; een slecht teeken; zulk een paard bezorgt den bezitter onheil; dit volgens A en C; B en G geven dit teeken aan als oenjëngans midden op de binnenoppervlakte der ooren; zulk een paard brengt allerlei ziekten en ongelukken aan in het gezin des bezitters; de overigen maken hiervan geen melding;

11. **P a m a t r i**: haarwervels achter de ooren (de plaats is echter niet nader aangeduid); een goed teeken;
alleen door F vermeld; de anderen spreken er niet van.
12. **S a n d i - t a w a n g**: oenjëngans's onder de ooren, bedekt door de manen; een goed teeken; de bezitter van zulk een paard zal veel geluk hebben;
alleen door A en C opgegeven.
13. **S a t r y a - s o e s o e m p i n g**: oenjëngan's aan beide ooren; een goed teeken; zulk een paard behoort de priaji er op na te houden;
aldus A en C; volgens B en G: een oenjëngan aan den top van ieder oor of van een der ooren; zulk een paard is kalm en zacht van aard.
14. **W a n d a s a**: een merrie met een oenjëngan op het linker-oor; zulk een paard is valsch en niet te vertrouwen; bij een hengst heet dit teeken **S a s r o e**;
alleen door B en G opgegeven.

OP HET VOORHOOFD:

1. **B a j a - K a p r a n g g o e l**: twee rijen van twee oenjëngan's onder elkander ter hoogte van de verbindingslijn der oogen; een slecht teeken; de bezitter zal veel „soesah” hebben; dit volgens A en C; B en G geven onder dien naam het teeken: twee oenjëngan's vlak onder elkander, iets boven de verbindingslijn der oogen; zulk een paard is vlug ter been en het gewenschte rijdier voor een krijgs- of politiemann.
2. **D j a g a - m o e k s a** of **T r a d j o e m a s**: drie oenjëngan's in den vorm van een weegschaal (een driehoek) geplaatst; een goed teeken; zulk een paard brengt geluk aan;
aldus A en C; B en G beschrijven dit teeken als volgt: drie oenjëngan's op het voorhoofd onder elkander en door het voorhoofdshaar bedekt; zulk een paard is goedgeaard en doet zijn bezitter in al wat hij doet of onderneemt, gelukkig zijn.
3. **D j a g a - s a t r o e** of **D j a g a - m o e n g s o e h**: vier oenjëngan's, twee aan twee onder elkander op het voorhoofd; een goed

teeken; een goed krijgspaard; in den oorlog zal de berijder niets te vreezen hebben, maar gevreesd worden;

dit volgens A en C; volgens B en G, vier oenjengan's op het voorhoofd, samen een kruis vormend; zulk een paard behoedt den bezitter tegen alle mogelijke onheilen.

4. Satrya-mong-bala: drie oenjengan's in één rij naast elkander op het voorhoofd; een goed paard in den oorlog, het gelukaanbrengend rijdier van een veldoverste;

alleen door A en C vermeld.

5. Satrya-pinajoengan: vier (eigenlijk vijf) oenjengans, waarvan twee naast elkander op het voorhoofd (sěkar-sapasang) twee hoog aan beide zijden van den hals, dicht bij de schoft (koesoema biniséka), en een op het kruis, zoover achteruit, dat zij noch door het zadel noch door de schabrak en den staatriem bedekt wordt (Soeroeng of Boentoet-soeroeng); zulk een paard brengt geluk aan en doet zijn bezitter in hooge gunst staan bij diens supérieures;

alleen door G aldus opgegeven *); B maakt er geen melding van en A en C noemen met dezen naam een oenjengan, die op het kruis voorkomt, achter de schabrak bij het gezadelde paard (vergelijk Soeroeng) en, ofschoon dit teeken vaak gezien wordt, meestal toch voor het zeldzame Satrya-pinajoengan wordt gehouden; het hier opgegeven, uit de samenstelling der drie teekens Sěkar sapasang, Koesoema biniséka en Soeroeng bestaande, komt echter hoogst zelden voor; bij 100.000 paarden zal er misschien geen enkel zijn, dat daarmede geteekend is; van daar de groote waarde van zulk een paard.

6. Satrya tjoendoe kěmbang: twee oenjengan's naast elkander hoog op het voorhoofd; een goed teeken; zulk een paard is een vorstenrijdier;

alleen door A en C opgegeven; B en G noemen het teeken Sěkar-sapasang, zijnde twee oen-

*) Nader verduidelijkt.

- jëngan's, doch onder elkander op het voorhoofd en door het voorhoofdshaar bedekt, dat blijkbaar hetzelfde teeken moet zijn; zulk een paard brengt voorspoed aan.
7. **Palisoe oele** (Boegineesch): een oejëngan op het voorhoofd en een op het neusbeen; een goed teeken; alleen door F genoemd; de „lang-levensster” van D (?).
 8. **Tradjoe pandam tjatoer** of **Tradjoe mas pandam tjatoer**; vier oenjëngan's op het voorhoofd, waarvan twee naast elkander in de verbindingslijn der oogen, en de twee anderen daaronder; een aldus geteekend paard is goed voor een djaksa; alleen door A en C opgegeven; de anderen spreken er niet van.

AAN DE SLAPEN.

1. **Sasma-toewang**: één oenjëngan aan de zijde der slapen vlak onder ieder oor; zulk een paard brengt geluk en voorspoed aan; alleen door B en G opgegeven; vergelijk echter **Dandang-soesoewoeng** hiervoren.

BIJ OF AAN DE OOGEN EN OOGLEDEN.

1. **Asta-windoe**: één oenjëngan op het hoofd of op de borst bij algeheele afwezigheid van alle andere haarwervels; zulk een paard bezorgt den bezitter groote ongelukken, vooral in den oorlog; alleen door B en G opgegeven.
2. **Boeta-gendong**: een paard met diep ingedrukte oogkuilen; een slecht teeken; zulk een brengt allerlei ziekten en ongelukken aan; alleen door A opgegeven.
3. **Gëdong-minëb**: een oenjëngan boven ieder oog; de bezitten zal zijn fortuin zien toenemen; dit volgens A en C; volgens B en G oenjëngan's boven en onder ieder oog; zulk een paard is goed van aard en gemakkelijk te behandelen.
4. **Goediq-ngilo** of **Goendik-ngilo**; oenjëngan's vlak boven de oogen; zulk een paard is vol kuren;

volgens B en G; volgens A goedigo-ngilo; een bruin paard met een oenjengan aan het linkeroog; zulk een doet den bezitter dikwijls vallen; volgens C Koetila-ngilo: een paard met een bruine robe en een oenjengan dicht bij het linkeroog; zulk een is slecht en doet den berijder dikwijls vallen.

5. Gondrek-ngilo: een merrie, in wier oogen de beelden omgekeerd worden teruggegeven, — ook een hengst met een oenjengan aan het linkeroog en een slecht (dun) behaarden staart; zulke paarden zijn alleen goed om geslacht te worden, zij bezorgen den bezitter allerlei ongelukken;
alleen door A en C opgegeven,
6. Soereng-gana: een donkerbruin paard met een oenjengan aan of boven het linkeroog; zulk een paard brengt geluk aan en maakt den bezitter rijk.
alleen door B en G opgegeven; vergelijk echter het volgende teeken hiermede.
7. Soereng-kara: een donkerbruin paard met een oenjengan aan het rechteroog; een goed teeken; zulk een paard brengt geluk en voorspoed aan;
alleen door A en C opgegeven.
8. Tadah-ěloeh: met oenjengans onder de oogen; een slecht teeken; zulk een paard brengt ongeluk aan;
D spreekt van een „traanopvanger” (chin 'tsjing-lei) doch dit teeken komt op een andere plaats voor (vergelijk Toenggang-njawa), en F meent in dit teeken hetzelfde te zien als in het volgende.
9. Toeroen-tangis: volgens A oenjengan's in de oogkuilen, volgens C oenjengans op de onderste oogleden; een slecht teeken; zulk een paard doet den bezitter dikwijls tranen storten; B en G geven dit teeken niet op; F meent hierin hetzelfde te zien als in Tadah-ěloeh (zie hiervoren).

AAN OF IN DE OOGKUILEN.

1. Boeto-gendong: zie hiervoren;

AAN DEN NEUS.

1. Koeta Westi: met oenjengan's links en rechts op den neus; een slecht teeken; brengt den bezitter onheil aan; alleen door A en C opgegeven; ook B en G spreken van twee oenjengan's links en rechts van den neus, doch geven van dit teeken geen naam op.

AAN OF OP DE BOVENLIPPEN.

1. Dandang-ngawé-wangké; een zwarte oenjengan aan een der hoeken van de bovenlip; zulk een paard veroorzaakt sterfgevallen in het huis, waar het gehouden wordt; alleen door B en G opgegeven; het „bit-ongeluk” of de „traandruppel” van D (?).
2. Dandang-noenggang-djisim: een zwart paard met een oenjengan op de bovenlip; zulk een paard maakt dat de bezitter ziekelijk wordt en allerlei verkeerde gedachten krijgt; alleen door A en C opgegeven; blijkbaar hetzelfde teeken als het vorige; D vermeldt een „traandruppel” en een „bit-ongeluk” als twee aan of bij den mond gevonden wordende oenjengan's, die slechte teekens aangeven (volgens het Chineesch of Japansch volksgeloof).
3. Koekoeris: met een oenjengan op de bovenlip (plaats niet nader aangeduid); de bezitter van zulk een paard kan niet sparen; alleen door A en C aangegeven.
4. Koelit-kagësëng: een roodbruin paard met een oenjengan op de bovenlip; zulk een paard is valsch van aard; alleen door B en G opgegeven.
5. Mega-ngëmoe-sasi: een zwarte merrie met een oenjengan op de bovenlip; zulk een paard is zacht van aard; alleen door B en G opgegeven.
6. Nila-kauta: een paard met een witten rug en een oenjengan op de bovenlip (ook aan beide zijden der bovenlip; zulk een paard bezorgt den bezitter een prachtige carrière; aldus B en G; A en C spreken van een bruin paard met witte haren of ronde vlekjes op het lichaam en oenjengan's op de bovenlip, het goede rijpaard voor grooten.

7. Pěpět-poespa-kala; een isabelkleurige hengst met oenjengan's op de linker boven- of onder-lips-helft; zulk een paard is een goed krijgsros en brengt den bezitter bovendien voorspoed en rijkdom aan;
alleen door B en G vermeld.
8. Poedjangga-boengkem; een zwart paard met oenjengan's op de bovenlip; een goed krijgspaard;
alleen door A en C opgegeven.
9. Poedjangga-ngoembara; een zwart paard met een oenjengan op de bovenlip; het rijpaard van Bałara Wisnoe; een goed krijgsros;
aldus A en C; B en G spreken van Boedjangga-ngoembara; met een zwarte oenjengan op de bovenlip; een goed oorlogspaard.
10. Poestaka-ladang; een isabelkleurig paard met een oenjengan op de linkerhelft der (boven- of onder-) lip; zulk een paard maakt den bezitter rijk;
dit volgens A; volgens C een vos met een oenjengan op de linkerflank; de anderen maken geen melding van dit teeken.
11. Pralabinja-kala-kakoem (A geeft Prolo-bingo-loko-kakoem): een bruin paard met een oenjengan op de bovenlip; zulk een brengt ziekten en onheilen aan, is ook woest en valsch van aard;
alleen door A en C opgegeven.
12. Sampar-wětjana; met een oenjengan (midden) op de bovenlip; de bezitter zal steeds met anderen twisten;
alleen door A en C opgegeven.
13. Wisnoemoerti; een geheel zwart*) paard zonder oenjengan's of een geheel zwart paard met een oenjengan op de bovenlip, of een geheel zwart paard met een zwarte tong of eindelijk een paard met een zwarte oenjengan achter den navel; zulk een brengt den bezitter geluk en voorspoed aan;
dit volgens B en G; volgens A een geheel zwart paard zonder mați's; zulk een brengt het land en den bezitter geluk en voorspoed aan; volgens C een geheel

*) Hieronder te verstaan: een vlekkeloos zwart paard.

zwart paard zonder maṭi's en zonder bobbeltje aan het einde der tong; een gelukaanbrengend paard.

OP DE KIN.

1. Sertimang: een oenjëgan op de kin; de bezitter van een aldus geteekend paard zal veel geluk hebben; alleen door C opgegeven; G spreekt ook van zulk een oenjëgan als een goed teeken, doch geeft er den naam niet van op.

OP DE WANGEN.

1. Ahil: een oenjëgan op een der wangen; de bezitter zal veel twisten en kwesties hebben; alleen door A en C opgegeven.
2. Bisoe tinoekoep: met oenjëgan's op beide wangen; brengt ongeluk aan; dit volgens A en C; volgens B en G: Bisoe-tinoetoeh, een oenjëgan op een der wangen (zie Ahil); zulk een paard is onhandelbaar en vol kuren.
3. Boengkëm: volgens A met oenjëgan's op de beide wangen; volgens C met één oenjëgan op de rechterwang; zulk een paard brengt den bezitter tot slechte gedachten en plannen; de anderen maken geen melding van dit teeken; vergelijk echter de twee vorengemelde teekens hiermede.
4. Doekoen mangsi: een bruin paard met oenjëgan's op de wangen; zulk een paard is zacht en zeer gehecht aan zijn meester; *) alleen door G opgegeven; A spreekt van Doekoen-mas-pikoelo: een bruine merrie met oenjëgan's op de wangen, en C van Doekoen-mas-pikoellah: een bruine merrie met oenjëgans op de wangen; volgens beiden is dit teeken ook een goed teeken.

*) Met betrekking tot de „gehechtheid” van een paard aan zijn meester schrijft James Fillis echter in zijn „Principes de dressage et d'équitation” onder anderen: La seule faculté qu'il (het paard) possède. et qu'il possède même à un haut degré, c'est la mémoire. C'est donc uniquement à la mémoire, qu'il faut s'adresser, c'est elle, qu'il faut frapper. Le Cheval n'est susceptible, d'aucun attachement (sic!). Il n'a que des habitudes. Mais ces habitudes, il les contracte aisément, trop aisément même et souvent il y tient avec excès. C'est un point, dont il faut tenir grand compte. (bladz. 9 van gemeld boek).

5. Doerga-ratjoen: een roodbruine merrie met oenjengan's op de wangen of kaken; zulk een paard veroorzaakt vele ziekten;
alleen door B en G opgegeven; vergelijk hiermede het vorenstaande.
6. Hanangkoerat: een oenjengan op een wang (of op beide) wijzende in de richting van den aars of de geslachtsdeelen; zulk een paard is het goede rijdier voor een veldoverste;
alleen door A en C vermeld.
7. Kěmil: met een oenjengan op de wang (of wangen); de bezitter van zulk een paard kan niet zuinig zijn;
B en G geven op Kěměl of Kěmělta, met oenjengans aan de onderzijde der wangen; zulk een paard is weerspannig en slechtgeaard.
8. Sangga-wětjana: een oenjengan midden op de wangen; zulk een paard doet den bezitter ieders vertrouwen winnen;
alleen door B en G opgegeven.
9. Sěndang-kalingka: met twee oenjengan's op de wang (of wangen); de bezitter van zulk een paard krijgt dikwijls ongelukken;
alleen door A en C vermeld.

OP DE KAAKBOORDEN.

1. Kaıntal: een oenjengan op een der kaken; zulk een paard is ontembaar;
alleen door G opgegeven.
2. Palisoe-la-garoetoe: (Boegineesch): oenjengans aan de kinnebakken; een slecht teeken;
alleen door F vermeld.
3. Sangga-tjětjana: een oenjengan tusschen de onderkaken (dus aan de benedenzijde van het hoofd onder den mond); een goed teeken;
alleen door F opgegeven.

OP DEN NEK.

1. Běngang-karso: een holte (geen oenjengan) in de nekspieren onder de manen; een slecht teeken;
alleen door A en C opgegeven.

Voorts worden als goede teekens nog beschouwd:

1. Wat D de „langlevensster” noemt, nl. een oenjëngan op het voorhoofd (Chineesch en Japansch volksgeloof), zonder nadere aanwijzing van de juiste plaats;
 2. het door B en G opgegeven teeken *P o e r n a m a s i d i*, d.i. met zeer licht gekleurde oogen; zulk een paard is zacht en lijdzaam van aard;
A en C spreken van een wit paard met zwarte oogen en hoeven; een goed oorlogspaard; ook zal zijn bezitter gelukkig zijn in landbouwzaken;
 3. het door B en G vermelde teeken *S r i l a b a*: een breed afgeronde tong; een paard met zulk een tong doet den bezitter in hooge gunst staan bij de vrouwen;
ook A en C geven dit teeken op onder den naam *T ě l a g a k o e m ě m b ě n g*, en voegen er bij, dat op de tong de teekening moet voorkomen van een boordevol gevulden komt of vijver, enz.;
 4. indien op de tong de teekening voorkomt van een langen stok;
 5. indien daarop de afbeelding te zien is van een knots, en
 6. indien op de tong een kruis zichtbaar is en de lijnen den vorm van draken vertoonen;
dit laatste alleen door C, de anderen ook door A opgegeven; overigens zijn deze teekens ook door E genoemd;
- terwijl verder onder de slechte teekens worden gerangschikt:
1. *A n i h u i*: een roodgekleurde rand om het wit der oogen; zulk een paard brengt ongeluk aan;
alleen door B en G vermeld.
 2. *B o e t a - g a d o - d j a n m a*: een paard met diep ingedrukte binnenhoeken der oogen; zulk een bezorgt den bezitter vele huiselijke onaangenaamheden;
alleen door B en G opgegeven.
 3. *B ě r m a n a - l a b o e h - g ě n i*: een paard, waarvan een der oogen een lichtgekleurde pupil heeft; zulk een doet den bezitter vele teleurstellingen ondervinden;
alleen door A, B, C en G opgegeven.
 4. *B e r m a n a - s o e l u i*: groote, wijde oogen, waaromheen een

kring van witte haren, die in strepen tot aan de neusgaten doorloopen; zulk een paard brengt ziekten en stertgevallen in het gezin van den bezitter;

alleen door B en G vermeld.

5. Doedak-angrëm: een krul of kuiltje, ook wel een rond vlekje op het bovenvlak der tong en een gevlekte penis; zulk een paard brengt onheil aan;

dit volgens B en G; volgens A en C alleen een gevlekte penis, zonder het kuiltje op de tong.

6. Doerga-ngërik: een merrie met slag tanden; zulk een paard is dikwijls kolderig en niet te vertrouwen; dit wordt ook gezegd van een hengst, die geen slag tanden heeft;

volgens B en G; onder denzelfden naam geven A en C de als een slecht teeken beschouwde wijze van wateren van het paard, waarbij het de achterhand benedenwaarts drukt, terwijl het wateren met een plassend geluid geschiedt; de aanwezigheid van slag tanden bij de merrie of de afwezigheid daarvan bij den hengst noemt A het slechte teeken Boentël-oepas; C geeft daarvan geen naam op;

en eindelijk nog:

7. wanneer het paard een oenjengan op den top van het linkeroor en woestrollende oogen heeft,
8. wanneer de binnenhoek van het linkeroog met witte haren bezet is, en
9. wanneer het linkeroog, vooral het rechteroog, door een witten rand omgeven is;
alleen door B en G opgegeven.

b. aan den hals.

ONDER DE MANEN.

1. Bëngang: een paard met gekrulde of golvende manen; zulk een bezorgt ongelukken;
alleen door B en G opgegeven.
2. Bëngang-toena: een paard met manen, die zoover op den rug groeien dat zij gedeeltelijk onder het zadel komen; zulk een maakt den bezitter dikwijls ziek;

alleen door B en G vermeld.

3. **Djalak-talpoera**: een paard met korte, dunne manen; een slecht teeken;
alleen door A en C opgegeven.
4. **Doekoem mangsi goena**: een schimmel met manen, die aan den wortel bruin gekleurd zijn; een goed en vertrouwbaar strijdros;
dit volgens B en G; volgens A en C een bruine merrie met manen, waartusschen witte haren zichtbaar zijn.

OP OF BIJ DE MANENKAM.

1. **Loemakoe**: een door de manen bedekte oenjengan vlak bij de manenkam; een daarmede geteekend paard is zacht van aard en gemakkelijk te dresseeren;
alleen door B en G opgegeven.

BIJ DE HALSADERGROEVE, VOORAAN EN TER ZIJDE VAN DEN HALS.

1. **Gorok**, een oenjengan aan het begin van den hals tusschen de kaken; een daarmede geteekend paard brengt ongeluk aan;
alleen door A, B en C vermeld.
2. **Hardja-pralaja**; een oenjengan aan den hals, hooger dan **Loemakoe** bij de manenkam te vinden; zulk een paard brengt geluk aan;
alleen door A en C opgegeven; de „franjedrager” van D (?).
3. **Koesoema-biniséka**: een oenjengan hoog aan den hals en aan beide zijden daarvan, vlak bij de schoft; zulk een paard brengt geluk aan;
alleen door A en C vermeld.
4. **Radja-wahana**: twee oenjengans, een boven aan den hals en een op de borst, door een streep aan elkander verbonden;—dit is zoo niet het voornaamste, dan toch zeker een der voornaamste teekens bij het paard, daar het alle dáárachter gevonden wordende slechte teekens neutraliseert en de waarde der goede teekens verhoogt;

A en C zeggen bovendien van dit, ook door B en G vermelde teeken, dat de bezitter van zulk een paard door een ieder geacht en bemind zal zijn.

5. *Sarap*; een oenjengan juist midden aan den hals; zulk een paard is nijdig van aard;
alleen door B en G opgegeven; D noemt een dergelijk teeken een „halsbeklemmer” (?).
6. *Sangkala-kaloeng*; een oenjengan aan den hals op 5 à 6 vingerbreedten onder het oor; een slecht teeken;
alleen door A en C vermeld.
7. *Satrya-wirang*; een oenjengan aan de rechterzijde van den hals; de bezitter van zulk een paard wordt dikwijls beschaamd;
alleen door A en C opgegeven.
8. Een oenjengan in den keelkuil, alleen door A opgegeven, doch zonder naam; de bezitter van zulk een paard zal rijk worden; de anderen maken van dit teeken geen melding.
c. op de schoft:
 1. *Toenggang-njawa*; een oenjengan ter plaatse, waar de zadelknop gewoonlijk komt te liggen; een slecht teeken;
alleen door B en G vermeld; de „manendoorboorder” of de „tranenvuller” van D (?).
 2. *Toenggang-toja*; een oenjengan aan het einde van de manenkam; zulk een paard veroorzaakt dikwijls den dood des bezitters;
aldus B en G; A en C noemen dit teeken *Katoeng-geng-toja* (op de schoft) terwijl zij van zulk een paard zeggen, dat het niet alleen ziekten medebrengt, maar den bezitter ook blootstelt aan mishandelingen door anderen; verder
d. op de borst
 1. *Bahoerěksa* of *Rěksa*; één oenjengan aan de voorzijde van elken scouder, links en rechts van de borst; zulk een paard is krachtig, volhardend en zacht van aard;
dit volgens B en G; volgens A en C een goed oorlogspaard, dat bovendien den bezitter geluk aanbrengt;
 2. *Kalamisani*; een oenjengan midden op de borst; zulk

een paard veroorzaakt dikwijls den dood des berijders of gebruikers;

alleen door B en G opgegeven; „boetëk hati” bij F (?).

3. Kokonang-nanangkoerat; een oenjëgan op de borst, met den aars op dezelfde waterpaslijn liggende; een goed teeken; zulk een paard brengt den bezitter veel geluk aan;

alleen door A opgegeven.

4. Matjan-kakoeta-srënggi; drie oenjëgans op de borst ter hoogte van de maagstreek; een aldus geteekend paard doet den bezitter in hooge achting staan bij zijne medemenschen;

alleen aldus door A opgegeven; C noemt met dezen naam een oenjëgan op den buik, ter plaatse waar de buiksingel gewoonlijk wordt aangebracht, en zegt dat het een slecht teeken is, daar de bezitter van zulk een paard aan armoede en ziekten onderhevig zal zijn; de anderen maken van dit teeken geen melding; bij F „tamëng”.

5. Oetah-hati; een oenjëgan op de borst ter hoogte van de hartstreek; zulk een paard is zachtaardig en gemakkelijk te behandelen;

alleen door A, B en G vermeld; de anderen spreken er niet van; de „steungroef” van D (?).

6. Pasoepati; een oenjëgan, midden op de borst; een slecht teeken; de bezitter van zulk een paard zal er ongelukken mede krijgen;

alleen door A genoemd, en blijkbaar hetzelfde teeken als Kalamisani (zie hiervoren).

7. Patah of Petah; twee oenjëgan's op de borst, links en rechts van het hart; zulk een paard is kalm, zacht en goed-geraard;

alleen door B en G vermeld.

e. aan de voorbeenen:

OP OF AAN DE SCHOULDERS.

1. Bima-tjawët; een der schouders lager dan de andere; een

goed paard, om er reizen mede te maken, maar de bezitter is dikwijls jaloersch;

alleen door A en C opgegeven.

2. Kěntjana koeta wěsi; drie oenjěngan's, waarvan één op de borst en de beide anderen op de schouders; zulk een paard heeft geen kuren;
alleen door B en G vermeld.

OP DE ONDERARMEN.

1. Saṅḍang-tawa; een oenjěngan op den onderarm van het linkervóórbeen; zulk een paard brengt geluk aan;
alleen door B en G opgegeven.
2. Soedapraja; drie oenjěngans op de buitenzijde van de onderarmen der vóórbeenen; zulk een paard is niet te vertrouwen;
dit volgens B en G; volgens A en C ter zijde, meer achterwaarts op de bovenarmen der voorbeenen; de bezitter van zulk een paard zal ongelukkig zijn en door zijn vrienden zelfs mishandeld worden;
3. Astina-manis; alle bovenarmen en schenkels wit tot onder of voorbij de knieën en spronggewrichten; brengt geluk aan;
alleen door A opgegeven.

OP OF BIJ DE HANDWORTELS OF KNEIËN.

1. Anda-mastaka; een oenjěngan boven, op of onder de knieschijven der voorbeenen; zulk een paard bezorgt den berijder dikwijls groote ongelukken;
aldus B en G, volgens A boven, volgens C onder de knieschijven.
2. Asṭa-manik; vier sokken onder de knieën en spronggewrichten (het bovendeel der pijpen); zulk een paard doet den bezitter vaak beschaamd worden;
alleen door A en C vermeld.
3. Daṅḍang měngajah of -měngajak; een oenjěngan aan de binnenzijde van het linkervoorbeen; de bezitter wordt vaak besproken;
alleen door A en C vermeld.

4. Dara-mapag; een oenjëngan aan de voorzijde en boven de knie van het rechtervóórbeen; een slecht teeken;
alleen door A en C opgegeven.
5. Djaja-parosa; een oenjëngan op iedere knieschijf en ieder spronggewricht; zulk een paard is vlug en moedig in den oorlog;
aldus B en G; volgens A en C vier oenjëngan's op de voorhuid van den penis; zulk een paard maakt den bezitter bemind bij zijne supérieures.
6. Kastaga-windoe; een of twee oenjëngan's onder de vóórknieën; een goed teeken;
alleen door A en C opgegeven.
7. Minangka; een paard met geheel witte beenen en een spitse tong; een deugdzaam oorlogspaard;
alleen door B. en G. vermeld.
8. Pandan koeta wësi; één oenjëngan op de rechterknieschijf en het rechterspronggewricht en twee oenjëngan's op de linkerknieschijf en het linkerspronggewricht; een goed paard voor desahoofden; het brengt geluk aan de desa, waar het gehouden wordt;
alleen door B en G opgegeven.
9. Panggoeng; een oenjëngan boven elke knieschijf (en elk spronggewricht); zulk een paard is het rijdier voor vorsten en adellijke personages;
aldus door B en G opgegeven; volgens A en C brengt zulk een paard geluk aan; het teeken zelf wordt door hen Soekoe panggoeng genoemd.
10. Panggoeng rantjah; een oenjëngan op het linker-vóórbeen of aan de voorzijde der rechter-lendenen; zulk een paard brengt ongeluk aan;
volgens G; volgens A en C Panggoeng-rentjok; een bruin paard met een oenjëngan aan het linker-vóórbeen; een slecht teeken;
11. Panggoeng-rentjoh; (door C alleen Rentjoh genoemd); een oenjëngan aan drie beenen (twee vóór- en één achter- of twee achter- en één vóórbeen); zulk een paard brengt onheilen aan;
door A, B, C en G vermeld.

12. Sandoeng-watang; een oenjengan op een der voor-knieën; zulk een paard is woest van aard;
aldus B en G; volgens A en C een gevlekt vóór-
en achterbeen (aan dezelfde zijde) een slecht teeken.
13. Soemawana; een oenjengan aan de binnenzijde van een der voorbeenen; zulk een paard maakt, dat de bezitter steeds met allerlei tegenspoeden te kampen heeft;
alleen door B en G opgegeven; vergelijk Dān-
dang-měngajah;
14. Walangkěntjět; drie witte beenen (twee vóór en een achter of twee achter en een vóór); zulk een paard is woest, doet zijn berijder vallen en bijt en trapt hem daarna, als om hem te doden;
alleen door A en C opgegeven; voorts zonder naam.
15. een oenjengan op het linkervóórbeen (de plaats niet nader aangeduid); een goed teeken; en
16. een oenjengan op het rechtervoorbeen bij de knie, waarin witte haren voorkomen; een goed teeken;
beiden door A en C opgegeven.

OP OF AAN DE PIJPEN DER VOORBEENEN.

1. Kandoet of Kađoet; vier witte sokken boven de enkels (de kogels) en een witte buik; zulk een paard doet zijn bezitter in de gunst zijner meerderen staan;
aldus B en G; volgens A Koedoet, en C Kađoet beschermt zulk een paard tegen al wat kwaad en slecht is.
2. Pantja-kali; drie witte pijpen (twee vóór en een achter of twee achter en een vóór); een goed paard voor een vorst of een veldheer;
alleen door A en C opgegeven.

OP OF AAN DE KOOTEN.

1. Ganda-saja; twee oenjengans op de vóórkogels of onder de vetlokken der vóórbeenen; een slecht teeken;
volgens A, volgens C moeten die oenjengans op de

- pijpen onder de knieën zijn; de anderen maken van dit teeken geen melding.
2. *Hanambang-liring*; met drie witte sokken op of om de kogels der beide voorbeenen en een der achterbeenen, terwijl de knieën der voorbeenen ieder nog een oenjengan vertoonen; een slecht teeken; de bezitter van zulk een paard wordt door de grooten niet vertrouwd;
alleen door A en C vermeld.
 3. *Koré-bandoma*; een oenjengan aan of op de vier kooten; zulk een paard brengt onheil aan;
alleen door B en G opgegeven; F geeft onder den naam van *Sangga-boewana*, bestaande uit oenjengans aan of op de vier kooten, een goed teeken aan.
 4. *Saja-maloengga*; witte sokken boven of op drie enkels (kogels); zulk een paard doet den berijder dikwijls vallen;
alleen door B en G opgegeven.
 5. *Sri-ngěmpel*, ook *Sri-makěpěl* of *Toedjak-boemi*; een witte sok aan een der voorbeenen, voornamelijk het rechter-voorbeen; zulk een paard brengt allerlei huiselijke onaangenaamheden en ongelukken mede;
aldus B en G; volgens A en C een witte vlek onder de vetlok van het rechterbeen; een goed teeken.

OP OF AAN DE HOEVEN

1. *Asta*; vier witte hoeven; zulk een paard maakt den bezitter gevreesd;
2. *Poernamasada*; een vlekkeloos wit paard met witte of zwarte hoeven; zulk een paard brengt geluk aan, behoedt voor ongelukken en is het beste rijpaard voor vorstelijke personages;
alleen B en G aldus; de anderen maken er geen melding van.

II. IN DE MIDDENHAND

a. op den rug

1. *Kala-djongok*; een oenjengan op den rug; bij het gezadelde paard onder het zadel; zulk een paard bezorgt den bezitter ongeluk;

alleen door A en C opgegeven; G maakt melding van een oenjëngan (bij een merrie) op den rug ter plaatse waar het zadel eindigt, mede als een slecht teeken; het „kemellijk” of „de lijkdrager” van D (?).

2. Klabaŋ pinipit; een oenjëngan op den rug, ter plaatse waar het zadel gewoonlijk komt te liggen; zulk een paard is valsch van aard, en niet te vertrouwen;

aldus B en G; volgens A Klabaŋ pipitan, een oenjëngan achter de voorbenen op de ribben; volgens C. Ngëlabang pipitan; een oenjëngan op het schouderblad, waar het zadel komt te rusten; de bezitter van zulk een paard is volgens beiden onderhevig aan allerlei ziekten en zal jaarlijks een sterfgeval in huis hebben; de „vliegende slang” van D (?):
b. op de lendenen:

1. Tëmböŋ-basa; een oenjëngan links en rechts op de lendenen; de bezitter van zulk een paard zal vele onaangenaamheden krijgen met zijne familieleden; komt het teeken slechts aan ééne zijde voor, dan wordt het ook Bëraŋtjak genoemd, mede een slecht teeken; de bezitter zal steeds barsch en wreed zijn tegenover zijn vrouw, kinderen en ondergeschikten;

alleen door A en C vermeld; het „een lijk onder den arm dragen” van D (?);

c. op de ribben:

1. Kala-moemboel; een bruin paard met oenjëngan op de ribben onder den buikriem bij het gezadelde paard; een slecht teeken; zulk een paard brengt den bezitter en berijder ongeluk aan;

alleen door A en C vermeld.

2. Kala-pipit; een oenjëngan op de ribben bij het gezadelde paard door den buikriem bedekt; een slecht teeken;

alleen door C zoo genoemd; A noemt dit teeken Kala-sapit.

3. Soedjèn; een oenjëngan aaneen der zijden van het paard, waarover de buikriem gewoonlijk loopt; zulk een paard brengt ongeluk aan;

volgens B en G; A en C noemen een dergelijk, door

hen ook als slecht gekenmerkt teeken Soedook;
palisoe pagele bij F.

4. Soedjèn-těroes; een dergelijke oenjëgan als de voren-
genoemde, maar aan beide zijden van het lichaam; zulk een
paard brengt onheil aan;
aldus B en G; volgens A en C een oenjëgan op
de ribben, vlak achter de voorbeenen; een slecht
teeken; de „opstijgende slang” van D (?) en
palisoe pagele bij F.
5. Soedjèn-tjatjap; oenjëgan's op de ribben, ter hoogte
van den buikriem, doch niet daardoor bedekt; een goed
teeken; de bezitter van zulk een paard zal gelukkig zijn in
al zijn ondernemingen;
alleen door A en C opgegeven; de „stijgbeugel”
van D (?).
d. op den buik:
 1. Artjoe-toera; bij een schimmel een oenjëgan op den
buik; een slecht teeken; de bezitter van zulk een paard zal
in rang verlaagd worden;
alleen door A en C vermeld.
 2. Babirantjah; een oenjëgan, links en rechts op den buik;
zulk een paard brengt ongeluk aan;
alleen door B en G opgegeven.
 3. Baja; drie oenjëgan's, links en rechts op den buik; zulk
een paard veroorzaakt dikwijls den dood des berijders;
alleen door B en G vermeld.
 4. Baja-sangar; een oenjëgan midden op de onderzijde van
den buik; zulk een paard is gevaarlijk en bezorgt ongelukken;
alleen door B en G opgegeven; boewaja ngang-
sar van F (?).
 5. Brantjah; één oenjëgan op één zijde van den buik; zulk
een paard doet den bezitter vele teleurstellingen en huiselijke
onaangenaamheden ondervinden;
alleen door B en G opgegeven; de „zwaard-
drager” van D (?).
 6. Dendeng-wong; oenjëgans op den buik ter hoogte waar
de stijgbeugels gewoonlijk komen te hangen; een zeer slech-
teeken; zulk een paard brengt den bezitter armoede en ellende

alleen door A en C vermeld; de „rouwende familie” van D (?).

7. Endang nĕmoe woeroekan; een merrie-schimmel met een oenjëgan op den buik; maakt den bezitter dikwijls verheugd;
alleen door A en C opgegeven.
 8. Megangĕmoe woelan; een merrie met een oenjëgan op den buik; een goed teeken; de bezitter van zulk een paard zal veel geluk hebben;
aldus A en C; volgens B en G, die het teeken Megangĕmoe-sasi (het ngokowoord voor woelan) opgeven is dit teeken geheel anders; zie bij „aan of op de bovenlippen” No. 5.
 9. Ngalamat-wĕdya; een oenjëgan rondom den navel; zulk een paard is niet te vertrouwen;
alleen door B en G opgegeven;
 10. Sapit; een misvormde oenjëgan op welk deel ook van het lichaam; zulk een paard is schrikachtig en niet te vertrouwen; volgens B en G; volgens A en C oenjëgan's in de kniebochten; zulk een paard brengt den bezitter ongeluk aan;
 11. bij een schimmel een oenjëgan links en rechts onder aan den buik, door een streep aan elkander verbonden; een goed teeken;
alleen door G opgegeven, doch zonder den naam te noemen.
- e. op de liezen:*
1. Kĕndit; een oenjëgan aan de voorzijde der lies; de bezitter van zulk een paard heeft dikwijls groote „soesah's”;
alleen door A opgegeven.

f. op of aan de geslachtsdeelen:

OP OF AAN DEN KOKER (OF DE SCHEEDE)

1. Djaja-parosa; vier oenjëgan's op de voorhuid van den penis; zulk een paard maakt den bezitter bemind bij zijne supĕrieuren;
aldus A en C; vergelijk hiervoren D aja-parosa onder „op of bij de handwortels of knieën”. sub no. 5.
2. Doĕdak-angrĕm; een krul of kuiltje, ook wel een rond vlekje

in het bovenvlak der tong, en een gevlekte penis; zulk een paard brengt ongeluk aan;

dit volgens B en G; volgens A en C alleen een gevlekte penis; de bezitter van zulk een paard heeft dikwijls van ziekten, ook in zijn gezin, te lijden.

3. Seret; een merrie, wier vrouwelijk deel door een witten rand omgeven is; zulk een paard is alleen goed voor santri's en priesters, doch brengt iederen anderen bezitter ongeluk aan;

dit volgens B en G; volgens A, die geen naam noemt, is het een goed teeken bij een merrie-schimmel, wanneer links en rechts van haar vrouwelijk deel een oenjengan gevonden wordt; de bezitter zal steeds tevreden zijn; C en de anderen maken geen melding van zulk een teeken;

4. Toempei-ingas; een paard met een verwarden staart en witgekleurden penis; zulk een brengt onheil aan;

dit volgens B en G; volgens A en C een oenjengan op den staartwortel; zulk een paard veroorzaakt vele ziekten in het gezin van den bezitter.

OP OF AAN DEN BALZAK (OF DE UIER):

1. Baja-ngangsar; een min of meer langwerpige (naar voren gestrekte) oenjengan vlak aan het eind van den penis aan de onderzijde van den buik; zulk een paard brengt onheil aan; alleen door A en C opgegeven; vergelijk echter Baja-sangar hiervoren onder „op den bulk” sub 4.

2. Katjawët; een oenjengan op ieder of op een der balzakken; zulk een paard brengt ongeluk aan; alleen door B en G opgegeven.

3. Malik-montok; een der teelballen hooger geplaatst dan de andere; de bezitter van zulk een paard heeft dikwijls „soesah”;

alleen door A en C vermeld;

4. Moertisari; een oenjengan als een duizendpoot onder den penis; een goed teeken; zulk een paard is goed voor een vorst;

alleen door A en C opgegeven; G geeft een teeken *Moektisari*, zijnde een oenjengan aan het onder-eind der bilnaad; een hiermede geteekend paard is een goed strijdros.

5. *Sanglir*; een paard met één teelbal, zijnde de andere zoo hoog geplaatst, dat hij in den balzak niet zichtbaar of te voelen is; de bezitter van zulk een paard heeft dikwijls last van ziekten, ook in zijn gezin;
alleen door A en C opgegeven;

III. IN DE ACHTERHAND.

a. op het kruis.

1. *Haneroes*; een schimmel met een oenjengan op het kruis boven den aars; een slecht teeken;
alleen door A en C opgegeven;
2. *Klabang-anglèng*; een oenjengan op het kruis met een verlengstuk tot bij den aars; een slecht teeken;
aldus volgens A en C; volgens B en G een oenjengan vlak onder den aars; zulk een paard is kolderig en niet te vertrouwen.
3. *Soeroeng*; een oenjengan op de linkerheft van het kruis; de bezitter van zulk een paard wordt door zijn ondergeschikten bemind;
aldus A en C; volgens B en G *Boentoet soeroeng*; een oenjengan op het kruis, en zoo geplaatst, dat de lus van den staatriem die omsluit; zulk een paard is een vluggerenner; de *palisoe pasorong* van F (?) een dubbelzinnig teeken, dat zoowel goed als slecht kan zijn;

voorts zonder naam:

4. een ingedeukt kruis; een slecht teeken;
alleen door C opgegeven.

b. op of aan den staart.

OP DEN STAARTWORTEL

1. *Lintang-sarat*; een oenjengan op den staartwortel, daarover naar beneden eenigszins verlengd; een slecht teeken;
alleen door A en C opgegeven; het door D „*panterstaart*” genoemde teeken (?);

2. Tèk ong; een kromme staartwortel; een slecht teeken; alleen door A en C vermeld.
3. Toemper-ingas; een oenjëgan op den staartwortel; een slecht teeken;
aldus A. en C; volgens B en G een paard met een verwarden staart en gevlekten penis; zulk een brengt onheil aan; (zie hiervoren).

AAN DE STAARTHAREN.

1. Boentel-majit; een paard met een staart, waarvan de haren gekruld en in elkander verward zijn; zulk een paard veroorzaakt vele ongelukken en sterfgevallen in het gezin van den bezitter;
aldus B en G; volgens A en C een verwarde staart met donkere haren van binnen en witte haren aan de buitenzijde; mede een slecht teeken als voren; de „rouwsleper” bij D (?)
2. Doerga-nintjing; een paard, dat, wanneer het bereden wordt, de staartharen wijd uit elkander doet staan, evenals de verschillende deelen van een gesloten bloemtros, die zich opent; zulk een paard brengt onheil aan;
alleen door A en C opgegeven.
3. Pantjal-angoré; een paard, dat, wanneer het bereden wordt, met den staart heen en weder zwaait; zulk een brengt ongeluk aan;
alleen door A en C vermeld.
4. Pantjas-ngawé; een bruin paard, dat met zijn staart heen en weder zwaait of dien in de rondte draait; zulk een bezorgt den bezitter veel onaangenaams;
alleen door A en C opgegeven.
5. Pëndëm; een paard met geen of zeer weinig staartharen; zulk een veroorzaakt vaak den dood des bezitters;
alleen door B en G opgegeven.
6. Sapoe-wëdar; een paard, welks staartwortel aan het uiteinde niet behaard, dus kaal, is; de bezitter van zulk een paard kan niet spaarzaam zijn;
alleen door A en C opgegeven.
7. Soesoeh-wigar; een paard, welks staartharen soms

in den aars dringen; zulk een paard maakt den bezitter gehaat;

alleen door A en C opgegeven.

8. Tjoetjoe; een paard, dat onder het doen eener groote behoefte, met zijn staart heen en weder zwaait; zulk een bezorgt den bezitter veel verdriet;

alleen door B en G vermeld.

c. op of aan de achterbeenen:

1. Bëndana; een oenjengan op ieder achterbeen onder de heup; zulk een paard brengt onheil aan;

alleen door B en G opgegeven.

2. Bëndana-katoetan; een oenjengan boven de vetlokken (dus op en aan de achterzijde der kogels) van de achterbeenen; een slecht teeken; de berijder van zulk een paard zal bij een vervolging gevat worden;

alleen door A en C opgegeven.

3. Doerga-rangtjoena; een bruine merrie met een oenjengan op een dij of beide dijën; de bezitter zal veel van ziekten en sterfgevallen in zijn gezin te lijden hebben;

alleen door A opgegeven; de anderen maken er geen melding van.

4. Kala-kawët; twee oenjengans links en rechts van de bilnaad; een goed teeken; zulk een paard behoedt den berijder voor ongelukken;

alleen door A en C opgegeven; de „dijbloem” van D (?).

5. Kala-loewang; een kuiltje of deukje op een der heupen of op het achterlijf (geen oenjengan); zulk een paard doet den berijder dikwijls vallen;

dit volgens B en G; volgens A en C ieder dergelijk kuiltje op het lichaam, onverschillig op welk deel daarvan.

6. Kala-mangsa; een roodbruin paard met een oenjengan aan het ondereind der bilnaad; zulk een paard brengt ziekte en onheil aan;

alleen door B en G opgegeven.

7. Kombang-anglèng; een oenjengan links en rechts op de billen, dicht bij den aars; zulk een paard brengt onheil aan;

alleen door A en C vermeld.

8. Loedira-mangoen-tapa; een oenjengan aan een der achterbeenen (de plaats niet nader aangeduid); zulk een paard is woest en kolderig van aard;
alleen door B en G opgegeven.
 9. Paloengga-toena; een paard met witte vlekken onder de kogels der achterbeenen; zulk een paard brengt ongeluk aan;
alleen door B en G vermeld.
 10. Sampar-donya; ook Dara-moeloek of Pakoedjagad; witte sokken aan de achterbeenen; zulk een paard brengt onheil aan;
alleen door B en G opgegeven.
 11. Sampar wangke; één witte sok boven den enkel (kogel) van een der achterbeenen; zulk een paard brengt ongeluk aan;
dit volgens B en G; A en C noemen met dezen naam het voorgaande teeken Sampar-donya.
 12. Walang-katoenon; een paard met vier witte beenen, waarvan het wit boven de kogels begint; een slecht, teeken; zulk een paard bezorgt ongelukken;
alleen door A en C opgegeven.
- Verder worden nog als slechte teekens opgegeven (doch zonder namen):
13. een oenjengan onder den vetlok van het linkerachterbeen (door A).
 14. bij een merrie oenjengans onder de vetlokken der achterbeenen (door A en C) en
 15. oenjengans op de hielen der achterbeenen (door C).

Naar de wijze waarop zij urineeren worden nog als slechte teekens aangemerkt:

1. Doelaḍa; wanneer de waterloozing met persing gepaard gaat (alleen door G opgegeven).
2. Doerga-dadak (door A en C opgegeven); wanneer de waterloozing met persing geschiedt; blijkbaar hetzelfde als Doelaḍa.

3. Doerga-dělak; een paard, dat met gekromden rug watert; (alleen door B en G vermeld).
4. Doerga-ngawé; een paard dat bij het wateren zijne (voor-) beenen besproeit; (alleen door B en G opgegeven).
5. Pamanggi h; een paard, welks waterloozing in twee stralen plaats heeft; (door B en G opgegeven; ook A en C spreken hiervan, doch geven er geen naam voor op); voorts
6. (zonder naam) wanneer de waterloozing plassend en met een verspreiden straal plaats heeft (door B en G opgegeven); terwijl, met betrekking tot de harde uitwerpselen van het paard, dit slecht wordt genoemd:
 1. Pěnděm-oepas; wanneer in die uitwerpselen kuiltjes in den vorm van oenjengan's voorkomen (door A, B, C en G vermeld);
 2. (zonder naam, en alleen door B en G opgegeven) wanneer het onder het wateren of bij den afgang bromt of kreunt. Naar de robes eindelijk onderscheidt men, behalve de reeds genoemde teekens Běřmana-leboe-gěni, Poernamasidi en Wisnoemoerti nog:
 1. Bawa-njara; volgens A een zwart paard met zwarte oogen; volgens C een bruin paard met bruine oogen; de bezitter van zulk een paard zal veel geluk hebben; (B en G maken hiervan geen melding).
 2. Bramandik; een effen donkerbruine kleur, waarin geen nuance hoegenaamd is waar te nemen; zulk een paard brengt den bezitter geluk aan en doet hem in al zijne ondernemingen slagen; (alleen door B. en G opgegeven).
 3. Maha-dewa; volgens A een bruin paard, waarop men ongemakkelijk rijdt, doch dat een goed oorlogspaar is; volgens C een bruin paard met witte of zwarte rondè vlekken op den rug; — B en G noemen dit teeken nlet.
 4. Pan Krěsna-malang-dewa; een vlekkeloos zwart paard met zwarte oogen en zwarte lippen; een rijpaard voor een vorst;
aldus alleen A en G; vergelijk echter Wisnoemoerti hiervoren; en
 5. Rětna-koemala; een zwart paard met witte oogen en roode haren onder de vetlokken der vier beenen; een goed

teeken; zulk een paard brengt den bezitter veel geluk aan, en behoedt hem tegen armoede en ellende; aldus A en C; B en G maken hiervan geen melding.

*
* *

Uit het vorenstaande blijkt genoegzaam, dat de kennis der haarwervels bij het paard zoo gemakkelijk niet te krijgen is, en dat in spijt van de verklaring s. v. van wijlen Prof. Veth, nl. „dat „het met het gezond verstand zou strijden, aan te nemen, dat die „geheimzinnige *koelintjirans* wezenlijk iets met de waarde van „het paard te maken hebben,” toch wel eenig verband schijnt te bestaan tusschen de aanwezigheid dier haarwervels en de goede of slechte eigenschappen van het betrokken dier.

Moeilijk toch is aan te nemen, dat volken als de Hindoe's en de Chineezers, de Japanners, de Javanen, de Boegineezen en Makassaren, de Bataks, enz. zoo maar willekeurig aan al de bij hen bekende haarwervels op het lichaam van het paard een naam en een bepaalde beteekenis hebben gegeven, zonder voorafgaand en zeker zeer langdurig onderzoek, gegrond op een nauwkeurige dagelijksche waarneming en op door verschillende bezitters van paarden met hunne dieren opgedane ervaringen, enz.

Van dergelijke ervaringen weet schrijver zelf, die gedurende meer dan twintig jaren achtereen bijna dagelijks te paard of in een rijtuig gereden heeft, mede te spreken. Onder zijne rijpaarden had schrijver een zwarten sandelwood met het teeken Radjahahana, een uitstekend paard voor het gebergte, waar schrijver toen geplaatst was; — met dit paard is hij tweemaal bij het passeeren van desa-bruggetjes, die, terwijl hij er zich te paard op bevond, in elkander zakten, gevallen, en wel telkens links, zondet dat hij zelf of het paard daarbij eenig letsel hoegenaamd kreeg. Na den tweeden val maakte een van des schrijvers ondergeschikten, een Javaansch ambtenaar, die er zich over verwonderd had, dat schrijver telkens met het paard links was gevallen, en die het paard nadat het op zekeren dag gebaad was, nauwkeurig had opgenomen, er hem opmerkzaam op, dat het dier ook het teeken Kala-loewang op de *linkerdij* had, dat bij de zwarte kleur alleen te zien was, wanneer het dier gebaad en nog nat was, doch waarvan de bepaald slechte beteekenis,

volgens dien Javaanschen ambtenaar, door het teeken Radja-wahana verbeterd moest zijn, daar schrijver bij die vallen geen ongeluk gekregen had! Het paard had het teeken Kala-loewang op de linkerzij, en daarmee was ook verklaard, waarom paard en ruiters telkens *links* zijn gevallen!

Eenigen tijd later reed schrijver, die zelf de teugels hield, in een Americaine, getrokken door een vierspan postpaarden, — gewoonlijk liever lui, dan moe, — toen het rechtsche voorpaard, een schimmel, plotseling op hol sloeg en daardoor de drie andere paarden ook op hol deed slaan. In razende vaart en ieder oogenblik de kans loopende van met wagen en al tegen den een of anderen boom, enz. te pletter te worden geslagen, werd schrijver toen ruim 21 palen ver door het vierspan op hol gebracht, vóórdat het hem gelukte de dieren tot staan te brengen, gelukkig bij de woning van een assistent-wedana in eene aangrenzende afdeling, die hem direct de noodige hulp verleende, want èn de postkoetsier, die naast schrijver op de voorbank gezeten had, èn de beide postloopers waren van het rijtuig weggeslingerd en achtergebleven. Schrijver zelf was er ongedeerd, — alleen met een paar gezwollen handen, — afgekomen, ook de koetsier en loopers hadden, zooals later bleek, geen letsel bekomen, terwijl aan het rijtuig enz. mede niets mankeerde en geen der paarden ook eenig ongemak bleek te hebben gehad of gekregen. Bij nader onderzoek door bedoelden assistent-wedana, die toevallig eenige kennis had van de haarwervels, bleek hem, dat de schimmel het teeken Sangga-loewang had en door de eene of andere oorzaak plotseling den kolder moest hebben gekregen en daardoor op hol moest zijn geslagen. Dat die gedwongen rit in vliegende vaart zoo gelukkig was afgelopen, weet bedoelde Assistent-wedana verder aan de omstandigheid, dat de drie andere paarden mede toevallig het teeken Radja-wahana hadden!

Was het in vorengemelde drie gevallen een bloot toeval, dat schrijver er, merkwaardig genoeg, zoo goed was afgekomen, of moest zulks geweten worden aan den invloed (?) van het Radja-wahana-teeken?

Wie zal dit uitmaken?

Hoe het zij, zeker is het gewenscht, dat nader onderzocht

wordt, of tusschen die haarwervels en de eigenschappen, enz., van een paard al dan geen verband bestaat.

Intusschen zijn ervaringen als de zooeven vermelde wel geschikt, om iemand bijgeloovig te maken!

Na dien heeft schrijver zelf getracht, alle bij de Javanen bekende haarwervels te leeren kennen, niet zoozeer uit bepaald bijgeloof, maar meer uit de overweging, dat, aangezien een *slecht-geteekend* paard op Java zeer moeilijk te verkoopen is, het praktischer moet worden geacht, te zorgen door middel van de kennis dier haarwervels paarden te hebben, die bij de minst mogelijke kans, dat zij ongelukken, enz. bezorgen, eventueel het best en gemakkelijkst van de hand kunnen worden gedaan.

Dat de bestaande *Katoeranggan's*, d.z. boekjes, handelende over de goede en slechte teekens bij de paarden (ook bij sommige andere dieren) niet altijd met elkander overeenstemmen, en zelfs niet altijd betrouwbaar zijn, blijkt reeds uit de hiervoren opgegeven verschillen niet alleen, maar ook uit de meer dan slordige bewerking van het door den heer Spat genoemde boekje, in den tekst waarvan o.a. teekens worden beschreven, die bij vergelijking met de bij het boekje gevoegde platen, er volstrekt niet mede kloppen, en naar de opgegeven namen te oordeelen, menigmaal ook blijken verkeerd, minstens niet juist genoeg, te zijn beschreven.

Van de hiervoren genoemde teekens zijn op de hierbij gevoegde teekeningen niet aangegeven:

Anihui	Doekoen-mangsi-goena
Asta	Doerga-datak
Asta-windoe	Doerga-dëlak
Bëngang	Doerga-ngawé
Bëngang-toena	Doerga-ngërik
Bërmana-laboeh-gëui	Doerga-nintjing
Bërmana-soelui	Gondrèk-ngilo
Bima-tjawët	Kalamangsa
Boentël-majit	Klabang-anglèng
Boeta-gađo-djamna	Malikmon!ok
Boeta-gëndlong	Moertisari
Djalak-talpoera	Pamanggih
Doelak-angrëm	Pantjal-angoré
Doelada	Pantjas-ngawé

Pëndëm	Satrya-manah
Pëndëm-oepas	Sèrèt
Poernamasidi	Soesoeh-wigar
Roeboeh-karna	Sonjantaka
Sangga-wětjana	Srilaba
Sanglir	Tèkong
Sapit	Tjoetjoeh en
Sapoe-wëdar	Toempër-ingas
Satrya-kapanah	

zoodat men hiervoor den tekst alléén te raadplegen heeft.

Bij het gebruik der teekeningen is het ook geraden, vooral voor die teekens, waarbij meer dan één naam staat, dezen tekst in te zien, daar er onder zijn, die samengesteld zijn, d. w. z. behalve uit de „oenjengan” ook uit iets anders bestaan, wat in de tekening zelf meer dan lastig of zelfs onmogelijk weer te geven was. Vandaar ook, dat de hierboven genoemde teekens niet op de hierbij behorende platen zijn aangegeven.

AANHANGSEL.

Alphabetische lijst der namen van de hiervoren behandelde haarwervels, waarvan die met **vette letter** de goede, en de overigen de slechte teekens aangeven.

	Bladz.
1. Ahil	22
2. Anđa-mastaka	29
3. Anihui	24
4. Artjoetoera	34
5. Asja	32
6. Asja-manik	29
7. Asja-windoe	18
8. Astina-manis	29
9. Babi-rantjah	34
10. Badenta-wing-tawang	14
11. Bahoe-rěksa	27
12. Baja	34
13. Baja-kapranggoel	16
14. Baja-ngangsar	36
15. Baja-sangar	34—36
16. Bawa-njara	41
17. Běndana	39
18. Běndana katoetoetan	39
19. Běngang	25
20. Běngang-karso	23
21. Běngang-toena	25
22. Běrmāna laboeh (lěboe) gěni	24
23. Běrmāna-soelui.	24
24. Bima-tjawět	28
25. Bisoe-tinoekoep (tinoetoeh)	22
26. Boengkēm	22
27. Boentěl-majit	38
28. Boentěl-oepas	25
29. Boentoet-soeroeng	17

30.	Boeta-gado-djamna	24
31.	Boeto-gendong	18
32.	Bramandik	41
33.	Brantjah	34
34.	Dandang-aring-aring(-ari)	14
35.	Dandang-měngajah (měngajak)	29
36.	Dandang-ngawé-wangké.	20
37.	Dandang-noenggang-djisim	20
38.	Dandang-mas-soewoeng	15
39.	Dandang-sasěngkang	14
40.	Dandang-soesoemping	14
41.	Dandang-soesoeweng	15
42.	Dandang-soewoeng	15
43.	Dara-mapag	30
44.	Dara-moeloek	40
45.	Dendeng-wong.	34
46.	Dewa-nglajang (mlajang)	15
47.	Djaga-moeksa.	16
48.	Djaga-moengsoeh (satroe).	16
49.	Djaja-parosa	30—35
50.	Djajěng-rana	15
51.	Djalak-talpoera	26
52.	Djanoe-boeda	15
53.	Doedak-angrěm	25—35
54.	Doelada	40
55.	Doekoen-mangsi.	22
56.	Doekoen-mangsi-goena	26
57.	Doekoen-mas-pikoellah	22
58.	Doekoen-měsgoelo	13
59.	Doerga-dadak.	40
60.	Doerga-dělak	41
61.	Doerga-ngawé	41
62.	Doerga-ngěrik	25
63.	Doerga-nintjing	38
64.	Doerga-ratjoen(-rangtjoena)	23—39
65.	Endang-němoe-woeroekan.	35
66.	Ganda-saja	31
67.	Gědong-miněb.	18

	Bladz.
68. Goediq-ngilo (Goendik-ngilo)	18
69. Gondrek-ngilo	19
70. Gorok.	26
71. Hanambang-liring	32
72. Hanangkoerat	23
73. Hanëroes	37
74. Hardja-pralaja	26
75. Kadoet (Kandoet)	31
76. Kaïntal	23
77. Kala kawět	39
78. Kala-loewang	39
79. Kala-mångsa	39
80. Kala-djongok	32
81. Kala-misani.	27
82. Kala-moemboel.	33
83. Kala-pipit	33
84. Kala-sapit	33
85. Kastaga-windoe	30
86. Katjawět	36
87. Këmël (Kemelta).	23
88. Këmil	23
89. Këndit	35
80. Këtoenggèng-toja	27
91. Këntjana-koeta-wësi 1)	20
92. Klabang-angleng	37
93. Klabang-pinipit (pipitan) 2)	33
94. Koekoeris	20
95. Koelit-kagësëng	20
96. Koesoema-biniseka	26
97. Koetila-ngilo	19
98. Kokonang-nanangkoerat	28
99. Kombang-anglèng.	39
100. Koré-bandoma	32
101. Lintang-sarat	37
102. Loedira-mangoen-tapa	40
103. Loemakoe	26

1) Zie ook p. 29

2) Zie ook p. 32 Kala-djongok.

104.	Maha-Dewa	41
105.	Malik-montok	36
106.	Mandala-sawang	15
107.	Mati-pëpak	13
108.	Mati-soewoeng	13
109.	Matjan-kàkoeta-srënggi	28
110.	Mega-ngëmoe-sasi (woelan)	20—35
111.	Minangka	30
112.	Moektisari	37
113.	Moertisari	36
114.	Ngalamat-wëdya	35
115.	Nila-káuta	20
116.	Oeta-hati	28
117.	Pagas	15
118.	Pakoe-djagad	40
119.	Pralabinja-kala-kakoem	21
120.	Palisoe-la-garoetoe	23
121.	Palisoe-oele	18
122.	Paloengga-toena	40
123.	Pamanggih	41
124.	Pamatri	16
125.	Pandam-koeta-wësi	30
126.	Pangoeng	30
127.	Pangoeng-rantjah	30
128.	Pangoeng-rentjoh	30
129.	Pangoeng-rentjok	30
130.	Pan-krësna-malang-dewa	41
131.	Pantja-kali	31
132.	Pantjal-angoré	38
133.	Pantjas-ngawé	38
134.	Pasoepati	28
135.	Pëndëm	38
136.	Pëndëm-oepas	41
137.	Pëpèt-poespa-kala	21
138.	Petah (Patah)	28
139.	Poedjangga-boettëm (boengkëm)	21
140.	Poedjangga-ngoembara	21
141.	Poernamasada	32

142.	Poernamasidi	24
143.	Poespa-krène	13
144.	Poestaka-ladang	21
145.	Radja-wahana	26
146.	Rěksa	27
147.	Rětna-koemala	41
148.	Roeboeh-karna	13
149.	Saja-maloengga	32
150.	Sampar-donya	40
151.	Sampar-wangké	40
152.	Sampar-wětjana	21
153.	Sandang-tawa	29
154.	Sandi-tawang	16
155.	Sandoeng-watang	31
156.	Sangga-loewang	13
157.	Sangga-tjětjana	23
158.	Sangga-wětjana	23
159.	Sangkala-kaloeng	27
160.	Sanglir	37
161.	Sapit	35
162.	Sapoe-wėdar	38
163.	Sarap	27
164.	Sarap-sari	13
165.	Sasma-toewang	18
166.	Satrya-kapanah	14
167.	Satrya-manah	13
168.	Satrya-mong-bala	17
169.	Satrya-pinajoengan	17
170.	Satrya-soesoemping	16
171.	Satrya-tjoendoek-kěmbang	17
172.	Satrya-wirang	27
173.	Sėkar-sapasang	17
174.	Sėndang-kalingka	23
175.	Sėrèt	36
176.	Sertimang	22
177.	Soeda-praja	29
178.	Soedjèn	33
179.	Soedjèn-těroes	34

180	Soedjèn-tjatjap	34
181	Soedoek	34
182	Soekoe-panggoeng	30
183	Soema-wana	31
184	Soerèng-gana	19
185	Soerèng-kara	19
186	Soeroeng	37
187	Soesoeh-wigar	38
188	Sonja'ntaka	14
189	Srilaba	24
190	Sri-ngěmpěl (—makěpěl)	32
191	Taḍah-ěloeh	19
192	Tèkong	38
193	Tělaga-koeměmběng	24
194	Těmboeng-basa	33
195	Tjoetjoe	39
196	Tjoedjak-boemi	32
197	Toempe-ringas 1)	38
198	Toenggang-njawa	27
199	Toenggang-toja	27
200	Toeroen-tangis	19
201	Tradjoe-mas	18
202	Tradjoe-mas-pandan-tjatoer	18
203	Tradjoe-pandam-tjatjoer	18
204	Walang-katoenon	40
205	Walang-kěntjèt	31
206	Wandasa, en	16
207	Wisnoemoerti ,	21

— behalve de goede en slechte teekens, waarvan geen afzonderlijke benamingen bekend of opgegeven zijn.

1) Zie ook Toempei-ingas p. 36

1	180	180
2	181	181
3	182	182
4	183	183
5	184	184
6	185	185
7	186	186
8	187	187
9	188	188
10	189	189
11	190	190
12	191	191
13	192	192
14	193	193
15	194	194
16	195	195
17	196	196
18	197	197
19	198	198
20	199	199
21	200	200
22	201	201
23	202	202
24	203	203
25	204	204
26	205	205
27	206	206
28	207	207
29	208	208
30	209	209
31	210	210
32	211	211
33	212	212
34	213	213
35	214	214
36	215	215
37	216	216
38	217	217
39	218	218
40	219	219
41	220	220
42	221	221
43	222	222
44	223	223
45	224	224
46	225	225
47	226	226
48	227	227
49	228	228
50	229	229
51	230	230
52	231	231
53	232	232
54	233	233
55	234	234
56	235	235
57	236	236
58	237	237
59	238	238
60	239	239
61	240	240
62	241	241
63	242	242
64	243	243
65	244	244
66	245	245
67	246	246
68	247	247
69	248	248
70	249	249
71	250	250
72	251	251
73	252	252
74	253	253
75	254	254
76	255	255
77	256	256
78	257	257
79	258	258
80	259	259
81	260	260
82	261	261
83	262	262
84	263	263
85	264	264
86	265	265
87	266	266
88	267	267
89	268	268
90	269	269
91	270	270
92	271	271
93	272	272
94	273	273
95	274	274
96	275	275
97	276	276
98	277	277
99	278	278
100	279	279

1. The first part of the book is devoted to a general introduction to the subject of the history of the world. It is a very interesting and useful work, and it is well worth a read.

DARI HAL
OESER-OESERAN

ja itoe

Tanda-tanda koelintjiran di badan Koeda,

JANG MENJATAKEN TABIAT ATAU ADATNJA, JANG BAIK
DAN JANG BOESOEK.

Dengen mempergoenaken beberapa
katoeranggan Djawa

di karang oleh

L. TH. MAIJER.

BETAWI
1915.

REPORT
OF THE
COMMISSIONERS OF THE
LAND OFFICE

FOR THE YEAR
1887-88
AND
FOR THE YEAR
1888-89

ALBANY:
1889

STATE PRINTING OFFICE

Kapada Pematja !

Soedah lama memang saja berniat, menoeroeti permintaännja beberapa sahabat saja, mëngarang boekoe ini, akan tetapi sabensaben ada halangan roepa-roepa, hingga saja terpaksa, menanggoehken pakërdjaän ini berapa tahoen lamanja.

Begitepoen perlambatan ini tiada membawa roegi kapada saja, karëna bëroleh tempo akan minta dan mëntjèhari sègala katèrangan, jang fardloe, akan katerangan ini.

Bënar soedah ada bëbërapa soerat katoeranggan, jang dikaloe-warkën, seperti:

- a. *Boekoe obat dan katoerangga koeda, ija itoe menerangkan tjatjad atawa baiknja koeda, këntara dari boeloe atawa tandanja, bernama mathi atawa oejeng-oejengan, bagaimana tjaritanja orang doeloe kala.* H. Buning, Djokdja. 1879,
- b. *Boekoe obat dan tanda-tanda oesëran koeda, jang baik dan jang djahat, bagaimana tjaritanja orang doeloe kala dan kapertjajaännja orang Islam di poelo Djawa, oleh Raden Mas Tjondro-Koesoemo.* Albrecht & Rüsche, Batavia—Solo, 1896, dan
- c. *Poenika serat katoerangganipoen koeda saha djampënipoen katambahan persapa wawaleripoen paralöloehoer djeng soesoe-hoenan ing djaman kina, mawi kasekaraken.* Samarang, G. C. T. van Dorp & Co. 1898,

tetapi salainnja dari pada jang terseboet bab *b* diatas, sakaliannja tiada ditërangken dengan gambar, sedang jang ada gambarnja itoe, djika katerangannja dibandingken dengan gambarnja, maka sering terdapat, tiada tjotjok, djadi barangsiapa memakai boekoe itoe atjapkali tiada tahoe, mana jang benar dan mana jang salah.

Padoeka toean Prof. Dr. I. I. M. de Groot di nëgëri Olanda menerangkan lagi, bahoewa orang Tjina djoega tahoe hal oesër-oesëran itoe dan didalem boekoe „Rh-ya” dikatakan, djika koeda ada oesër-oesëran di dada, maka itoe „i-sjing” namanja; djika ada oesër-oesëran di paha belakang, maka dinamakën „kiën-yang”; djika ada di samping badan, di sabelah iganja, maka di sëboet

„poeh-fang” dan djika ada oesër-oesëran di belakangnja, maka di namaï „Khúeh-kwang”. Begitoe ada lain-lain nama tjara Tjina lagi, jang nanti saja sěboetkěn, djika mēmbitjaraken oesër-oesëran itoe satoe-persatoe.

Disini tjoema hendak saja engët kěn sadja, bahoewa orang Hindoe, dan orang Arab dan orang Djepang, dan orang Melajoe, dan orang Batak, dan orang Boegis, dan orang Makassar, dan barangkali bangsa lain lagi djoega ada katoeranggan begitoe, jang mēnjatakěn hal oesër-oesëran djoega soedah djadi soewatoe katahoean, jang memang berharga pada pëndapatannja bangsa-bangsa itoe.

Entah doedoeknja oesër-oesëran itoe bertambaktan dengan tabiatnja dan adatnja koeda, jang ada tanda-tanda itoe diatas badannja, — ěntah tiada, maka itoepoen bēlom diterangkěn, tetapi, maskipoen ada orang, jang tiada maoe pertjaja, maka roepanja, ada djoega pērtambatan demikian, karēna bērapa kali soedah dilihat, koeda jang ada oeser-oeseran begini atau begitoe, djoega ada tingkah-lakoenja jang baik atau jang djahat.

Saja sendiri, jang lebih dari doea poeloeh tahoen lamanja ampir saben hari menoenggang koeda atau naek kareta, soedah tahoe djatoh doea kali dengan koeda, jang saja toenggangi (karena, waktoe ada diatas djembatan desa, jang fardloe saja laloei, maka djembatan itoe ambles), tetapi dengan tiada dapet tjilaka soewatoe-poen, tjoema saben-sabennja djatoh kasabelah kiri sadja, maka koeda saja itoe koeda Sandelwood, boeloe item, jang sampai koewat dan bertanda oeser-oeseran „radja-wahana” dan lain lagi, jang baik. — tetapi bareng pada soewatoe pagi, tēlah di mandiken, dipariksa betoel badannja, maka tērnjata dipahanja belakang, jang sabelah kiri, ada lagi tandanja, ja itoe tanda „Kala-loewang,” jang mēnoendjoekkěn, djatoh, maka djatoh kasabelah kiri tetapi dalem hal saja tiada sampei dapat tjilaka, sebab ada tanda „radja wahana” itoe!

Pada sawaktoe lain saja mēmakai Kareta Américaine dēngan koeda post, ampat ekor, jang saja Koesiri sēndiri; maka tiba-tiba koeda dēpan jang sabelah kanan kaget, laloe kaāmpat koeda itoe djadi lari sakoewat-koewatnja, sēpěrti gila, tiada dapat ditahan lagi, hingga saja dibawah tērbang kira-kira 21 paal djaoehnja, bahroe dapat ditahan. Koesir post, jang doedoek disabelah kiri saja, dan

kadoea kënëk post, jang toeroet, semoa melesat daripada tempatnja doedoek dan berdiri, hingga saja tinggal sendiri didalem kareta, jang èntèng itoe, mèmegang tali kang (leidsel koeda ampat itoe.

Bègitoepoen saja dan kareta saja atau koeda-koeda itoe, dan koesir dan kënëk-kënëk post, jang djatoh itoe, semoea slamet, tiada koerang satoe apa, hingga mendjadiken herannja orang banjak, jang tida lain kiranja atau doeganja, nanja saja akan dapat tjilaka, waktoe dibawa lari itoe, maka barèng dipèriksa bëtoel oleh saorang assistent-wedana, jang menoeloengi saja dan mengarti hal oesër-oesëran itoe, njatalah, koeda, jang moelai lari sakoewat-koewatnja ('mbandang) itoe ada tandanja „sanggaloewang” tetapi katiga koeda jang lain bertanda „radja-wahana”, mënoeroet përkataännja assistent-wëdana tadi, maka itoe boleh dikata oentoeng, sebab tjoema dari koewatnja tanda „radja-wahana” itoe, maka saja tiada kena tjilaka, dan kareta saja tiada antjoer!

Entah bënar, èntah tiada bënar demikian keboewatannja tanda „radja-wahana” itoe, saja tiada brani katakën, tètapi, karëna soedah saja djalani sëndiri tida hal, jang saja tjëritakën tadi, maka dari pada waktoe itoe, saja fardloekën mentjari katëरणan atas sègala roepa tanda-tanda oesër-oesëran dan lain lain, jang tëndapat diatas badan koeda atau lain roepa haiwan lagi.

Sègala katëरणan itoe tëläh saja wartakën dalëm karangan saja tjara Olanda: „*Een blik in het Javaansche volksleven*” (2 djilid dengan ada gambar-gambarnja) dan „*De Javaan als landbouwer en veefokker*”, tetapi dalëm kadoewa boekoe itoe tiada saja briken gambarnja koeda, akën mënërangkën doedoeknja sakalian oesër-oesëran itoe.

Maka dalëm karangan bahroe ini sekarang saja terangkën segala oesër-oesëran itoe dengan gambarnja, dan soepaja gampang pakainja boekoe ini akan sakalian pëmbatja, jang soeka mentjari katëरणannja oesër-oesëran itoe salah satoe atau satoe persatoe, sègala oesër-oesëran itoe soedah saja tandai jang baik namanja dengan tinta merah, jang djahat, namanja dengan tinta hitam, dan lagi soedah saja atoer berkoempoel, menoeroet masing-masing bagian badan koeda, tempatnja doedoek itoe, seperti: mana jang ada di kapala atau di dada atau dipaha dan sabagainja lagi, sëmoea di koempoel, dibitjarakan bersama-sama, djadi, saopama

ada pematja, jang hendak tahoe segala oesër-oesëran jang tər-dapat dikapala koeda, maka laloe boleh lihat digambarnja kapala itoe.

Pada penghabisan maka saja fardloe mēmbëri banjak tərima kasih kapada sakalian sahabat, jang soedah menoeloengi saja dengan roepa-roepa katërangan atas hal ini, apalagi kapada Raden Tirtadrana, Patih di Poerwarədjō, karesidenan Kėdoe, jang tēlah mēmbëri bēbërapa banjak katërangan kapada saja tēntang nama-namanja oesër-oesëran itoe atau tēntang lain-lain hal lagi.

L. Th. MAIJER.

MEESTER-CORNELIS, Augustus 1909.

Sabagai telah dikatahoei orang banjak, maka orang Djawa itoe djika memilih koeda jang hendak dibeli — dan dipiaranja soesah sakali disampaikan maoenja.

Salainnja dari bangoenan badannja koeda itoe, maka ditilikinja djoega bangsanja, dan oemoernja, dan djalannja, dan boeloenja dan, apalagi djika orangnja mengerti hal itoe, maka segala oesër-oesëran, jang ada di badan koeda itoe pertama-tama diperhatikannja.

Maka oesër-oesëran atau oenjeng-oenjengan itoe amat besar artinja badanja, karena saekor koeda, jang, menoeroet kapertjaän orang banjak, boleh mengadakan sègala roepa tjilaka dan pënjakit, hingga kamatian, maka, sabagai sèring kali soedah saja lihat, tiada sakalipoen maoe ditërimanja, maskipoen dibërikan përtjoema kapadanja, malah tiada sakalipoen boleh di masoekkan kadalëm pëkarangannja!

Akan badannja koeda itoe tiada boleh ada tjatjadnja. Dadanja haroes lebar dan koewat; pakangan kakinja haroes bagoes dan sama doedoeknja, malah kaki dihadapan baik malengkoeng kaloewar sedikit dari masoek kadalëm; koekoenja haroes berdiri betoel, hingga djangan samasakali sampai kena tanah bagiannja jang sabelah dalem; boentoetnja haroes penoeh dan lempeng dengan pandjang ramboetnja; lehernja haroes koewat dan belakangnja djangan lekok; maka itoe semoea hal, jang fardloe diperhatikannja.

Istimewa poela, djika boleh, maka dipintanja:

1. *sirah (enlas) ngoengkal (moengkal) gërang*, ja itoe, jang dahinja rada tinggi, sèpërti batoe gosokan piso, jang soedah lëkok
2. *telapoekan tjobleng*, jaitoe matanja biar rada dalem adanja,
3. *djängga ageng (goeloe gedé)*, jaitoe leher besar dan koewat,
4. *iga landoeng*, jaitoe iga pandjang,
5. *soekoe (sikil) rësik*, jaitoe kaki bërësih, jang aloes dan rata boeloenja,

6. *woeloe ngoel'er s'rit*, jaitoe boeloe aloes,
7. *boentoet kandel, andangoe arèn*, jaitoe boentoet tebal, jang roepanja seperti kembang aren,
8. *poendak landoeng*, jaitoe poendak lebar,
9. *ma'i p'pak* atau *ma'i soewoeng*, jaitoe kadoewa ma'i atau oesër-oesëran di kanan kirinja koentjoengnja biar ada atau tiada ada sama sama sakali,
10. *tjitak tjokapan (tjokoepan)* jaitoe dahi, jang sedang, tiada terlaloe lebar, tiada terlaloe ketjil,
11. *djagad wiar (amba)*, jaitoe bokong lebar dan koewat dan
12. terlebih poela oesër-oesëran jang baik.

Lain dari itoe, maka koeda itoe tiada boleh koeda jang dikebëri atau koeda perampoean. Koeda kebiri katanja koerang koewat dan lekas kena penjakit. sedang koeda perampoean itoe baik akan dipakai oleh orang ketjil atau oleh paraiman, boekan toengganganja bangsa pria'i atau orang jang berharta.

Akan oemoernja koeda, biasanja diperiksa dengan dilihat ka-adaän roepa giginja.

Sabagai telah dikatahoei orang banjak, maka koeda perampoean itoe giginja ada 36 boewah, jaitoe 24 boewah gigi geraham dan 12 boewah gigi sara, tètapi koeda laki laki ada 4 boewah gigi sioeng, djadi giginja ada 40 boewah.

Maka menoeroet masing-masing masanja dapat dan menoekar gigi itoe atau menoeroet perobahaän dan roepa atasnja gigi itoe, orang Djawa menama'i oemoernja koeda itoe :

1. *gimbal*, jaitoe dari pada waktoe diperanakan, salamanja ramboenja masih „gimbal” (kasap) dan salama koedanja di kata masih „belo” (anak) hingga djatoh atau ganti giginja dalem, jaitoe hingga oemoer 2 atau 2½ tahoen,
2. *poepak*, jaitoe oemoer 2 atau 2½ hingga 4 atau 4½ tahoen, kaloe moelai dan soedah ganti giginja semoa,
3. *satoenggal sisih* dari waktoe kaloe ar gigi sioengnja koeda jang laki laki, ja itoe oemoer 4½ tahoen; maka koeda perampoean, jang beroemoer 4½ tahoen soedah tiada ada giginja andjing, tjoema ada gigi tengah dan gigi dalem 8 boewah;
4. *rampas*, jaitoe oemoer 5 atau 6 tahoen, djika rata sakalian giginja soedah ditoekar dan atasnja gigi itoe kaliatan ada isinja ditengah-tengah,

5. *pendak rampas*, jaitoe oemoer \pm 8 taoen, djika atasnja giginja soedah rata dan litjin,
6. *bédoeg*, jaitoe oemoer \pm 10 taoen, djika giginja soeda toempoel,
7. *lingsir*, jaitoe oemoer \pm 12 taoen, djika isi atasnja gigi itoe moelai ilang dan
8. *asar*, jaitoe oemoer liwat 15 taoen, djika giginja doedoek miring, karena goesinja mengkeret, dan gigi itoe roepanja seperti djadi lebih pandjang.

Maka oemoernja koeda itoe poekoel rata boleh dikata 20 hingga 25, banjak-banjaknja 30 taoen lamanja, tetapi, oleh sebab tanda-tanda oemoernja, liwat daripada oemoer 10 taoen, soeda tiada begitoe terang lagi, maka djika soeda sampai masa bédoeg amat soesah ditentoekan, berapa toewanja, jang betoel. Jang boleh dikata tentoe tjoema tanda miringnja giginja; lebih miring dan lebih koening roepanja, lebih toewa oemoernja. Lagi, koeda jang boeloe item atau merah toewa, djika soeda beroemoer maka moelamoela pada matanja, laloe di idoengnja, dipoendaknja, pada antara ramboetnja, pada antara ramboetnja di leher, pada boentoetnja dan pada penghabisan pada saloeroeh badannja kaloewar boeoenja poetih, seperti oebannja manoesia.

Djoega djalannja koeda itoe diperhatiken, dan diperiksa:

1. djika koedanja mengangkat betoel kakinja, dan koekoenna kaki, jang dibelakang djatoh betoel pada bekas kakinja jang dihadapan, atau tiada,
2. djika kakinja jang satoe sama tegoeh djatohnja dan berdiri nja di atas tanah atau tiada,
3. djika kakinja dihadapan dan dibelakang sama djaoehnja dimadjoekan, atau tiada,
4. djika kakinja kakoe atau tiada,
5. djika koeda itoe, dilihat dari belakang, djalannja seperti sapi atau tiada,
6. djika koedanja berlangkah limbai atau tiada dengan kakinja dihadapan atau dibelakang,
7. djika dengkoelnja diangkat sama tingginja atau tiada,
8. djika berdjalan dengan kakinja djangkang atau tiada,
9. djika djalannja seperti djago atau tiada dan
10. djika salama berdjalan langkas serta kapalanja diangkat dengan sapertinja dan koepingnja digerakkan, atau tiada.

Tentang warna boeloenja, maka orang Djawa membedakan lima warna, jang kapala, jang masing-masing terbagi beberapa roepa lagi, seperti:

a. warna itam.

1. *irèng (tjémèng)* = itam betoel,
2. *lèmah (siti) tèles* = itam-itaman, seperti tanah basah,
3. *pèrdapa-pèlèm* = itam semoe merah,
4. *djamdjan biroe* = itam semoe belaoe,
5. *goela gèsèng (gèndis gèsèng)* = itam toewa semoe merah, seperti goela jang gèsèng,
6. *djragèm siwalan* = itam semoe merah toewa seperti boewah lontar, jang toewa, dan
7. *djamdjan kètèk* = boeloe monjet;

b. warna merah.

1. *abang (abrit)* = merah toewa,
2. *abang Tjina (abrit Tjintèn)* = merah toewa, semoe merah,
3. *djragèm toewa (sèpoeh)* = merah toewa sakali,
4. *djragèm nom (nem)* = merah moeda,
5. *napas* = merah-koening, dan
6. *napas-madoe (maben)* = merah-koening disana sifi tertjam-poer warna jang lebih toewa ;

c. warna koening.

1. *djamdjan koening (djènè)* = koening lemak ketam,
2. *koelit pidjètan* = koening seperti koelit boewah doekoe,
3. *kembang (sèkar) doeren* = koening bertoetoel-toetoel,
4. *proempoeng* = koening, tertjam-poer boeloe itam,
5. *dami loewas* = koening dengan disana sini ada bagiannja, jang itam,
6. *bopong* = koening dengan djaloer itam diblakangnja dan boeloe tengkok itam dan boentoet itam,
7. *radjèg* = koening tertjam-poer boeloe itam sedang kaämpat kakinja itam,
8. *radjèg wèsi (tosan)* = seperti no. 7, tetapi lebih banjak itamnja, dan
9. *gambir* = koening semoe merah ;

d. warna poetih.

1. *poetih (pětak) moeloes* = poetih sama sakali, dengan matanja dan idoengnja dan koekoenja poetih,
2. *đawoek poetih (pětak)* = dawoek,
3. *đawoek toetoel* = dawoek bertoetoel,
4. *đawoek semboekan* = poetih tertjampoer boeloe itam disanasini,
5. *đawoek bang (abrit)* = poetih, tertjampoer boeloe merah,
6. *đawoek lojoeng* = poetih tertjampoer boeloe merah dan itam, dan
7. *đawoek tinggi* = poetih dengan toetoel-toetoel ketjil, warnanja seperti warna koetoe boesoek;

e. warna belang.

1. *plångkâ abang (abrit)* = merah belang poetih,
2. *pångkâ irëng (tjemëng)* = itam belang poetih,
3. *plångka dadal sinantënan* = koening belang poetih dan merah,
4. *pantjal* = koeda, jang boekan koeda poetih, dengan 1 atau 2 atau 3 kaki poetih,
5. *pantjal-pangoeng* = idem dengan kaämpat kakinja poetih,
6. *doemoek* = koeda dengan ramboet poetih di dahinja (pětak),
7. *dalër* = koeda dengan garis itam dibelakangnja,
8. *dara-moeloek* = sampar donya = pakoe djagad, ja itoe koeda, jang kadoea kakinja belakang poetih,
9. *sampar-wangké* = poetih kaki belakang, jang satoe, dan
10. *toedjah-boemi* = sri mangepel = sri makepel, ja itoe koeda jang poetih kakinja di hadepan, jang sabelah kanan.

Sakalian warna dan nama-namanja itoe boekan itoe sadja, jang ada; pada beberapa tempat ada djoega jang lain,

Maka antara segala warna itoe, jang dikatakan bagoes sendiri jaitoe warna djragem toewa dan irëng (itam), koeda, jang boeloenja begitoe, dikatakan bagoes dan koewat sendiri, karena biasanja roepanja menkilap, maka itoe soewatoe tanda koedanja segar, djadi tambah bagoesnja. Akan tetapi boleh djoega djadi, warna itoe diseboetkan bagoes, dan dipilih, karena koeda jang demikian gampang pamiliharaännja, tiada lantastetara, djika badannja koerang beresih, seperti koeda jang boeloenja poetih atau koening.

Maskipoen ada jang mengatakan, warna boeloe itoe bertambatan djoega dengan tabiatnja koeda, maka kabanjakan kali warna itoe tiada begitoe difardloekan seperti oesër-oesëran, jang terdapat diatas badan koeda itoe.

Sabelomnja membitjarakan oeser-oeseran itoe, maka akan menggenapkan segala katerangan ini, kita hendak memberi tahoe lebih doeloe, bahoewa orang Djawa tahoe dan ada djoega nama-namanja bagian-bagian badan koeda jang lain, seperti:

a. kapalanja.

1. *ëndas (sirah) ngoengkal (moengkal) gërang* = kapala, jang bagoes, kering dan aloes,
2. *ëndas (sirah) teles* = kapala, jang koerang bagoes, gemoek,
3. *ëndas (sirah) boekoeng* = seperti kapala kambing laki-laki,
4. *ëndas wdoes (sirah ménda)* = kapala kambing domba, dan
5. *ëndas njëlèng (sirah andapan)* = kapala babi oetan;

b. lehernja.

1. *goeloe dawa (djànggâ pandjang)* ngoekel pakis = leher seperti biasa,
2. *goeloe (djàngga) banjak* = leher gangsa,
3. *goeloe mendjalin (djànggâ mendjatos)* = leger ketjil, seperti rotan,
4. *goeloe gedé (djànggâ agëng)* = leher gemoek;

c. dadanja.

1. *tangkil asinga* = dada singa,
2. *dada manoeek (peksi)* = dada boeroeng,
3. *dada matjoetjoe ing tengah* = dada ayam,
4. *dada wdoes (ménda)* = dada kambing;

d. belakangnja.

1. *gëgër këntjeng* = belakang jang lempeng, tiada lekok,
2. *gëgër legok* = belakang, jang lekok, dan
3. *gëgër poesoe* = belakang seperti belakang ikan;

e. gombanja.

1. *djalak gedé (agëng)* = gomba pandjang,

2. *djalak tjoepët* = gomba pendek,
3. *poenoek* = gomba tinggi, dan
4. *djalak lëkok* = gomba pendek;

e. *bahoenja*.

1. *djoeloek* = bahoe (poendak) tinggi dan
2. *poendak dawa (pandjang) loeroes* = poendak pandjang;

g. *kakinja*.

1. *sikil (soekoe) pagah (pangguh)* = kaki mengangkang,
2. *sikil (soekoe) kapëtoeng (kapëtang pagah)* = kaki jang doe-doejnja seperti hoeroef X.
3. *sikil (soekoe) mëlang* = kaki jang dengkoelnja djaoeh satoe dari lain,
4. *sikil (soekoe) tëpoeng (tëpang) dëngkoel* = kaki jang dengkoelnja dekat satoe dengan lain,
5. *sikil (soekoe) koewaga* = kaki, jang toemitnja djaoeh satoe dari jang lain,
6. *sikil (soekoe) impoer* = kaki, jang toemitnja dekat satoe pada jang lain,
7. *sikil (soekoe) ngarit* = kaki pedang,
8. *sikil wëdoes mënda* = kaki kambing djantan,
9. *sikil sapi (soekoe) lëmboe* = kaki sapi,
10. *oegël-oegël djëdjëg* = kaki, jang koekoenja berdiri betöel dan
11. *tapak djalma* = kaki, jang koekoenja pandjang; dan

h. *bokongnja*.

1. *bokong njangkok madja* = bokong boender,
2. *bokong djambë sasigar* = bobong tadjem,
3. *bokong nangka satoegël* = bokong, jang toeroen kabawah, dan
4. *koengsoer* = bokong babi.

* * *

Akan oesër-oesëran, jang hendak kita bitjaraken sekarang, maka dibedakan djoega dengan nama:

1. *mali*, ja itoe oesër-oesëran jang ada di kapala pada sebelah kanan kirinja koentjoengnja koeda, dan pada ganis jang menjamboengkan kadoewa koepingnja, dan

2. *oenjengan*, ja itoe sagala oesër-oesëran en lain, jang terdapat diatas badan koeda.

Maka, akan gampang tjarinja mañi dan oejengan itoe nanti kita seboetkan berkoempoel sabagai terdapatnja pada masing-masing bagian badan koeda itoe, tetapi sabelonnja membitjarakan masing-masing tanda itoe haroes kita beri tahoe lebih dehoeloe, bahoewa sagala katerangan atas masing-masing tandah itoe soedah kita bandingkan dengan keterangan jang telah diseboetkan didalem boekoe-boekoe dibawah ini, seperti:

- A. *Boekoe obat dan katoeronggo koeda, ia itoe menerangkan tjatjad atawa baiknja koeda, kentara dari boeloe atawa tandanja, bernama mathi atawa oejeng-oejengan, bagaimana tjaritanja orang doeloe kala*, H. Buning Djokja, 1879.
- B. *Poenika serat katoeranganipoen koeda saha djampenipoen, katambahan persapa wawaleripoen para leloehoer djeng soesoehoenan ing djaman kina; mawi kasekaraken*, Semarang G. C. T. van Dorp & Co. 1898.
- C. *Boekoe obat dan tanda tanda oesëran koeda, jang baek dan jang djahat, bagaimana tjeritanja orang doeloe kala dan kapertjajaän orang Islam di poelau Djawa oleh Raden Mas Tjondro Koesoemo*, Albrecht & Rüsche, Batavia—Solo 1896.
- D. Katerangannja toean Prof. Dr. I. I. M. de Groot, jang terkoempoel dalem soerat: *Iets naders omtrent het bijgeloof der haarwervels op het paard in Oost-Azië*.
- E. Katerangannja toean C. Spat, jang terseboet dalem kangerangannja:
„*Het Javaansche volksgeloof ter zake van goede en slechte teekenen op het paard.*”
- F. Katerangannja toean Prof. P. I. Veth, jang termowat didalem boekoenja: „*Het paard onder de volken van het Maleische ras*”, dan
- G. Katerangan kita sendiri jang telah kita bitjarakan dalem boekoe kita: *Een blik in het „Javaansche volksleven” dan „De Javaan als landbouwer en veefokker*”.

Maka barang siapa mendapat pada katerangan mañi atau oejengan, jang akan diseboet di bawah ini, salah satoe hoeroef A hingga G itoe, djadi tahoe, hal itoe soedah dibandingkan dengan

boekoe, jang diberi hoeroefnja itoe sadja, soepaja djangan sampai ilang terlaloe banjak tempat dan tempo.

*
* *

Sasoedahnja itoe, maka dengan mengambil masing-masing bagian badan koeda, seperti telah dikata dimoeka ini, sekarang boleh kita bitjarakan segala oesër-oesëran, jang ada:

A. DIKAPALA.

ja itoe:

1. Doekoen mësgoela: koeda perampoean, jang mañnja beramboet poetih; itoe baik;
tjoema diseboetkan oleh A; jang lain tiada membitjaraken tanda ini;
2. Mañi-pëpak: kadoewa mañnja disabelah kanan kiri koentjoengan ada; itoe baik;
diseboetkan oleh sakalian pengarang jang terseboet tadi;
3. Mañi-soewoeng: kadoewa mañnja tiada ada; itoe baik;
A mengatakan ini tanda tiada baik, karena jang menoenggangi atau miara koeda begitoe, tiada akan beroleh maksoednja; menoeroet pengarang jang lain-lain, maka tanda ini baik; oleh G dinamai djoega Poespakrené;
4. Sångga-loewang: oenjeng-oenjengan di bagian kapala jang sabelah belakang; maka oenjengan itoe, djika koepingnja direbahken kabelakang, tertotoep dengan koeping; itoe tanda boesoek; koeda jang ada tanda itoe sering djahat seperti gila;
tjoema diseboetkan oleh B dan G; jang lain tiada membitjaraken;
5. Sarapsari: oenjengan ngelabang di belakang mañi-mañnja; koeda jang bertanda begitoe, baik, membawa oentoeng, djoega dalem paperangan;
tjoema diseboetkan oleh A den C sadja;
6. Roeboet-karna: mañnja terlaloe kabelakang, boekan digaris pertambatan koeping; koeda jang bertanda begitoe, membawa tjilaka;

- tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja; maka C menamaï djoega „Boeboeh-karna”;
7. Satrya-manah: doewa oenjengan dibelakang maïnja, maka jang kanan rada kabelakang, jang kiri dekat pada maïnja; koeda jang demikian baik dipakai dalem paperangan; diseboetkan oleh A dan C; C menamaï Satrya mēmanah; jang lain tiada membitjarakan tanda ini;
 8. Saterya kapahah: seperti no. 7, tetapi jang kanan dekat maïnja, jang kiri rada kabelakang; koeda jang bertanda begitoe tiada baik baik; djika dipakai dalem paperangan, maka jang menoenggangi tentoe dapat tjilaka; tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja;
 9. Sonjantaka: maïnja tjoema sabelah; koeda jang begini, sering menjebabken kamatiannja jang poenja atau jang menoenggang;
A dan C menjataken koeda jang begitoe sering mendjatoken jang menoenggang;
 10. Badēnta ing tawang: oejengan di bawah koeping dekat pada tenggorokan; ini tanda baik; koeda begini toenggangannja Praboe Salya;
tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja;
 11. Dandang-aring-aring: oejengan disebelah loewar koeping, kira-kira sadjari diatas pangkal koeping; tanda boesoek; priaji tiada boleh miara koeda begitoe, karena tentoe banjak kasalahannja;
tjoema diseboetkan oleh A dan C; G membitjaraken djoega tanda Dandang-ari (lihat dibelakang ini) tetapi doedoeknja pada lain tempat;
 12. Dandang sasēngkang: oenjengan di sabelah loewar koeping ditengah-tengahnja betoel; tanda boesoek; jang poenja koeda itoe salamanja digoda sagala chabar, jang tiada menjenangkan;
tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja;
 13. Dandang-soesoemping: oenjengan pada pangkal koepingnja; koeda jang bertanda begitoe, panas;
tjoema diseboetken oleh A dan C sadja; D mengatoken tanda begitoe dinamai: „mendengar sasambatan” oleh bangsa Tjina; G menamai tanda

ini Dandang-mas-soewoeng, djika dipangkal kadoewa koepingnja ada oenjengannya, dan Dandang-soewoeng, djika tjoema sabelah koepingnja ada oenjengannya begitoe; maka kadoewa tanda itoe boesoeuk, karena jang pertama menjebakken, jang poenja koeda itoe dibitjarai orang banjak, dan jang kadoewa membawa tjilaka;

14. Dandang soesoeweng: oenjengan dibawah koeping dekat pada pelipisan; koeda jang begitoe, panas; tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja;
15. Dewa-nglajang: koeda poetih dengan boentoetnja pandjang dan oenjengan pada koepingnja jang kanan; ini baik; koeda jang begitoe djika dipakai dipeperangan memberi oentoeng;
ini katerangannya A dan C; G menamaï Dewa-mlajanja itoe koeda poetih dengan oenjengan diloewar dan di tengah tengah koepingnja jang kanan; koeda begitoe berani, keras larinja dan baik sakali dipakai dipaperangan;
16. Djajèngrana: oenjengan pada oedjoeng kadoewa koepingnja; ini tanda bagoes; jang poenja beroentoeng dalem sagala pakerdjaän jang dilakoekennja; tjoema diseboetkan oleh A dan C sadja;
17. Djanoeboeda: koeda koening dengan boeloe merah diatas idoengnja dan oenjengan disabelah loewar kadoewa koepingnja; koeda begitoe baik; jang poenja djadi beroentoeng wang; tjoema B dan G sadja jang bitjarakan;
18. Mandala-sawang: koeda poetih dengan oenjengan disabelah dalem koepingnja; koeda begitoe memberi oentoeng; tjoema diseboetken oleh B dan G sadja;
19. Pagas: satoe oenjengan dioedjoeng koeping, jang kanan; ini tanda boesoeuk; koeda jang begitoe memberi tjilaka; begitoe keterangannya A dan C; menoeroet B dan G oenjengan disabelah dalem kadoewa koepingnja; koeda begitoe membawa segala penjakit dan tjilaka;— jang lain tiada menbitjaraken tanda ini;
20. Pamatri: oenjengan di belakang kadoewa koepingnja (tetapi tiada ditentoeken tempatnja); ini tanda baik;

- tjoema diseboetkan oleh F sadja;
21. Sanditawang: oenjengan dibawah kadoewa koepingnja ketoetoe dengan ramboet tengkok; jang poenja koeda begitoe akan beroentoeng besar;
tjoema diseboetken oleh A dan C;
22. Satraya-soesoemping: oenjengan pada doewa koepingnja; koeda begitoe haroes dipiara oleh priaji;
begitoe keterangannja A dan C;
B dan G mengataken oenjengan pada oedjoengnja kadoewa koeping atau salahsatoe; koeda begitoe aloes dan baik adalnja;
23. W a n d a s a: Koeda perampoean dengan oenjengan pada koepingnja sabelah kiri; djika koeda laki-laki ada, oenjengan begitoe sasroe namanja; koeda ini djahat tiada boleh dipertjaja;
tjoema diseboetkan oleh B dan G sadja;
24. B a j a - k a p r a n g g o e l; ampat oenjengan, djedjer doewa doewa, satoe djedjer di bawah jang lain, ada di dahi dekat garis pertambatan mata; tanda boesoek; jang poenja koeda itoe akan dapat banjak soesah;
begitoe katerangannja A dan C; maka B dan G menjataken doewa oenjengan, satoe diatas jang lain, disabelah atas garis pertambatan mata; koeda jang bertanda begitoe tjepat dan keras djalannja, baikaken dipakai diperang atau oleh orang politie;
25. D j a g a - m o e k s a atau T r a d j o e m a s: tiga oenjengan, pasangannja seperti timbangan (padon tölöe) di dahi; ini tanda baik; koeda begitoe membawa redjeki;
ini katerangannja A dan B; menoeroet B dan G tiga oenjengan di dahi, satoe diatas jang lain, djadi toeroen tiga dengan katoetoeopen ramboet oentjoeng; koeda jang begitoe baik dan jang poenja beroentoeng dalem segala pakerdjaän jang dilakoe-kennja;
26. D j a g a s a t r o e atau D j a g a - m o e n g s o e h; ampat oenjengan, djedjer doewa-doewa, satoe diatas jang lain; koeda begitoe baik dipakai dalem paperangan;
ini katerangannja A dan C; menoeroet B dan G

- empat oenjengan di dahi jang bersama mendjadiken roepa silang (kajoe palang); koeda begini mendjaga sagala katjilakaän atau oentoeng malangnja jang ampoenja;
27. *Satrya-mong-bala*; tiga oenjengan djedjer diatas dahi; ini koeda toenggangannja kapala bala, dan membawa oentoeng di dalem paperangan;
tjoema diseboetken oleh A dan C sadja;
28. *Satrya-pinajoengan*; lima oenjengan, jaitoe doewa djedjer di dahi (*Sekar sapasang*), doewa disabelah kanan kiri tenggok dekat bahoe (*Koesoema biniséka*) dan satoe dibokong, tiada katoetoepan sela atau sjabrak atau tali boentoet (*soeroring*); koeda jang bertanda begitoe membawa redjeki dan oentoeng besar; jang poenja dikasihi oleh sakalian kapala-kapalanja;
ini katerangannja G; B tiada menjeboetken tanda ini, sedang A dan C menjataken tanda ini satoe oenjengan, dibokong dibelakang selebrak (*Soeroring*); maka maskipoen tanda ini sampai sering terdapat pada beberapa koeda, dinamainja djoega *Satrya pinajoengan*, akan tetapi lima oenjengan jang mendjadiken tanda *sekar sěpasang*, dan *Koesoema biniséka* dan *Soeroring* itoe bersama djarang sekali adanja; dari 100.000 koeda barangkali tiada satoe jang bertanda begitoe, maka itoe amat mahalnja;
29. *Satrya-tjoendoek-kěmbang*; doewa oenjengan, djedjer di dahi, sabelah atas; koeda begitoe toenggangannja ratoe; begitoe katerangannja A dan C; B dan G menamai tanda ini *Sěkar sapasang*, tetapi doedoeknja oenjengannja, satoe dibawah jang lain, tertoeetep ramboet koentjoeng; koeda begitoe memberi redjeki dan oentoeng;
30. *Palisoe-oele* (*Boegis*); satoe oenjengan di dahi satoe diadoeng; ini tanda baik;
tjoema di seboetkan oleh F sadja; D mengatakan tanda begitoe „*bin tango oemoer pandjang*” namanja pada bangsa Tjina;

31. Tradjoe pandam tjatoer atau Tradjoe mas-padam-tjatoer: ampat oenjengan doewa djedjer pada garis pertambatan mata dan doewa dibawahnja; koeda, jang bertanda begitoe, baik akan kanaikannja djaksa;
tjoema diseboetken oleh A dan C; jang lain tiada membitjarakan tanda ini;
32. Sasma-toewang; oenjengan dibawah kadoewa koeping, pada palipisan kapala: koeda begitoe memberi redjeki dan oentoeng;
tjoema diseboetken oleh B dan G; bandingkan djoega dengan Dandang-soesoewoeng dimoeka ini;
33. Asta-windoe: satoe oenjengan di kapala atau di dada; sedang tiada ada mati atau lain lain oenjengan lagi; koeda begitoe membawa tjilaka, istimewa dalem paperangan;
tjoema di seboetken oleh B dan G sadja;
34. Boeta-gendong: koeda dengan matanja tjelongs (dalem), jang begitoe tiada baik, membawa penjakit dan tjilaka;
tjoema diseboetken oleh A sadja;
35. Gëdongminëb: oenjengan di sebelah atas kadoewa matanja; jang poenja akan bertambah-tambah redjekinja:
ini katerangannja A dan C; menoeroet B dan G oenjengan diatas dan dibawah kadoea matanja;
koeda begitoe baik adatnja dan gampang;
36. Goedig ngilo atau Goendik ngilo; oenjengan betoel diatas kadoewa matanja; koeda begitoe banjak tingkahnja jang tiada baik;
ini katerangannja B dan G; menoeroet A koeda merah dengan oenjengan pada matanja kiri; tiada baik, sebab sering mendjatohkan jang menoenggang; menoeroet C Koetila ngilo namanja, ja itoe koeda mera dengan oenjengan dekat pada matanja kiri; tiada baik, sering mendjatohkan jang menoenggang;
37. Gondrèk ngilo: koeda perampoean, maka bajangan didalem matanja terbalik,— djoega koeda laki-laki dengan oenjengan pada matanja kiri, sedang boentoetnja,— tipis ramboetnja,— koeda jang begitoe tjoema baikakan di sem-

- beleh (dipotong) karena membawa sagala roepa katjilakaän;
tjoema diseboetken oleh A dan C sadja;
38. Soerènggana; Koeda merah toewa dengan oenjengan pada atau diatas matanja jang kiri; memberi oentoeng; jang poenja boleh djadi kaja;
tjoema diseboetken oleh B dan G sadja; lihat tanda, jang dibitjarakan dibawah ini;
39. Soerèngkara: Koeda boeloe merah toewa dengan oenjengan pada matanja kanan; koeda begitoe membawa redjeki dan oentoeng;
tjoema diseboetken oleh A dan C sadja;
40. Tadah-ěloeh: oenjengan di bawah mata kadoewanja; koeda jang bertanda begitoe membawa tjilaka;
ini katerangannya A, B, C, dan G; D seboetken tanda „tsjing lei” — tadah aer mata tetapi tempatnja lain, (lihat Toenggang-njawa), dan F kira tanda ini tiada lain hanja tanda jang dibitjaraken dibawah ini;
41. Toeroen-tangis; menoeroet A oenjengan pada lekok mata, menoeroet C oenjengan pada kelopak mata, jang sabelah bawah; koeda jang bertanda begitoe menjebakken jang poenja itoe menangis;
begitoe A dan C; B dan G tiada seboetken tanda ini, dan F kira, ini sama dengan tanda Tadah-ěloeh tadi;
42. Koeta-westi; oenjengan disabelah kanan kiri idoengnja; koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboetken oleh A dan C; B dan G membitjaraken djoega tanda oenjengan disabelah kanan kiri idoeng, tetapi tida diseboetken namanja;
43. Dandang-ngawe-wangke; oenjengan itam pada oedjoeng salah satoe dan bibir diatas; koeda begitoe membawa kamatian dalem roemah, tempatnja dipiara;
tjoema diseboetken oleh B dan G; D membitjarakan tanda „tetes aer mata” atau „Katjilakaän moeloet”, jang roepanja ampir sama begitoe;
44. Dandang noenggang djisim; koeda itam dengan oenjengan dibibirnja, jang sabelah atas; jang poenja koeda

- begitoe sering sakit dan tergoda dengan sagala roepa ingatan, jang djahat;
tjoema di seboetkan oleh A dan C; menoeroet D doewa oejengan dekat atau pada moelatnja, jang dinamai „tetes aer mata” atau „Katjilakaän moeloet” (lihat No 43 tadi);
45. Koekoeris: oenjengan pada bibir disabelah atas (tempatnja tiada ditentoean); jang poenja koeda begitoe boros, tiada pandai, menjimpan wang;
tjoema diseboetken oleh A dan C;
46. Koelit Kagěšëng; koeda boeloe merah toewa dengan oenjengan pada bibirnja diatas: koeda begitoe djoedas, tiada boleh dipertjaja;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
47. Méga-ngěmoe-sasi: koeda perampoean itam dengan oenjengan pada birbirnja, jang diatas: koeda begitoe baik dan aloes adatnja;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
48. Nila-käuta: koeda, jang belakangnja poetih dan ada oenjengannya dibibir jang sabelah atas; koeda begitoe membawa redjeki dan oentoeng besar pada jang poenja;
bigitoe Katerangannya B dan G; A dan C mengatakan koeda merah toewa jang tertjampoer boeloe poetih atau boender-boenderan poetih dibadannya dan ada oenjengan pada bibirnja jang sabelah atas; koeda begitoe toenggangannya orang besar;
49. Pěpět-poespa-kala: koeda laki-laki, boeloe koening, dengan oenjengan pada sabelah kiri bibirnja diatas atau dibawah; koeda begitoe baik didalem paperangan dan membawa redjeki dan kakajaän kapada jang poenja;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
50. Poedjangga boengkëm; koeda itam, jang ada oenjengan pada bibirnja, jang diatas; koeda begitoe baik didalem paperangan;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
51. Poedjangga ngoembara; koeda itam dengan oenjengan pada bibirnja jang sabelah atas; ini toenggannya Bafara Wisnoe, baik didalem paperangan;

- begitoe katerangannja A dan c.; B dan G menbitjaraken tanda „Boedjangga ngoembara”, ja itoe oenjengan warna item pada bibir diatas; koeda baik didalem paperangan;
52. Poestakaladang; Koeda koening dengan oenjengan pada sebelah kirinja bibir (diatas atau dibawah); koeda begitoe membawa kakajaan kapada jang poenja; ini katerangannja A; menoeroet G koeda merah koening dengan oenjengan di lempeng jang sebelah kiri; jang lain tiada bitjarakan tanda ini;
53. Pralabinja-kala-kakoem; (A menamaï Prolobingoloko-kakoem) koeda merah dengan oenjengan dibibirnja, jang sebelah atas; koeda begitoe djahat dan nakal, membawa sagala roepa penjakit dan tjilaka; tjoema diseboet oleh A dan C. sadja;
54. Sampai-wětjana: oenjengan betoel ditengah-tengah bibir, jang diatas poenja salamanja bertjidera (berkelahi) sadja dengan orang lain; tjoema diseboet oleh A dan C. sadja;
55. Wisnoemoerti: koeda itam moeloes (sama sakali) jang tiada ada oenjengannja satoe djoeapoen, — atau koeda itam moeloes dengan oenjengan dibibirnja jang sebelah atas, — atau koeda itam moeloes dengan lidahnja itam, — atau lagi koeda dengan oenjengan itam dibelakang poesernja; koeda begitoe membawa redjeki dan oentoeng kapada jang poenja; ini katerangannja B dan G; menoeroet A koeda itam moeloes jang tiada ada matinja; koeda begitoe membawa oentoeng kapada negerinja dan kapada jang poenja; menoeroet C koeda itam moeloes, jang tiada ada matinja dan lidahnja tiada berdjendol pada oedjoengnja; koeda begitoe memberi oentoeng;
56. Sertimang: oenjengan pada dagoenja; jang poenja koeda itoe akan beroentoeng; tjoema diseboet oleh C sadja; G menjatakan djoega tanda begitoe, tetapi tiada diseboet namanja; jang lain tiada membitjaraken tanda ini;
57. Ahil: oenjengan pada pipinja salah satoe; koeda begitoe menjebabken jang poenja itoe sering berbantah;

- tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
58. *Bisoe tihoekoep*: oenjengan pada kadoewa pipinja; koeda begitoe mendatangkan tjilaka; ini katerangannja A dan C; B dan G membitjaraken *Bisoe tinoetoe h*, jaitoe oenjengan pada pipi salah satoe (lihat no. 57 diatas ini); koeda begitoe nakal dan banjak tingkahnja;
59. *Boengkēm*: menoeroet A oenjengan pada kadoewa pipinja; menoeroet C oenjengan pada pipi, jang sabelah kanan; koeda jang bertanda begitoe membawa ingatan dan kaniatan djahat kapada jang poenja; jang laen tiada membitjaraken tanda ini (lihat katerangan kadoewa tanda no. 57 dan 58 diatas ini);
60. *Doekoen mangsi*: koeda merah dengan oenjengan pada kadoewa pipinja; koeda begitoe aloes adnatnja dan djinak pada jang poenja; tjoema diseboet oleh G; A membitjaraken tanda *Doekoen-mas-pikoela*, dan C *Doekoen-mas-pikoella h*, jaitoe koeda perampoean boeloe merah dengan oenjengan pada kadoewa pipinja; ini djoega baik;
61. *Doerga-ratjoen*: koeda perampoean boeloe merah dengan oenjengan pada kadoewa pipinja; boesoek, koeda begitoe membawa sagala roepa penjakit; tjoema diseboet oleh B dan G sadja; (lihat No. 60 diatas ini);
62. *Hamangkoe rat*: oenjengan pada pipi jang sabelah atau pada kadoewa pipinja, roepanja moedjoer ka pantatnja koeda; koeda begitoe toenggannja kapala bala; tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
63. *Kēm il*: oenjengan pada pipi jang sabelah atau pada kadoewa pipinja; jang poenja koeda begitoe boros; ini keterangannja A dan C; B dan G menamaī *Kēm ě l* atau *Kēm ě lta*, jaitoe oenjengan pada sabelah bawah kadoewa pipinja; koeda nakal;
64. *Sangga wětjana*: oenjengan ditengah-tengah kadoewa pipinja; jang poenja koeda begitoe dipertjaja orang banjak; tjoema diseboet oleh B dan G;

65. *Sendang-kalingka*: doea oenjengan pada masing-masing pipinja; jang poenja koeda begitoe sering dapat tjilaka;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
66. *Kaıntal*: oenjengan pada rahangnja salah satoe; koeda begitoe amat djahatnja;
tjoema di seboet oleh G sadja;
67. *Palisoe-la-goeroetoe* (Boegis): oenjengan pada kadoewa rahangnja; koeda begitoe djahat;
tjoema diseboet oleh F;
68. *Sangga-tjĕttjana*: oenjengan disabelah-bawah kapala, antara kadoewa rahangnja; koeda begitoe baik;
tjoema diseboet oleh F;
- Lain dari itoe, maka di katakan baik dan djahat lagi tanda tanda jang dibitjaraken dibawah ini, jaitoe:
69. jang dinamai oleh D „*bintang oemoer pandjang*” jaitoe oenjengan di dahi (tempatnja betoel tiada dinjatakan); itoe tanda baik, menoeroet kapertjajaän orang Tjina dan Djepang;
70. *Poernamasidi*: (diseboetken oleh B dan G) koeda jang matanja siwer (poetih); koeda begitoe baik adatnja;
A dan C membitjaraken koeda poetih dengan matanja dan koekoenja itam; koeda begitoe baik didalam paperangan, dan membawa oentoeng djika jang miara melakoeken peroesahaän tanah;
71. *Srilaba*: (diseboetken oleh B dan G) koeda, jang lidahnja lebar; koeda begitoe mendjadiken jang piara disoekai oleh orang orang prampoean;
A dan C djoega membitjaraken tanda ini, jang dinamainja „*Tĕlaga Koemĕmbĕng*” menoeroet katerangannja maka dilidah itoe koedoe ada djoega gambarnja lekokan jang seperti telaga penoeh aer;
72. jang dilidahnja ada tanda seperti gambarnja toengkat pandjang; itoe baik;
73. jang dilidahnja kalihatan gambarnja gada (pentoeng); itoe baik; dan
74. jang dilidahnja ada gambarnja perapatan, jang garis-garisnja seperti oeler naga roepanja; itoe baik;

- maka tanda ini tjoema diseboet oleh C sadja; jang lain djoega oleh A dan E;
- tanda tanda ini semoea baik, maka jang djahat:
75. *Anihni*: poetih matanja terikat dengan pinggir merah; koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
76. *Boeta-gado-djanma*: koeda jang dalem lekakan matanja; tiada baik, karena memdatengken banjak soesah didalem roemah tangganja jang poenja;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
77. *Bërmana-laboeh-gëni* atau *Bërmana-lëboegeni*: koeda jang matanja sabelah siwer (poetih); koeda begitoe tiada baik; jang poenja sering ketjiwa atau sebel;
tjoema diseboet oleh A, B, C dan G;
78. *Bërmana-soelni*: mata besar, pinggirnja beramboet poetih, jang teroes sampai di lobang idoeng; koeda begitoe membawa penjakit dan kamatian;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
79. *Doedak-angrëm*: oenjengan atau lekakan diatas lidahnja dengan kanieloewannja belang; koeda begitoe mendatengken tjilaka;
ini katerangannja B dan G; menoeroet A dan C tjoema kamaloemannja sadja belang, tiada bersama dengan oenjengan dilidah;
80. *Doerga-ngërik*: koeda perampoean, jang bersioeng, atau laki-laki tiada ada sioengnja; koeda begitoe djahat, sering seperti gila dan tiada sakalipoen boleh dipertjaja;
ini katerangannja B dan G; A dan C menamaï begitoe koeda, jang, djika berkentjing seperti berdjongkok, sedang kentjingnja ngerowok; A menamaï tanda ini *Boentël-oepas*; C. tiada menjeboetkan namanja; lagi
81. oenjengan pada oedjoeng koepingnja, dengan matanja dji-lalatan; dan djahat,
82. pangkal matanja, jang kiri, berboeloe poetih, itoe tiada baik dan
83. matanja kiri, apalagi matanja kanan terpoeter ada ramboet-poetih, itoe djahat;

B. DITĚNGKOK.

1. Běng ang - karsa: lekakan, boekan oenjengan, pada tengkoknja, dibawah ramboet tengkok; itoe tiada baik; tjoema diseboetken oleh A dan C sadja;

C. DILEHER.

1. Běng ang: koeda, jang ramboet tengkoknja keriting; koeda begitoe memdatangkan tjilaka; tjoema diseboet oleh B dan G;
2. Běng ang - toewa; koeda, jang ramboet tengkoknja sabagian katoetoeapan sela; koeda begitoe membawa penjakit; tjoema diseboet oleh B. dan G;
3. Djalak - talpoera: koeda jang ramboet tengkoknja tipis dan pendek; itoe djahat; tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
4. Doekoen - mangsi - goena; koeda poetih, jang ramboet tengkoknja bewarna merah pada pokoknja; ini koeda baik didalem paperangan; begitoe katerangannja B dan G; menoeroet A dan C koeda perampoean boeloe merah tertjampoer poetih;
5. Loemakoe: oenjengan dipinggir tengkok, katoetoeapan dengan ramboet tengkok, katoetoeapan dengan ramboet tengkok; koeda begitoe baik dan gampang diadjari; tjoema diseboet oleh A, B dan G sadja;
6. Gorok: oenjengan pada permoelaän leher, antara kadoewa rahangnja; koeda begitoe mendatangkan tjilaka; tjoema diseboet oleh A, B dan C sadja;
7. Hardja - snalaja: oenjengan di leher, lebih tinggi dari tanda Loemokoe, dekat pada pinggir tengkok; koeda begitoe membawa oentoeng; tjoema diseboet oleh A dan C sadja; D membitjaken djoega tanda begitoe jang dinamainja „pembawa roembai roembai”;
8. Koesoema - biniséka: oenjengan pada kanan kiri leher, rada kaätas dekat bahoe; koeda begitoe membawa oentoeng; tjoema diseboet oleh A dan C sadja;

9. **R a d j a - w a h a n a**: doewa oenjengan satoe dileher, satoe didada tersamboeng dengan garis, seperti ngelabang; ini tanda boleh dikata tanda jang kapala, karena sagala tanda djahat jang ada dibelakangnja itoe didjadiken koerang djahat sedang tanda tanda jang baik, bertambah baiknja lagi; menoeoet A dan C, maka tanda ini jang diseboet oleh B dan G dan oleh kadoewanja itoe, membawa kabaikan kapada jang poenja, sebab diasahi dan dihormati orang banjak;
10. **S a r a p**: oenjengan betoel ditengah leher; koeda begitoe djahat; tjoema diseboet oleh B dan G; menoeoet D maka tanda begitoe „p ě n ě k ě k l ě h ě r” namanja;
11. **S a n g k a l a - k a l o e n g**: oenjengan dilèhèr, kira kira 5 atau 6 djari djaoehnja dari koeping; itoe tanda boesoek; tjoema diseboet oleh A dan C;
12. **S a t r y a - w i r a n g**: oenjengan disabelah kanan lèhèr; jang poenja koeda begitoe sering dapet maloe; tjoema diseboet oleh A dan C;
13. **O e n j e n g a n p a d a t e n g g o r o k a n**; jang poenja koeda itoe boleh djadi kaja; tjoema diseboet oleh A sadja; jang lain tiada me-njeboetken;

D. DIBAHOE.

1. **T o e n g g a n g - n j a w a**: oenjengan pada tempat kapala sela biasanja djatoh diatas bahoe itoe; ini tanda boesoek; tjoema diseboet oleh B dan G; D membitjaraken tanda „p e m b o l o n g r a m b o e t t e n g k o k” dan „p e n g i s i a e r m a t a”;
2. **T o e n g g a n g t o j a**: oenjengan pada tempat penghabisan ramboet tengkok; koeda begitoe sering menjababken matinja jang poenja; ini katerangnja B dan G; A dan C menamaï tanda ini „K a t o e n g a n g - t o j a”, dan menjatakan lagi boekan penjakit sadja jang akan manggoda jang poenja, tetapi dia djoega sering dianiaja orang;

E. DI DADA

1. Rěksa atau Bahoe-rěksa: oenjengan pada sebelah hadapannya masing-masing poendak, pada kanan kirinja dada; koeda begitoe koewat dan baik adatnja;
ini katerangannya B dan G; A dan C menambahkan lagi, koeda begitoe baik didalem paperangan dan membawa redjeki dan oentoeng;
2. Kalamisanı; oenjengan betoel ditengah-tengah dada; koeda begitoe sering menjebakken matinja menoenggang;
tjoema diseboet oleh B dan G; F membitjaraken tanda „Boetěkhati”;
3. Kokonang-hanangkoeerat; oenjengan didada, doedoeknja sama tingginja dengan djoeboernja koeda; koeda begitoe membawa oentoeng;
tjoema diseboet oleh A sadja;
4. Matjan-kakoeta-srěnggi: tiga oenjengan didada dekat tempat peroet; jang poenja koeda begitoe dihormati orang banjak;
tjoema diseboet oleh A; C menamaı begitoe oenjengan diperoet, pada tempat dan menjatakan tandi ini tiada baik, karena jang poenja koeda itoe salamanja melarat dan sakit-sakitan; jang lain tiada menbitjaraken tanda ini, tjoema F jang menjeboetkan tanda „Taměng”;
5. Oetah-hati: oenjengan didada dekat tempat hati; koeda itoe baik dan aloes adatnja;
tjoema diseboet oleh A, B dan G; jang lain tiada membitjaraken, hanja D ada menjeboetkan tanda „lěkoksokong”;
6. Pasoepati: oenjengan ditengah-tengah dada; koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboet oleh A sadja; roepanja tanda ini sama dengan „Kalamisanı”;
7. Petah atau Patah: doewa oenjengan didada, pada kanan kirinja hati; koeda begitoe baik dan aloes adatnja;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;

F. DI POENDAK.

1. Bima-tjawēt: poendak jang sabelah lebih tinggi dari jang lain; koerang baik;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
2. Kěntjana-koeta-wěsi: tiga oenjengan satoe didada, dan jang lain diatas masing-masing poendak; koedabegitoe tiada ada tingkahnja dan baik adatnya;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;

G. DI KAKI, JANG DI HADAPAN.

1. Sandang-tawa: oenjengan pada kaki depan jang kiri, disabelah atasnja; koeda begitoe membawa oentoeng dan redjeki;
tjoema diseboet oleh B dan G;
2. Soeda-praja: tiga oenjengan pada masing-masing kaki depan di sabelah atas dan di loewar; koeda itoe tiada boleh dipertjaja;
ini katerangannja B dan G; menoeroet A dan C lebih kabelakang doedoeknja; koeda begitoe membawa tjilaka dan jang poenja sering dianiaja;
3. Astina-manis: kadoewa kaki dihadapan dan kadoewa kaki dibelakang sabelah atasnja semoea poetih; koeda begitoe mendatengken redjeki dan oentoeng;
tjoema diseboet oleh A sadja;
4. Anḍa-mastaka: oenjengan pada masing-masing dengkoel kaki dihadapan; membawa tjilaka;
ini katerangannja B dan G; menoeroet A doedoeknja oenjengan itoe disabelah atas dengkoel; menoeroet C disabelah bawah dengkoel;
5. Asta-manik: djika bagian kaki, kaāmpatnja, jang dibawah dengkoel sedikit tiada sampai kabawah sama sakali beramboet poetih; jang poenja koeda begitoe sering dapat maloe;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
6. Dandang mēngajah atau mēngajak: oenjengan pada sabelah dalemnja kaki depan jang kiri; jang poenja koeda itoe sering dikatai orang;
tjoema diseboet oleh A dan C;

7. **D a r a - m a p a g**: oenjengan disebelah depan dan di sebelah atas dengkoel kaki depan jang kanan; ini tanda boesoek; tjoema diseboet oleh A dan C;
8. **D j a j a - p a r o s a**: oenjengan pada masing-masing dengkoel didepan dan dibelakang; koeda begitoe tjepat dan berani dipaperangan; ini katerangannya B dan G; menoeroet A dan C ampat oenjengan pada koeloep kamaloewannya, dan koeda begitoe menjebabken jang poenja dikasiki oleh kapala-kapalanja;
9. **K a s t a g a - w i n d o e**: satoe atau doewa oenjengan dibawah dengkoel, jang didepan; koeda begitoe baik; tjoema diseboet oleh A dan C;
10. **M i n a n g k a**: koeda jang kaämpat kakinja poetih sama sakali dan lidahnja lantjip; koeda begitoe baik didalem paperangan; tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
11. **P a n d a n k o e t a w e s i**: satoe oenjengan pada dengkoel kaki kanan, jang didepan dan jang dibelakang; dan doewa oenjengan didengkoel kaki kiri, jang didepan dan jang dibelakang; koeda begitoe baik akan kapala kapala desa, membawa redjeki dan oentoeng pada desanja; tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
12. **P a n g g o e n g**: satoe oenjengan disebelah atas masing masing dengkoelnja; koeda begitoe toenggannya sadja dan orang besar; ini katerangannya B dan G; A dan C menamaï „Soekoepanggoeng” dan menjataken, koeda begitoe membawa oentoeng;
13. **P a n g g o e n g - r a n t j a h**: satoe oenjengan pada kaki depan; jang kiri, atau pada sebelah depan lempengnja, jang kanan, koeda begitoe membawa tjilaka; ini katerangannya G; A dan C menamaï „Panggoeng-rentjok”, jaitoe koeda merah dengan oenjengan pada kakinja kiri, jang didepan; tanda tiada baik;
14. **P a n g g o e n g - r e n t j o h**: (C menamaï „Rentjoh” sadja) oenjengan pada kakinja tiga; koeda begitoe membawa tjilaka;

- diseboet oleh A, B, C dan G; jang lain tiada membitjarakan tanda ini;
15. **S a n d o e n g - w a t a n g**; oenjengan pada dengkoel dihadapan salah satoe; koeda begitoe amat djahatnja; ini katerangannja B dan G; menoeroet A dan C kakinja depan dan belakang pada satoe belang; pada djika begitoe;
 16. **S o e m a w a n a**: oenjengan di sabelah dalem padanja kaki depan salah satoe; koeda begitoe membawa soesah banjak; tjoema diseboet oleh B dan G; lihat **D a n d a n g - m e n g a j a h**;
 17. **W a l a n g k e n t j e t**; tiga kakinja poetih; koeda begitoe djahat, sering membinasakan jang menoenggang; tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
 18. oenjengan pada kaki depan jang kiri (tempatnja tiada ditentoekan) dan
 19. oenjengan beramboet poetih, dekat dengkoel kaki depan jang kanan,
kadoewa tanda ini diseboet baik oleh A dan C tetapi tiada dinamainja; sedang pengarang jang lain tiada membitjaraken tanda itoe;
 20. **K a n d o e t** atau **K a d o e t**: ampat kaki poetih, diatas oegeloegelan dengan peroetnja poetih; jang poenja koeda itoe dikasihi oleh kapala-kapalanja; begitoe katerangannja B dan G; A menamaï „**K o e d o e t**” dan C. „**K a d o e t**”. Koeda begitoe memeliharaken dan pada sagala kadjahatan;
 21. **P a n t j a - k a l i**: tiga kakinja poetih dan oegel-oegelan sampai dibawah dengkoel; ini toenggangannja radja atau kapala-bala;
tjoema diseboet oleh A dan C;
 22. **G a n d a s a j a**: doewa oenjengan pada kadoewa boekoe kaki depan atau dibawah koentjoeng kaki itoe; ini tanda djahat;
begitoe katerangannja A; C mengataken oenjengan doewa dibawah dengkoel; jang lain tiada membitjarakan tanda ini;
 23. **H a n a m b a n g - l i r i n g**: boekoe pada dengkoel kadoewa

kaki, jang di depan; jang poenja koeda begitoe tiada dipertjaja oleh kapala-kapalanja;

tjoema diseboet oleh A dan C;

24. *Koré-bandoma*: oenjengan pada kaämpat koekoe kakinja; koeda begitoe mendatangkan tjilaka;

tjoema diseboet oleh B dan G, akan tetapi F membitjaraken tanda *Sangga-boewana*, jaitoe oenjengan pada kaämpat oegel-oegelan kaki, dan tanda ini dikatahannja baik;

25. *Saja-maloengga*: tiga koekoe kakinja poetih; koeda begitoe sering mendjatohken jang menoenggang:

tjoema diseboet oleh B dan G;

26. *Sri-ngëmpië*, atau *Sri-makëpël*, atau *Toedjah-boemi*: kaki depan salah satoe, apalagi jang kanan, poetih oegel-oegelannja; tiada baik; jang poenja dapat segala roepa soesah dan katjilakaän;

begitoe katerangannja B dan G; A dan C menamai begitoe tanda boeloe poetih dibawah koentjoengnja kaki depan, jang kanan, dan mengataken tanda itoe baik;

27. *Asta*: koekoe poetih pada kaämpat kakinja; koeda begitoe menjebabken, jang poenja itoe di endahken orang, dan

28. *Poernamasada*: koeda poetih moeloes dengan koekoe poetih atau itam; koeda begini toenggangannja ratoe, membawa redjeki dan oentoeng, dan mendjaoehken sagala kasoehan atau tjilaka;

kadoewa tanda ini tjoema diseboet oleh B dan G sadja, tiada dibilitjaraken oleh jang lain lain;

H. DI TOGOK (BAGIAN BADAN, JANG DITENGAH).

1. *Kala-djongok*: oenjengan diatas belakagnja, dibawah sela; koeda begitoe membawa tjilaka;

tjoema diseboet oleh A dan C; G membitjaraken djoega oenjengan begitoe pada koeda perampoewan, tetapi tiada diseboet namanja, sedang D menamai oenjengan begitoe „djisim-onta” atau „pemitikoel-djisim”;

2. *Klabang-pinipit*: oenjengan dibelakang pada tempat sela; koeda begitoe tiada boleh dipertjaja;

- ini katerangannya B dan G; menoeroet A „Klabang pipitan”, oenjengan di iga, dekat kaki depan,— menoeroet C „ngelabang pipitan” oenjengan dipoendak, tempat doedoeknja sela; kadoewanja mengatakan tanda ini tiada baik; jang poenja koeda begitoe sakitansakitan, dan sering kamatian;—maka D menamaï tanda begitoe „oeler beterbang”;
3. Tě m b o e n g - b a s a : oenjengan pada kanan kiri lamboengnja; jang poenja koeda begitoe dapat banjak soesah; djika adanja oenjengan tjoema sebelah, maka namanja Bě r a n t j a k, djoega tiada baik, karena jang poenja itoe salamanja bengis pada anakbini dan rajatnja;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja; tetapi D membitjaraken djoega tanda begitoe, jang dinamainja „mě n g ě m p i t m a j i t”;
4. K a l a - m o e m b o e l : koeda merah jang ada oenjengan katoetoepan dengan amben sela; koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboet oleh A dan C sadja;
5. K a l a - p i p i t : oenjengan di iga dibawah amben sela; tanda tiada baik;
tjoema diseboet oleh C; A menamaï „K a l a - s a p i t”, sedang jang lain trada membitjaraken tanda itoe;
6. S o e d j è n : oenjengan pada sebelah badannja, katoetoepan oleh amben; koeda begitoe mendatangkén tjilaka tjilaka;
ini katerangannya B dan G. A dan C menamaï „Soedoek”, dan F „Palisoe pagele (Boegis);
7. S o e d j è n - t ě r o e s : oenjengan seperti jang tadi, tetapi pada kanan kiri badannja; koeda begitoe membawa tjilaka; begitoe katerangannya B dan G; menoeroet A dan C oenjengan di iga, dekat kaki depan, itoe tanda tiada baik; maka D dan F djoega membitjaraken tanda begitoe, jaitoe „o e l a r n a i k k a ä t a s” dan „P a l i s o e p a g e l e” (Boegis);
8. S o e d j è n - t j a t j a p : oenjengan di iga pada tempat amben peroet, tetapi tiada katoetoepan amben itoe; ini tanda baik; jang poenja beroentoeng dalem sagala pakerdjaännja;
tjoema diseboet oleh A dan C; D membitjaraken tanda begini, jang dinamainja; „S ä n g g a - w ě d i”;

9. Artjoe-toera: koeda poetih jang ada oenjengannya diperoetnja; tanda djelek; jang poenja akan ditoeroeken pangkatnja;
tjoema diseboet oleh A dan C;
10. Babirantjah: oenjengan pada kanan kirinja peroet; koeda koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboet oleh B dan G;
11. Baja: tiga oenjengan pada kanan kirinja peroet; koeda begitoe sering menjababken matinja, jang menoenggang;
tjoema diseboet oleh B dan G sadja;
12. Baja-sangar: oenjengan dibawah peroet, betoel ditengah;
koeda begitoe djahat;
tjoema diseboet oleh B dan G; F membitjaraken tanda jang dinamainja Boewaja-ngangsar;
13. Brantjah: satoe oenjengan pada sisi peroet; koeda begitoe mengadakan kasoesian roepa roepa;
tjoema diseboet oleh B dan G; D membitjarakan tanda „pamikoel pedang”;
14. Dendeng-wong: oenjengan dikanankiri peroet pada tempat djatohnja sanggawēdi; koeda bagian membawa soesah dan kamalaratan;
tjoema diseboet oleh A dan C; D membitjaraken tanda begitoe, jang dinamainja „Koelawarga berka-boeng”;
15. Endang nēmoe woeroekan: koeda perampoewan, boeloe poetih, jang ada oenjengan diperoetnja; membawa kasenangan;
tjoema diseboet oleh A dan C;
16. Méga ngēmoe woelan: koeda perampoewan jang ada oenjengannya di peroet; membawa oentoeng;
begitoe katerangannya A dan C; menoeroet B dan G, jang menamañ tanda itoe „Méga ngēmoe sasi”, maka lain roepanja (lihat didepan ini);
17. Ngalamat-wédya: oenjengan ngoebengi[poesernja; koeda begitoe tiada boleh dipertjaja;
tjoema diseboet oleh B dan G;
18. Sapit; oenjengan jang keretoet roepanja, pada bagian badan jang mana sadja; itoe tiada baik; koeda jang ada tanda begitoe kaget-kagetan dan tiada boleh dipertjaja;

- ini katerangannya B dan G; menoeroet A dan C oenjengen pada lipatan loetoet; koeda begitoe membawa tjilaka;
19. Koeda poetih, jang ada oenjengannya dibawah pada kanan kirinya peroet jang tersamboeng satoe dengan lain; itoe tanda baik; tjoema diseboet oleh G, tetapi tiada dinjatakan namanja;
 20. Këndit: oenjengan pada sebelah depan selangkangan; koeda begitoe membawa banjak soesah; tjoema diseboet oleh A sadja;
 21. Djaja-parosa: ampat oenjengan pada ikoet kamaloewannya; koeda begitoe menjebabken jang poenja di kasihi oleh kepala-kepalanja; begitoe katerangannya A dan G; lihat Djaja-parosa didepan ini tadi;
 22. Doeđak-angrēm: oenjengan atau lēkoka, atau toetoel boender disabelah atas lidah, dengan kamaloewannya belang ini katerangannya B dan G; menoeroet A dan C tjoema kamaloewannya belang; jang poenja koeda begitoe sering sakit, djoega anak bininja.
 23. Sèrèt: koeda perampoewan jang kamaloewannya diikat ramboet poetih; koeda begitoe tjoema baik akan imam dan santri, tetapi kaloe dipiara orang lain, membawa tjilaka; ini katerangannya B dan G; menoeroet A, jang tiada menjeboetken namanja, maka baik djika pada kanan kiri kamaloewannya koeda perampoewan itoe ada oenjengannya; jang poenja koeda begitoe salamanja senang; C dan jang lain tiada membitjaraken tanda ini
 24. Toempër-ingas: koeda dengan ramboet boentoetnja koesoet dan kamaloewannya belang; koeda begitoe mendaftangkan tjilaka; ini katerangannya B dan G; menoeroet A dan C oenjengan diatas bagal boentoetnja; koeda begitoe membawa penjakit;
 25. Baja-ngangsar: oenjengan jang moedjoer kadepan, pada oedjoeng kamaloewan disebelah bawah peroet; koeda begitoe membawa tjilaka; tjoema diseboet oleh A dan C; lihat djoega „Bajasangar” didepan ini;

26. Katjawaët: oenjengan pada kontolnja kadoewa atau salah satoe; koeda begitoe menjilakaken;
tjoema diseboet oleh B dan G;
27. Malik-montok: pelèrnja jang satoe doedoeknja lebih tinggi dari jang lain; koeda begitoe membawa kasoesian;
tjoema diseboet oleh A dan C;
28. Moertisari: oenjengan ngelabang dibawah kamaloewannja; koeda begitoe toenggangannja radja;
tjoema diseboet oleh A dan C; G membitjarakan tanda moektisari, ja itoe satoe oenjengan pada oedjoeng tilakan pantatnja; koeda begitoe baik didalem paperangan;
29. Sanglir: koeda jang pelèrnja tjoema satoe; jang poenja koeda begitoe sering sakit;
tjoema diseboet oleh A dan C;

I. DIBOKONG.

1. Haneroes: oenjengan dibokong disabelah atas lobang pantat; ini tanda tiada baik;
tjoema diseboet oleh A en C;
2. Klambang-angleng: oenjengan dibokong, moedjoer sampai dekat djoeboernja; ini tanda tiada baik;
ini katerangannja A dan C; menoeroet B dan G oenjengan dibawah djoeboer; koeda begitoe tiada boleh dipertjaja;
3. Soeroeng: oenjengan pada sabelah kiri bokongnja; jang poenja koeda begitoe dikasih oleh kapala kapalanja;
ini katerangannja A dan C; menoeroet B dan G namanja boentoet soeroeng, ja itoe oenjengan dibokong, betoel didalem apoes boentoet djatohnja, tiada katoetoepan tali boentoet itoe; koeda begitoe tjepat larinja; F membitjarakan tanda begini, Palisoe pasorong namanja; itoe tanda boleh baik, boleh djahat;
4. Bokong, jang lèkok, tiada diseboet namanja, itoe tiada baik;
tjoema diseboet oleh C sadja;

J. DIBOENTOET.

1. Lintang-sarat: oenjengan pada bagal boentoetnja jang sada pandjang; ini tanda boesoek;

- tjoema diseboet oleh A dan C; D membitjarakan tanda „Boentoet matjan toetoel”;
2. Tèkong: bagal boentoetnja bengkok, ini tanda tiada baik; tjoema diseboet oleh A dan C;
 3. Toemper-ingas; oenjengan pada bagal boentoetnja; tanda tiada baik; ini katerangannja A dan C; menoeroet B dan G koeda jang boentoetnja koesoet; koeda begitoe membawa tjilaka (lihat Toempër-ingas didepan ini);
 4. Boentël-majit: koeda, jang boentoetnja keriting dan koesoet; itoe tiada baik, sering membawa katjilakaän dan kamatian; begitoe katerangannja B dan G; menoeroet A dan C boentoet koesoet dengan ramboetnja dilowar poetih didalem merah atau hitam; djoeza tiada baik, maka D membitjaraken tanda „membawa kaboeng”;
 5. Doerga-nintjing: koeda jang boentoetnja mekar seperti majang djika ditoenggangi, koeda begitoe mendatangkan tjilaka; tjoema diseboet oleh A dan C;
 6. Pantjal-angoré: koeda jang berkopat-kapit dengan boentoetnja djika ditoenggangi; koeda begitoe membawa tjilaka; tjoema diseboet oleh A dan C;
 7. Pantjas-nga wé: koeda merah jang berkopat-kapit dengan boentoetnja; membawa banjak kasoesian; tjoema diseboet oleh A dan C;
 8. Pëndëm: koeda jang boentoetnja tiada beramboet atau djarang sekali ramboetnja; ini sering menjebabken matinja jang menoenggang; tjoema diseboet oleh B dan G;
 9. Sapoe-wëdar: koeda, jang bagal boentoetnja pada oedjoengnja tiada beramboet; jang poenja koeda begitoe salamanja boros, tiada boleh menjimpen wang; tjoema diseboet oleh A dan C;
 10. Soesoeh-wigar: koeda jang boeloe boentoetnja kadang-kadang masoek kadalem lobang pantatnja; jang poenja koeda begitoe dibentjii orang; tjoema diseboet oleh A dan C;

11. Tjoetjoeih: koeda, jang berkopat-kapit dengan boentoetnja djika berboewang aer; koeda begitoe mengadakan banjak soesah dan sakit hati;
tjoema diseboet oleh B dan G;

K. DI KAKI BELAKANG.

1. Bëndana: oenjengan pada kadoewa kaki belakang, dibawah pangkal paha; koeda begitoe membawa tjilaka;
tjoema diseboet oleh B dan G;
2. Bëndana-katoetoetan: oenjengan disabelah atasnja koentjoengnja kadoewa kaki belakang; itoe tanda boesok;
tjoema diseboet oleh A dan C;
3. Doerga-rangtjoena: koeda perampoean merah dengan oenjengan pada pahanja; membawa penjakit dan kamatian;
tjoema diseboet oleh A sadja;
4. Kala-kawët: oenjengan pada kanan kirinja garis pisahan pantat; itoe baik, koeda begitoe mendjaoehken katjilakaän;
tjoema diseboet oleh A dan C; D membitjaraken tanda „Kembang-paha”;
5. Kala-loewang: lekokan (boekan oenjengan) pada baddanja koeda jang sabelah belakang; koeda jang ada tanda itoe sering mendjatohken jang menoenngang;
ini katerangannja B dan G; menoenngang A dan C lekokan pada sembarang tempat diatas badan koeda;
6. Kala-mangsa: koeda merah dengan oenjengan pada penghabisan garis pisahan pantat; koeda begitoe membawa penjakit dan tjilaka;
tjoema diseboet oleh B dan G;
7. Kombang-anglèng: oenjengan pada kanan kiri pantat, dekat lobang pantat; koeda begitoe memberi tjilaka;
tjoema diseboet oleh A dan C;
8. Loedira-mangoenta: oenjengan pada salah satoe kaki belakang (tempatnja tiada ditentoekan); koeda begitoe djahat, sering seperti gila;
tjoema diseboet oleh B dan G;
9. Paloengga-toena: koeda jang dibawah oegel-oegelan kadoewa kaki belakang ada ramboetnja poetih; koeda begitoe mendatangkan tjilaka;

tjoema diseboet oleh B dan G;

10. **Sampar-donya** atau **Dara-moeloek** atau **Pakoe-djagad**: koeda, jang dibawah dengkoel kadoewa kaki belakang sampai dioegel-oegelannja beramboet poetih; membawa tjilaka;

tjoema diseboet oleh B dan G;

11. **Sampar-wangké**: satoe kaki belakang beramboet poetih dari oegel-oegelan kaatas sampai dibawah dengkoel; koeda begitoe mendatangkan tjilaka;

ini keterangannja B dan G; A dan C menamai begini tanda **Sampar-donya** tadi;

12. **Walangkatoenon**: koeda jang kaämpat kakinja poetih sampai dibawah dengkoel, moelai dari sebelah atas oegël-oegëlannja; koeda begitoe djahat, memberi tjilaka;

tjoema diseboet oleh A dan C;

13. **oenjengan** disabelah bawah koentjoeng kaki belakang, jang kiri; itoe tiada baik;

tjoema diseboet oleh A tetapi dengan tiada diberi namanja;

14. pada koeda perampoewan **oenjengan** dibawah koentjoengnja kadoewa kaki belakang; itoe djoega boesoek;

tjoema diseboet oleh A dan C, tetapi tiada namanja, dan

15. **oenjengan** pada kadoewa toemit di belakang; itoe djahat djoega;

tjoema diseboet oleh C, tetapi tiada dinjatakan namanja.

Salainnja dari tanda-tanda jang telah dibitjarakan diatas ini, maka degan melihat perihalnja koeda berkentjing ada lagi tanda, jang semoanja dikata tiada baik, jaitoe:

1. **Doelada**: djika berkentjing dengan mengedau;

tjoema diseboet oleh G;

2. **Doerga-dalak**: djika berkentjing dengan soesah dan mengedau; (roepanja sama dengan tanda **Doelada**);

tjoema diseboet oleh A dan C;

3. **Doerga-dalak**: djika berkentjing dengan belakangnja boengkoek;

tjoema diseboet oleh B dan G;

4. **Do erga-ngawé**: djika berkentjing dengan membasahi kakinja depan;
tjoema diseboet oleh B dan G;
5. **Pamanggih**: djika berkentjing terbagi doewa mantjoernja;
tjoema diseboet oleh B dan G; A dan C membitjaraken djoega hal ini, tetapi tiada diseboetnja namanja;
6. (tiada diseboet namanja) djika berkentjing, ngerowok boenjinja dan mantjoernja kasana sini;
tjoema dibitjaraken oleh B dan G;
Lâgi, djahat djoega:
 1. **Pěnděm-oepas**: djika telotongnja ada oenjengan atau lekokan;
tjoema diseboet oleh A, B, C dan G;
 2. (tiada diseboet namanja) djika berkentjing atau berboewang aer dengan gereng-gereng;
tjoema dibitjaraken oleh B dan G.

Pada penghabisan maka dengan melihat oelěsnja (warna boeloenja) orang Djawa kenal lagi beberapa tanda, semoa tanda baik, jaitoe, salainnja dari pada tanda **Běrmāna-laboeh gěni** dan **Poernamasidi** dan **Wisnoemoerti**, jang telah dibitjaraken didepan ini.

1. **Bawa-njara**: menoeroet A, koeda itam dengan mata itam; menoeroet C koeda merah dengan mata merah; jang poenja koeda begitoe aken beroentoeng;
B dan G tiada membitjaraken tanda ini;
2. **Bramāndik**: koedah merah toewa moeloes; koeda begitoe mendatangkan redjěki dan mengoentoengken jang poenja itoe;
tjoema diseboet oleh B dan G;
3. **Mahadewa**: menoeroet A koeda merah, jang toenggangannja tiada enak, tetapi baik dipakai didalem paperangan; menoeroet C koeda merah jang belang poetih atau itam dibelakangnja;
B dan G tiada menbitjaraken tanda ini;
4. **Pan-Krěsna-malang-dewa**: koeda itam moeloes dengan mata itam dan bibir itam, ja itoe toenggangannja radja;
tjoema diseboet oleh A dan C; (lihat djoega Wisnoemoerti didepan ini); dan

5. Rětna-koemala: koeda itam dengan mata poetih dan boeloe merah dibawah koentjoeng kaämpat kakinja; koeda begitoe membawa oenfoeng besar kapada jang ampoenja dan memeliharaken dia daripada soesah dan kapapaän; tjoema diseboet oleh A dan C sadja; jang lain lain tiada membitjaraken tanda ini.

* * *

Sabagai telah njata didepan ini, maka sampai banjak mati dan oenjengan dan tanda lain lagi, jang haroes diperhatiken djika hendak memilik koeda jang baik betoel; tetapi boekoe boekoe katoerangan jang ada, tiada semoa sama (tjotjok) satoe dengan lain dan djoega, maskipoen ada gambarnja, sering gambar itoe tiada satoedjoe dengan katerangannja, jang termowat didalam boekoenja.

Maka hal itoe hendak dibenarken disini, dengan diberi gambarnja saboleh-boleh tjotjok dengan katerangannja akan tetapi, oleh karena segala tanda tanda tiada dapat diterangkan dengan gambar, atau lagi tanda itoe boekan daripada oenjengan sadja, maka djika meriksa gambar itoe baik dibatja djoega katerangannja, soepaja djangan sampai salah mengerti, apalagi atas tanda tanda jang digambarnja itoe ada lebih dari satoe namanja.

Dari tanda tanda jang tiada dapat diterangkan dengan gambarnja, jaitoe:

1. Anihui
2. Asťa
3. Asťa-windoe
4. Běngang
5. Běngang-toena
6. Běrmāna-laboeh-gěni
7. Běrna-soelin
8. Bima-tjawět
9. Boentěl-majit
10. Boeta-gađo-Djamna
11. Boeta-gendong
12. Djalak-talpoera
13. Doedak-angrēm
14. Doelada

15. Doekoen-mangsi-goena
 16. Doerga-ḍaḍak
 17. Doerga-dēlak
 18. Doerga-ngawé
 19. Doerga-ngërik
 20. Doerga-nintjing
 21. Gondrèk-ngilo
 22. Kalamangsa
 23. Klabang-anglëng
 24. Malik-montok
 25. Moertisari
 26. Pamanggih
 27. Pantjal-angoré
 28. Pantjas-ngawé
 29. Pëndëm
 30. Pëndëm-oepas
 31. Poernamasidi
 32. Roeboeh-karna
 33. Sangga-wëtjana
 34. Sanglir
 35. Sapit
 36. Sapoe-wëdar
 37. Satrya-kapanah
 38. Satrya-manah
 39. Sèrèt
 40. Soesah-wigar
 41. Sonjantaka
 42. Srilaba
 43. Tëkong
 44. Tjoetjoeh dan
 45. Toempër-ingas,
- atau lain lain lagi, jang tiada ada namanja.

TAMAT.

TAMBAHAN.

Daftar nama namanja segala tanda, jang dibitjaraken didepan ini (dengan atawa A, B, C), maka tanda jang baik, dinjataken dengan letter **vet** jang tiada baik dengan letter romaan.

	Katja :
1. Ahil	75
2. Anda-mastaka	82
3. Anihni	78
4. Artjoe-toera	87
5. Asja	85
6. Asja-manik	82
7. Asja-windoe	72
8. Astina-manis	82
9. Babirantjah	87
10. Badenta-ing-tawang	68
11. Bahoe-raksa	81
12. Baja	87
13. Baja-kapranggoel	70
14. Baja-ngangsar	88
15. Baja-sangar	87
16. Bawa-njara	93
17. Bëndana	91
18. Bëndana katoetoetan	91
19. Běngang	70
20. Běngang-karsa	79
21. Běngang-toena	79
22. Běrmāna laboeh (lěboe) gěni	78
23. Běrmāna-soelni	78
24. Bima-tjawět	82
25. Bisoe-tinoekoep (tinoetoeh)	76
26. Boengkēm	76
27. Boentěl-majit	90
28. Boentěl-oepas	78
29. Boentoet-soeroeng	71

	Katja:
30. Boeta-gado-djamna	78
31. Boeta-gendong	72
32. Bramandik	93
33. Brantjah	87
34. Dandang-aring-aring(-ari)	68
35. Dandang-měngajah (měngajak)	82
36. Dandang-ngawé-wangké.	73
37. Dandang-noenggang-djisim	73
38. Dandang-mas-soewoeng	69
39. Dandang-sasěngkang	68
40. Dandang-soesoemping	68
41. Dandang-soesoewěng	69
42. Dandang-soewoeng	69
43. Dara-mapag	83
44. Dara-moeloek	92
45. Dendeng-wong.	87
46. Dewa-nglajang (mlajang)	69
47. Djaga-moeksa	70
48. Djaga-satroe (moengsoeh)	70
49. Djaja-parosa	83—88
50. Djajěngrana	69
51. Djalak-talpoera	79
52. Djanoe-boeda	69
53. Doedak-angrěm	78—88
54. Doelada	92
55. Doekoen-mangsi	76
56. Doekoen-mangsi-goena	79
57. Doekoen-mas-pikoellah	76
58. Doekoen-měsgoela	67
59. Doerga-dadak	92
60. Doerga-dělak	92
61. Doerga-ngawé	93
62. Doerga-ngěrik	78
63. Doerga-nintjing	90
64. Doerga-ratjoen(-rangtjoena)	76—91
65. Endang-němoe-woeroekan	87
66. Gānda-saja	84
67. Gědong-miněb	72

	Katja :
68. Goeliq-ngilo (Goendik-ngilo)	72
69. Gondrèk-ngilo	72
70. Gorok	79
71. Hanambang-liring	84
72. Hanangkoerat	76
73. Hanëroes	89
74. Hardja-pralaja	79
75. Kadoet (Kandoet)	84
76. Kaïntal	77
77. Kala Kawët	91
78. Kala-loewang	91
79. Kala-mångsa	91
80. Kala-djongok	85
81. Kala-misani	81
82. Kala-moemboel	86
83. Kala-pipit	86
84. Kala-sapit	86
85. Kastaga-windoe	83
86. Katjawët	89
87. Këmël (Kemelta)	76
88. Këmil	76
89. Këndit	88
90. Këtoenggèng-toja	80
91. Këntjana-koeta-wësi 1)	82
92. Klabang-angleng	89
93. Klabang-pinipit (pipitan)	85
94. Koekoeris	74
95. Koelit-kagësëng	74
96. Koesoema-biniseka	79
97. Koetila-ngilo	72
98. Kokonang-hanangkoerat	81
99. Kombang-anglèng	91
100. Koré-bandoma	85
101. Lintang-sarat	89
102. Loedira-mangoen tapa	91
103. Loemakoe	79

1) Liat katja 73.

	Katja :
104. Maha-Dewa	93
105. Malik-montok	89
106. Mandala-sawang	69
107. Mati-pëpak	67
108. Mati-soewoeng	67
109. Matjan-kàkoeta-srënggi	81
110. Mega-ngëmoe-sasi (woelan)	74—87
111. Minangka	83
112. Moektisari	89
113. Moertisari	89
114. Ngalamat-wëdya	87
115. Nila-káuta	74
116. Oeta-hati	81
117. Pagas	69
118. Pakoe-djagad	92
119. Pralabinja-kala-kakoem	75
120. Palisoe-la-goeroetoe	77
121. Palisoe-oele.	71
122. Paloengga-toena	91
123. Pamanggih	93
124. Pamatri	69
125. Pandan-koeta-wësi	83
126. Pangoeng.	83
127. Pangoeng-rantjah	83
128. Pangoeng-rentjoh	83
129. Pangoeng-rentjok	83
130. Pan-krësna-malang-dewa	93
131. Pantja-kali.	84
132. Pantjal-angoré	90
133. Pantjas-ngawé	90
134. Pasoepati	81
135. Pëndëm	90
136. Pëndëm-oepas	93
137. Pèpèt-poespa-kala	74
138. Petah (Patah).	81
139. Poedjangga-boengkëm	74
140. Poedjangga-ngoembara	74
141. Poernamasada	85

	Katja:
142. Poernamasidi	77
143. Poespa-krēne	67
144. Poestaka-ladang	75
145. Radja-wahana	80
146. Rēksa	81
147. Rētna-koemala	94
148. Roeboeh-karna	67
149. Saja-maloengga	85
150. Sampar-donya	92
151. Sampar-wangké	92
152. Sampar-wētjana	75
153. Sandang-tawa	82
154. Sandi-tawang	70
155. Sandoeng-watang	84
156. Sangga-loewang	67
157. Sangga tjētjana	77
158. Sangga-wētjana	76
159. Sangkala-kaloeng	80
160. Sanglir	89
161. Sapit	87
162. Sapoe-wēdar	90
163. Sarap	89
164. Sarap-sari	67
165. Sasma-toewang	72
166. Satrya-kapanah	68
167. Satrya-manah	68
168. Satrya-mong-bala	71
169. Satrya-pinajoengan	71
170. Satrya-soesoemping	70
171. Satrya-tjoendoek-kembang	71
172. Satrya-wirang	80
173. Sēkar-sapasang	71
174. Sēndang-kalingka	77
175. Sērèt	88
176. Sertimang	75
177. Soeda-praja	82
178. Soedjèn	86
179. Soedjèn-tēroes	86

	Katja:
180. Soedjèn-tjatjap	34
181. Soedoek	86
182. Soekoe-panggoeng	84
183. Soema-wana	84
184. Soerèng-gana	73
185. Soerèng-kara	73
186. Soeroeng	89
187. Soesoeh-wigar	90
188. Sonjantaka	68
189. Srilaba	77
190. Sri-ngěmpěl (—makěpěl)	85
191. Tađah-ěloeh	73
192. Tèkong	90
193. Tělaga-koeměmběng	77
194. Těmboeng-basa	86
195. Tjoetjoe	91
196. Tjoedjah-boemi	85
197. Toemper-ingas	88—90
198. Toenggang-njawa	80
299. Toenggang-toja	80
200. Toeroen-tangis	73
201. Tradjoe-mas	70
202. Tradjoe-mas-pandan-tjatoer	72
203. Tradjoe pandam-tjatjoer	72
204. Walang-katoenon	92
205. Walang-kěntjèt	84
206. Wandasa, en	70
107. Wisnoemoerti	75